

**İMAM HATİP LİSELERİ İLE İLAHİYAT
FAKÜLTELERİNDE HİTABET VE
MESLEKİ UYGULAMA DERSİNDE
KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLERE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN İNCELENMESİ**

Hatice KILIÇARSLAN
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK
Aralık, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMAM HATİP LİSELERİ İLE İLAHİYAT
FAKÜLTELERİNDE HİTABET VE MESLEKİ
UYGULAMA DERSİNDE KARŞILAŞILAN
GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN İNCELENMESİ

Hazırlayan
Hatice KILIÇARSLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde Hitabet Ve Mesleki Uygulama Dersinde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Görüşlerin İncelenmesi**” adlı çalışmamın, tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallarına ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

01/12/2023

İmza

Hatice KILIÇARSLAN

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Hatice KILIÇARSLAN
	Numarası	200614204
	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde Karşılaşılan Güçlüklerle İlişkin Görüşlerin İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	01.12.2023	
Tez Savunma Sınav Saati	14:15	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

İMAM HATİP LİSELERİ İLE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİN İNCELENMESİ

Hatice KILIÇARSLAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Aralık, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Bu araştırmada, İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Liselerinde okutulmakta olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin işlenişinde ve dersin dışa dönük yönü olan uygulamalarında güçlük yaşanıp yaşanmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına uygun olarak desenlendirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırma konusuna en uygun olan “odak grup görüşmesi” ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile mülakat tercih edilmiştir. Veri kaynağını ise Afyonkarahisar il merkezinde bulunan 5 İmam Hatip Lisesinde görev yapmakta olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenlerinin tamamı ve Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde okuldan, öğretmenden, öğrenciden ve çevreden kaynaklanan güçlükler mevcuttur. İlahiyat Fakültesinde ise ders içeriğinden, öğretmen adayının kendisinden ve çevreden kaynaklı problemlerin mevcut olduğu görülmüştür. Araştırmanın tartışma sonuç ve öneriler kısmında bu problemler belirtilmiş ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hitabet ve Mesleki Uygulama, İmam Hatip Lisesi, İlahiyat, Mesleki Yeterlilik, Meslek dersleri,

ABSTRACT

EXAMINATION OF OPINIONS ON THE DIFFICULTIES ENCOUNTERED IN THE RHETORIC AND PROFESSIONAL PRACTICE COURSE IN IMAM HATIP HIGH SCHOOLS AND THEOLOGY FACULTIES

Hatice KILIÇARSLAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES**

October, 2023

Advisor: Assist. Prof. Dr. Fatih ÇAKMAK

This research aims to identify the challenges encountered in the implementation of Rhetoric and Professional Practice courses in Theology Faculties and Imam Hatip High Schools, as well as the external aspects of the course, such as practical applications. The study is structured as a case study, fitting into the qualitative research methods. The most suitable data collection tools for the research topic were chosen as "focus group discussions" and interviews with a semi-structured interview form. The data source comprises all the teachers of Rhetoric and Professional Practice in five Imam Hatip High Schools located in the city center of Afyonkarahisar and final-year students of the Faculty of Islamic Sciences at Afyon Kocatepe University. The data obtained in the scope of the research were evaluated through content analysis. According to the findings of the research, difficulties arising from the school, teacher, student, and the environment are present in Rhetoric and Professional Practice courses in Imam Hatip High Schools. In the Theology Faculty, problems were observed stemming from the course content, the prospective teacher candidate, and the environment. In the conclusion and recommendations section of the research, these problems are highlighted, and solutions are proposed.

Keywords: Oratory and Professional Practice, Imam Hatip High School, Theology, Professional Qualification, Vocational courses,

ÖN SÖZ

“Ey Peygamber biz seni bir şahit, bir müjdeci, bir uyarıcı, Allah’ın izni ile kendi yoluna çağırın bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.”¹

İnsanın en temel özelliği düşünebilmesi ve düşündüğünü konuşarak ifade etmesidir. İletişim düşünce ve duygunun ifade edilme sürecidir. İletişimin din hizmetleri ile doğrudan ilişkisi vardır. Çünkü din hizmetlerinin en önemli kolunu insanları dine çağırarak anlamına gelen davet oluşturmaktadır. Ayette de görüldüğü üzere peygamberin en önemli görevi dine davet etmektir.

İnsanlara dünya ve ahirette nasıl mutlu olacaklarını, Allah’a nasıl kulluk edeceklerini bildiren kurallar bütünü dini oluşturur. Din hizmetlerinde görev alanlar ise din ile insan arasında köprü görevini yürüten, dini doğru bir şekilde insanlara ulaştıran kişiler konumundadır. Ülkemizde din hizmetlerini yürütme görevi kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri özellikle yaygın din eğitimi için eleman yetiştiren kurumlar olması sebebiyle hem yaygın din eğitimi hem de örgün din eğitimi ile ilişki içindedir. Bundan dolayı din hizmetlerinde görev alacak kişiler İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültesi mezunları arasından seçilmektedir.

Araştırmada Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin incelenmesinin temel nedeni, İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri programlarında yer alan bu dersin, öğrencilere meslekleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırarak, onları etkili bir şekilde mesleğe hazırlıyor olmasıdır.

Bu dersin öğretmenler ve öğretmen adayları gözünden değerlendirildiği çalışmanın birinci bölümünde, İmam Hatip Okullarının tarihi, bu okullardaki meslek dersleri eğitimi, meslek dersleri öğretim programları, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin amaçları, hedef ve kazanımları, dersin öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlara yer verilmiştir. İlahiyat Fakültelerinin tarihi ve amaçları, ilahiyat fakültelerinde hitabet ve mesleki uygulama dersi, hitabet ve dini hitabet kavramları açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, araştırmanın amacı, yöntemi, ilgili literatür aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde, dersin mevcut durumuna ilişkin öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen bulgulara, sonuçta ise elde edilen bulgulara yönelik tartışma, sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışma, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili olarak başta fakülte hocaları, okul yöneticileri, meslek dersleri öğretmenleri ve öğrencilerin konunun önemini kavramalarına odaklanmaktadır. Aynı zamanda, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin kuruluş amaçlarını, hitabet dersi bağlamında ortaya çıkan problem alanlarına dikkat çekerek anlamalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma, hitabet dersiyle ilgili karşılaşılan sorunların farkına varılmasına ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunarak katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu nedenle, çalışmanın İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri açısından önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Yüksek lisans tez çalışma sürecimde bana inanan ve desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK’a, saygılarımla teşekkür ederim.

¹ Kuran-ı Kerim Meali, Çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), Âl-i İmrân 3/104.

Araştırmamın veri toplama sürecine dâhil olan Afyonkarahisar İl Merkezinde bulunan İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerine ve İslami İlimler son sınıfta okumakta olan öğretmen adaylarına değerli vakitlerini bana ayırdıkları ve çalışmaya gönüllü olarak katıldıkları için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu günlere gelmemde emekleri göz ardı edilemez olan, sevgili anne babama yürekten sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

Araştırmam boyunca bilgisini benden esirgemeyen ve yardımları ile tez çalışmama destek veren sevgili abim Doç. Dr. Mehmet KOÇYİĞİT' e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışma sürecimde beni gayretlendirip her an bana destek olan sevgili eşim Turgay KILIÇARSLAN'a sevgilerimle teşekkür ederim.

Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimi aldığım üniversite hayatım boyunca bana destek olan, burada isimlerini sayamadığım çok değerli hocalarıma saygılarımı sunarım.

Hatice KILIÇARSLAN
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. İMAM HATİP LİSELERİNİN AMAÇ VE FONKSİYONLARI	3
1.1. İMAM HATİP LİSELERİNİN TARİHİ	3
1.2. İMAM HATİP LİSELERİNİN AMAÇLARI	3
2. İMAM HATİP LİSELERİNDE MESLEK DERLERİ ÖĞRETİMİ	6
3. İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI	9
3.1. HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ AMAÇLARI	11
3.2. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	12
4. KONULARI VE KAZANIMLARI AÇISINDAN HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ	13
5. İLAHİYAT/İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTELERİNİN AMAÇ VE FONKSİYONLARI	17
5.1. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN TARİHİ	17
5.2. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN AMAÇLARI.....	19
5.3. İLAHİYAT/İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTELERİNDE HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ.....	21
6. HİTABET VE DİNİ HİTABET	22

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	25
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI	25
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	25
1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	26
1.4. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ.....	26
1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	27
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	27
2.1. ÇALIŞMA GRUBU	27
2.2. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE ARACI	28
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	29
2.3.1. İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerine Yöneltilen Sorular	29

2.3.2. İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerine (Öğretmen Adaylarına) Yöneltilen Sorular	29
3. İLGİLİ LİTERATÜR	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	34
1.1. ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR	35
1.1.1. Dersin Gerekliliği ile İlgili Bulgular	35
1.1.2. Dersin Uygulama Periyodunun Mesleki Açından Yeterliliğe Katkısı Yönündeki Bulgular	37
1.1.2.1. Uygulama Alanlarının Fazla Olmasından Dolayı Uygulamaların Yetersiz Olması	37
1.1.2.2. Kariyer Planlaması Yapmayan Öğrenci İçin Mesleki Uygulamaların Yetersiz Olması	38
1.1.2.3. Uygulamaların Gerekliği Şekilde Yapıldığında Mesleki Hazır Bulunuşluk İçin Yeterli Olması	39
1.1.2.4. İsteksiz Gelen Öğrenciler Sebebiyle Yeterli Olması	40
1.1.3. Öğrencinin Gelişim Alanlarına Katkısı Yönündeki Bulgular	41
1.1.3.1. Öğrencinin Mesleki Yönelimine Katkısı	41
1.1.3.2. Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Gelişimlerine Katkısı	42
1.1.3.3. Dersin Öğrencilere Katkısının Olmaması	43
1.1.3.4. Öğrencinin Pratik Yönde Gelişimine Katkısı	43
1.1.3.5. İmam Hatipli Olma Bilinci Kazanmasına Katkısı	44
1.1.4. Dersin İşlenişi ile İlgili Bulgular	44
1.1.4.1. Dersin Kazanımlarının Uygunluğu	45
1.1.4.2. Dersin Uygulama Öncelikli İşlenmesi	45
1.1.4.3. Materyal Eksikliği	46
1.1.4.4. Müftülüklerle Etkili İletişim	47
1.1.4.5. Önce Teori Sonra Pratiğin İşlenmesi	48
1.1.4.6. Okul İmkânlarının Yetersizliği	48
1.1.4.7. Staj Dersi Niteliğinde Olması	49
1.1.5. Dersin Uygulama Boyutuyla İlgili Bulgular	50
1.1.5.1. Mesleki Alan Ağırlıklı Olmalıdır	50
1.1.5.2. Uygulamalar Öğrencinin Kişisel Gelişimine Yönelik Olmalıdır	51
1.1.5.3. Uygulamalar Pratik Odaklı Olmalı	51
1.1.5.4. Uygulamalar Kız Erkek Ayrımı Gözetilerek Yapılmalıdır	52
1.1.6. Ders Kitabı ile İlgili Görüşlerden Elde Edilen Bulgular	53
1.1.6.1. Ders Kitabının Düzenlenmesi	53
1.1.6.2. Kitaptaki Uygulamalar Artırılmalı	54
1.1.6.3. Kitap İçeriğinde Kız ve Erkek Ayrımı Yapılmalı	54
1.2. ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR	55
1.2.1. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Gerekliliği ile İlgili Bulgular	55
1.2.1.1. Ders Gerekli'dir	56
1.2.1.2. Ders Gerekli Değildir	57
1.2.2. Dersin Yeterliliği ile İlgili Bulgular	58
1.2.2.1. Dersin Yetersiz Olması	58

1.2.2.2. Dersin Yeterli Olması.....	59
1.2.2.3. Dersin Yorucu Olması.....	60
1.2.3. Dersin Uygulanmasındaki Güçlükler ile İlgili Bulgular	60
1.2.3.1. Uygulamalarda Güçlük Yaşanmaması	60
1.2.3.2. Uygulamada Güçlük Yaşanması	61
1.2.4. Dersin Mesleğe Hazırlayıcılığı ile İlgili Bulgular.....	62
1.2.4.1. Mesleğe Tam Anlamı İle Hazırlamıyor Olması	62
1.2.4.2. Mesleğe Hazırlıyor Olması.....	64
1.2.4.3. Dersin Uygulama Döneminin Yeterliliği	64
1.2.5. Dersten Beklentiler ile İlgili Bulgular	65
1.2.5.1. Ders İletişim Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Olmalı.....	65
1.2.5.2. Gerçek Bir Staj Niteliğinde Olmalı	66
1.2.5.3. Dersin İçeriği Kız Erkek Ayrı Olmalı	66
1.2.5.4. Ders 3. Sınıfta Okutulmalı.....	67
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	68
KAYNAKÇA.....	74
EKLER DİZİNİ.....	78

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Sınıf Seviyelerine Göre Haftalık Ders Saatleri	7
Tablo 2. Öğretmen Katılımcıların Demografik Özellikleri	34
Tablo 3. Öğretmen Adayı Katılımcıların Demografik Özellikleri	35
Tablo 4. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Mesleki Gelişimde Yeterliliği	37
Tablo 5. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Öğrencilerin Mesleki ve Diğer Alanlarda Gelişimine Katkıları.....	41
Tablo 6. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Nasıl İşlenmesi Gerektiği, Hedef-Kazanım Uygunluğu	44
Tablo 7. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Uygulama Boyutu	50
Tablo 8. Ders Kitabına Yönelik Bulgular	53
Tablo 9. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Gerekliliği	56
Tablo 10. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Yeterliliği	58
Tablo 11. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Güçlüğü	60
Tablo 12. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Mesleki Hazırlayıcılığı	62
Tablo 13. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinden Beklentiler	65

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AİHL: Anadolu İmam Hatip Lisesi
AKÜ: Afyon Kocatepe Üniversitesi
BKZ.: Bakınız
DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB: Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi
DOGM: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
İHL: İmam Hatip Lisesi
İHO: İmam Hatip Ortaokulu
KPSS: Kamu Personel Seçme Sınavı
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Vb.: Ve benzeri

GİRİŞ

Türk milli eğitimi yapısı içerisinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dâhil olan İmam-Hatip okullarının tarihi 1913 yılında kurulmuş olan “Medresetü’l Eimme ve’l-Huteba’ya kadar uzanmaktadır.² Bu okullar Selçuklu ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e özellikle Tanzimatla başlayan, Türkiye’nin modernleşme süreciyle ortaya çıkardığı, medrese kültürüyle ürettiği, kendine has eğitim modeli olan okullardır. Bu model Tanzimat’la birlikte Osmanlı’nın Batılılaşma yolunda, geleneksel ve modernlik arasında denge kurma çabasının okul fikrine dönüşmesi ve bu düşüncenin uygulamaya geçirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.³

Din görevlisi yetiştirmek gayesiyle eğitim vermeye başlayan bu kurumlar zaman içerisinde 1739 Türk Milli Eğitimi’nin amaçları doğrultusunda; milli ve manevi, insani, ahlaki, değerlerini benimsemiş, bu değerleri içselleştirmiş, korumuş, geliştirmiş; ülkesine karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olan, bunları davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmeyi amaç haline getirmiştir. Geniş bir dünya görüşü ile insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk bilincinde, ülkesi için yapıcı ve üreten, beden ve zihin olarak sağlıklı, dengeli bir kişilik ve kimliğe sahip, kişiler yetiştirmek bu okulların vizyonu haline gelmiştir.⁴ Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde geleneksel tarihsel süreç içerisinde oluşan tecrübe ile modern çağın koşullarına göre gelişen bu okullarda meslek derslerinin yanında kültür derslerin de öğretiliyor olması bu okulların günümüzün önemli eğitim kurumlarından birisi olmasına sebep olmuştur.⁵

Eğitim sistemi içerisinde bir ayna işlevi görmekte olan İmam Hatip Okulları, tarihten günümüze duraklama ve yükselmelerle, sahiplenme ve karşı koymalarla karşı karşıya gelmiştir. Müfredatı, mezunları ve öğrencileriyle zaman zaman tartışmaların merkezinde yer almış ve eğitim politikalarının değişmesinden en fazla etkilenen kurum olmuştur.

Açılma gayesi din görevlisi yetiştirmek olan bu okullar, öğrencilerin eğitim

² Ercan Çelik, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu 2* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011),s.359

³ İbrahim Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), s.78

⁴ MEB, *AIHL Meslek Dersleri Öğretim programları* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

⁵ Vedat Terlemez, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplilik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019),s.1

alması, dinin pratiklerini öğrenmesinin yanında zamanla öğrencinin bu dünyasını da kazanma arzusuna yönelmiştir. Bundan dolayı İmam hatip okulları MEB’e bağlı olarak genel eğitim ve öğretimle din eğitimini birleştirilmiş, toplum tarafından sahiplenilmiş bir eğitim modeli olarak farklı ülkelerin de dikkatini çekmiştir.⁶

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)’e bağlı olarak din eğitiminin verildiği orta öğretim düzeyinde bir okul olan İmam-Hatip Liseleri (İHL), resmî kuruluş amacına bağlı olarak din hizmetlerini yürütecek bireyler yetiştiren kurumlardır. Dört yıl süreli İmam-Hatip Lisesini bitiren öğrencilere Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) bünyesinde istihdam imkânı verilmektedir. Böylelikle liseyi bitiren öğrenciler erken yaşta mesleğe atılmakta ve din hizmeti alanında meslek sahibi olmaktadır.⁷

Din ile ilgili bilimler topluluğunun ortak ismi ilahiyattır. İlahiyat dinin kaynağını, tarih içindeki etkinliğini ve değişik alanlardaki faaliyet şekillerini araştıran bilimlerin bütünüdür.⁸ İlahiyat Fakülteleri, ülkemizde dini öğretimin yapıldığı tek yükseköğretim kurumu durumundadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hizmet vermekte olan meslek elemanlarının büyük çoğunluğu İlahiyat Fakültelerinden mezun olmaktadır. Ancak mezunlar, her ne kadar bu kurumlarda din hizmetleri konusunda eğitim almış olsalar da birer din görevlisi değil, bir ilahiyatçı ve pedagojik formasyon derslerini alan bir öğretmen adayı olarak mezun olmaktadır.⁹ İlahiyat Fakültelerinin, mesleki eğitime yönelik meslek derslerinin tıpkı İHL’lerde olduğu gibi bu eğitim kurumlarında da az olduğu, aynı zamanda var olan derslerin içeriklerinin de mesleki alanda kalifiye elaman yetiştirecek yeterlilikte olmadığı bilinmektedir.¹⁰ İlahiyat Fakültelerinde alınan eğitimin bir sonucu olarak öğrencilerin büyük bir kısmı, DİB personeli olmayı istememekte ve diğer farklı nedenlerle öğretmenlik mesleğini tercih etmektedirler.¹¹

⁶ Mustafa Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016),s.57

⁷ Sait Ozan Dertli, *İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlilik Düzeyleri Hakkındaki Görüşleri (Çorum İli Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.1

⁸ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988), s.5

⁹ Recai Doğan, “Osmanlı’nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vaizlik”, *Diyanet İlmî Dergi* 35/1 (1999),s.201

¹⁰ Çelik, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”, s.361

¹¹ Çelik, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”,s.361

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. İMAM HATİP LİSELERİNİN AMAÇ VE FONKSİYONLARI

1.1. İMAM HATİP LİSELERİNİN TARİHİ

Kuruluşundan bu güne kadar ortaya çıkış şekli, yapısı, müfredatı, öğrenci ve mezunları ile Türkiye'nin gündeminden hiç düşmeyen, sürekli tartışılan İmam Hatip Okulları 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesi ne dayanarak kurulmuştur. Bu okullar tarih boyunca oldukça çalkantılı bir geçmişe sahip olmuşlardır.¹² 1924 yılında 29 yerde açılan bu okulların tamamı 1930 yılına kadar öğrenci olmaması sebebiyle kapatılmıştır. 1949 yılında on ay süreli olarak açılan imam hatip yetiştirme kurslarının yetersiz kalması üzerine 1951 yılında tekrar açılmıştır. Bu tarihten sonra 1973 yılında çıkartılan Milli Eğitim Temel Kanunu sonucunda bu okullara lise statüsü kazandırılmıştır. Kız öğrencilerin de bu okullara kaydedilmesi ve bu okullardan mezun olan öğrencilere üniversiteye giriş hakkının tanınmasıyla birlikte bu okulların sayılarında ve öğrenci mevcutlarında ciddi artışlar olmuştur. 28 Şubat süreci olarak da bilinen 1997 yılında kat sayı problemi ve İHL'lerin ortaokul kısımlarının kapatılması ile tekrar düşüşe gecen İmam Hatip Okulları 2003 yılından sonra yeniden yükselmeye başlamıştır.¹³

1.2. İMAM HATİP LİSELERİNİN AMAÇLARI

İmam Hatip Okulları 1924-1950 yılları arasında yaşanan olumsuz olayların ardından açılan, dinî eğitime can vermeye başlayan ve din eğitimi için gayret gösteren okullardır. Bilinmektedir ki ülkemizde 1933-1949 yılları arasında din eğitimi ve öğretimine yeterince yer verilmemesi toplumda ortaya çıkan temel ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmuştur.¹⁴ Mesleki açıdan kalifiye eleman yetiştirme ve toplumun en temel dini ihtiyaçlarını giderme amacı ile bu okullar açılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak açılan, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yükseköğrenime hazırlayıcı programları uygulayan İmam Hatip Liselerinin amaçları; İmamlık, Hatiplik, Kur'an Kursu Öğreticiliği, gassal gibi dini hizmetlerin

¹² İbrahim Aşlamacı, "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/1 (2017), ss. 197-232.

¹³ Recep Kaymakcan - İbrahim Aşlamacı, "İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme", *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (Aralık 2011), s.72.

¹⁴ Nedim Öz, "İmam Hatip Liselerinin Topluma Katkıları", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), s.95

yerine getirilmesi ile görevli en az lise seviyesinde genel eğitim ve mesleki eğitim ve öğretim görmüş elemanlar yetiştirmektedir¹⁵. Buna göre söz konusu okullarda hem millî eğitimin genel amaçları hem de okulun özel amaçları gereği öğrencilere dinî ve ahlaki açıdan doğru bilgi, doğru inanç ve davranış kazandırılarak hem mesleğe hem de yükseköğretime eleman yetiştirilmesi hedeflenmektedir.¹⁶İmam Hatip Liselerinde yetişecek insanın nitelikleri; eğitim ve öğretim çalışmalarında, Anayasa kurallarına bağlı, Milli Eğitimin hedeflerini benimseyecek ve uygulayacak, güzel ahlakın gerekliliklerini yaşayıp yerine getirecek birer birey, ilmi görüş ve anlayış kazanmış, tecrübeli, bilgilerini mesleki alanda uygulama yollarını öğrenmiş, toplumun kalkınmasında topluma kültürel, ekonomik, sosyal ve dini yönden katkıda bulunacak, örnek, güvenilir, önder kendisine, ailesine ve çevresine olumlu katkı sağlayabilecek birer meslek elemanı olarak yetiştirilmesi şeklinde belirtilmiştir.¹⁷

Millî Eğitim Kanunu'nun 32.maddesinde İmam Hatip Liseleri için, “İmamlık, Kur'an-ı Kerim öğreticiliği ve hatiplik ile alakalı dini vazifelerin yerine getirilmesi konusunda kişileri göreve hazırlamak yine ortaöğretim yapısı içerisinde yükseköğretim ve mesleğe hazırlayan çalışmalar yapan kurumlardır.” ifadesi yer almaktadır¹⁸. Bundan dolayı İmam Hatip Liselerinde okutulan meslek derslerinin genel amaçları içerisinde öğrencilere, gelecekte üstlenecekleri mesleki sorumlulukları, inanç ve ibadetle ilgili alanlarda ve topluluk karşısında yapacakları konuşmalarda ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve güveni kazandırmak, onların dini yaşamalarını, dini görevleri içtenlikle yapmalarını ve bununla ilgili alışkanlıkları kazanmalarını sağlamak en temel yeri almaktadır. Din eğitimi ve hizmetleri verecek bireylerin yetiştirilmesi için kurulan İmam Hatip Liseleri aynı zamanda yurtdışında Müslümanların yaşadığı ülkelerde de görev alacak personelin yetişmesinde ilk basamağı oluşturmaktadır¹⁹.

İmam Hatip Liselerinin genel amaçlarının yanında özel amaç ve etkilerinin de var olduğu bilinmelidir. İmam Hatip Liseleri mesleki eleman yetiştirmek amacı ile açılmış olsa da bu okullara muhafazakâr ailelerin çocuklarını gönderme sebepleri, söz konusu okullarda din eğitiminin yanı sıra kültürel eğitim ve öğretimin veriliyor olmasıdır.

¹⁵ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.40

¹⁶ Nurullah Aydeniz, “Öğrencilerin İlgi ve Katılımı Açısından Ortaöğretim DKAB Dersi”, *The Journal Of Academic Social Science Studies* 1/ 54 (2017), s.506

¹⁷ Terlemez, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplilik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi*, s. 7

¹⁸ *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s. 11

¹⁹ Mustafa Öcal, *İmam Hatip Liseleri ve İlk Öğretim Okulları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994),s. 203

Böylelikle çocuklar hem dinlerini en güzel ve doğru şekilde öğrenecek ve güzel ahlak sahibi olacak hem de pozitif ilimleri öğrenmiş olacaklardır.²⁰

Ülkede bu okulların ciddi anlamda ilgi görüyor olmasının bir diğer sebebi ise; din görevlisi yetiştirmesinin yanı sıra üniversitelerin farklı bölümlerine gitmek isteyen öğrencileri de yetiştirme görevini yerine getiriyor olmasıdır. Bu durum 1973 yılında çıkartılan ve halen yürürlükte olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile tescillenmiş, bu okulların amacı, kanunun 32. Maddesinde; “*İmamlık-hatiplik ve Kur’ân kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilebilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığınca açılan, ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan kurumlar*” şeklinde tanımlanmıştır.²¹ İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin hangi mesleği tercih edecek olursa olsun inançlı, dürüst ahlaki ilkeleri benimseyen ve sorumluluk sahibi kişiler olması söz konusu okulların misyonu arasında yer almaktadır.²² Türkiye İmam Hatipliler Vakfı’nın 2012 yılında yaptığı araştırma sonuçlarına göre toplum İmam Hatip Lisesi öğrenci ve mezunlarını milli-manevi değerlere sahip, gelenek ve göreneklerine bağlı vatansever kişiler olarak görmektedir.²³ Doğru dini bilginin öğrenilmesinin en önemli adreslerinden biri İmam Hatip Liseleri olarak görülmektedir. Batıl inanç ve hurafelerden uzak, toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlayan vatansever bir neslin yetişmesi için İmam Hatip Liselerine ihtiyaç vardır.²⁴ Bir diğer sebep olarak da fakir ve kırsal kesimden aileler, çocuklarını hem dinini öğrenmeleri hem de diğer ilimleri öğrenmeleri için bu okulları tercih etmektedir. Bu okullar yıllarca halkın desteğiyle ayakta kalmıştır. İmam Hatip Okulları köylerden gelen bu öğrencilere maddi manevi destek sağlamıştır. Bu durum Türkiye’de okullaşma oranının artmasının yanında eğitimde imkân ve fırsat eşitliğine katkı sağlamıştır.²⁵

10 Mayıs 1972 tarihli İmam Hatip Okulu İdare Yönetmeliği ve 31 Temmuz 2009 tarih ve 27305 sayılı resmi gazetede yayınlanan İmam Hatip Liseleri Yönetmeliğinde;

“İmam Hatip Liselerinin amacı; anayasaya bağlı, ahlaklı, aydın, milli bünyemize zararlı akımlar karşında uyanık, çalışkan, kültürlü, örnek kişilerin yetiştirilmesi olarak belirtilmiştir.

²⁰ Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, s.140

²¹ İbrahim Aşlamacı, “İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, *Turkish Studies*, (2019), s.53.

²² MEB. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2017).

²³ Ertan Özensel vd. *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı Kamuoyu Araştırması* (Timav, 2012).

²⁴ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996),s.191

²⁵ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), s. 192

Celalettin Ökten ve Hayrettin Karaman gibi İmam Hatip Liselerini kendilerine dava edinmiş kişilerin bakış açısına göre İmam Hatip Liselerinde din görevlisi yetiştirme gayesi tali bir gaye olarak görülmektedir. Asıl amacın kendisine ve yaşadığı topluma faydalı, kültürlü, inançlı, bilgili gençler yetiştirmenin insana değer veren problemlere çözüm üretebilen, şarkı-garbi iyi bilen, milli ve manevi değerlerini koruyan münevver kişiliklerin yetiştirildiği kurumlar olarak görülmektedir”.²⁶

İmam Hatip Okullarının, toplumsal açıdan diğer fonksiyonlarını ele alacak olursak: Bu okullarda verilen eğitim ve öğretimin ayrıştırıcı değil bütünleştirici, çatışmacı değil birleştirici ve şiddete yöneltici değil kardeşliği pekiştirici yönünün olduğunu görmek kaçınılmaz olur. Bu yönüyle İmam Hatip Liseleri, MEB, DİB ve diğer alanların personel kaynağını oluşturmaktadır.²⁷

2. İMAM HATİP LİSELERİNDE MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİMİ

İmam Hatip Okullarında Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve İmam Hatip Liselerinin özel amaçları gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. İmam Hatip Liseleri ortaöğretim düzeyinde din görevliliğine haiz eleman yetiştiren okullardır. Bundan dolayı mesleki alanda öğrencilerin kazanmasını istedikleri hedef ve davranışlara uygun olarak müfredatında, genel kültür dersleri ile mesleki alan dersleri birlikte verilmektedir. ²⁸ İmam Hatip Liseleri, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarının gerçekleştirilmesinin yanı sıra “İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren, Hz. Muhammed’i (s.a.v.) model alan, araştıran, sorgulayan, edindiği bilgiler ışığında aklını kullanarak problemlere çözüm üretebilen, ibadetlerle ilgili uygulama ve öğretme becerisine sahip olan, dünya ve ahiret dengesini kurabilen, İslâm’ın temel kaynaklarını tanıyan, tanıtan, din hizmetlerini uygulama becerisi kazanan, toplumu din konusunda aydınlatabilen, toplumun dinî sorunlarına cevap verebilen, farklı kültür ve inançlara hoşgörülü, ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip eden, dinî bilgilerini değerlendiren bireyler yetiştirmeyi de hedeflemektedir.”²⁹ Bundan dolayı meslek dersleri İmam Hatip Liselerinin kimliğini oluşturan temel derslerdir.³⁰

Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulan dersler ve haftalık ders saatleri Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından düzenlenmektedir. Genel olarak bakıldığında öğretim programları, kurulduktan bu yana yaklaşık olarak derslerin %40’ı

²⁶ Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, s. 69

²⁷ Öz, “İmam Hatip Liselerinin Topluma Katkıları”, s.108

²⁸ İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017),s.154

²⁹ MEB *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.11

³⁰ Banu Güner, vd. *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, Ed. Emine Keskiner (İstanbul: Yekder Yayınları, 2018),s.1

meslek dersleri, %60'ı kültür dersleri olacak şekilde hazırlanmıştır.³¹ Ancak öğretim programlarında yapılan son güncellemelerle birlikte günümüzde bu oranın %30 meslek dersleri, %70 kültür dersleri şeklinde değiştiği görülmektedir.³²

İmam Hatip Liselerinin ders saatleri ve öğretim programları diğer okullarda olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından merkezi olarak hazırlanmaktadır. Tablo1'de 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan AİHL meslek derslerinin hangi dersler olduğu ve sınıf seviyelerine göre haftalık ders saatleri verilmiştir.

Tablo 1. Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Sınıf Seviyelerine Göre Haftalık Ders Saatleri

MESLEK DERSLERİ	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
Kur'an-ı Kerim	5	4	4	3
Meslekî Arapça	-	-	3	3
Temel Dinî Bilgiler	1	-	-	-
Siyer	-	2	-	-
Fıkıh	-	2	-	-
Tefsir	-	-	2	-
Dinler Tarihi	-	-	-	2
Hadis	-	2	-	-
Akaid	-	-	1	-
Kelam	-	-	2	-
Hitabet ve Mesleki Uygulama	-	-	2	-
İslam Kültür Medeniyeti	-	-	-	2
Osmanlı Türkçesi	-	1	-	-

Tablo 1'de verilen derslere ek olarak 11. ve 12. sınıflarda Temel İslâm Bilimleri ile ilgili 10, Türk İslâm Sanatları ile ilgili 4 farklı ders seçmeli ders olarak mevcuttur. AİHL 11. sınıflarda haftada 17, 12. sınıflarda 18 ders saati seçmeli dersler olarak belirlenmiştir. Bu dersler kültür dersleriyle birlikte toplamda 95 ders arasından seçilebilmektedir.³³ İmam Hatip Liselerinin programlarındaki mesleki alan derslerinin öğretim programları, merkezi yönetimde bağlı oldukları Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen komisyonlar tarafından hazırlanarak onay için Talim Terbiye Kurulu'na sunulur. Programda yer alan ve diğer aynı kademedeki okullarda da ortak

³¹ Adem Korukçu, "İmam Hatip Liseleri", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker yayıncılık, 2012), s.203.

³² Din Öğretimi Portalı (meb.gov.tr) (Erişim 18 Ocak 2022).

³³ MEB. *AİHL Haftalık Ders Çizelgesi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2018).

olarak okutulan genel kültür dersleri de aynı şekilde MEB'in merkezdeki ilgili birimi tarafından hazırlanıp onay için Talim Terbiye Kurulu'na sunulmaktadır³⁴. Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanan öğretim programları, ders çizelgelerinde ortak dersler yani, tüm ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken, meslek dersleri; meslek okullarına özel olan ve seçmeli dersler; öğrencilerin ihtiyaçlarına göre yıl içerisinde öğrenmek istedikleri dersler olarak yer almaktadır.³⁵

Din hizmetlerinin yapıldığı kurumlarda ve din eğitimi ve öğretimi veren okullarda görev alacak olan personeli yetiştirmek üzere yapılan örgün dini eğitime mesleki din eğitimi denmektedir. Diğer bir ifade ile mesleki din eğitimi dini bilgilerin mesleki ve teknik bilgisi olarak öğretilmesidir.³⁶ Türkiye'de bu eğitim, ortaöğretim sistemi içerisinde yer alan İmam Hatip Liselerinde verilmektedir. Bu okulların hedef ve faaliyetleri tarih içerisinde her ne kadar farklılık göstermiş olsa da, kuruluşlarından itibaren en temel hedeflerinin din hizmetlerini yerine getirecek din görevlilerinin yetiştirilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bu okulların öğretim programlarında yaklaşık olarak % 30 oranında yer alan meslek dersleri ve okullardaki mesleki uygulamalarla, bu okul öğrencilerine ileride görev edinecekleri din hizmetleri alanındaki meslekleri için yeterlik kazandırmak ve mesleğe hazırlamaya çalışılmaktadır. Bu nedenle bu amacın gerçekleştirilmesinde bu okullardaki meslek dersleri öğretim programlarının amaca uygun hazırlanması ve bu programı uygulayacak olan öğretmenlerin gerekli yeterliklere uygun ve donanımlı yetiştirilmesi önem taşımaktadır.³⁷ Ancak din eğitimi ve öğretimi yöntemleri üzerine gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında DKAB derslerinin esas alındığı daha çok bu derslere yönelik eserler ve materyaller üretildiği görülmektedir. Aslında ülkemizde din öğretimi denince akla gelen ilk kurum İmam Hatip Liseleridir. Fakat bu liselerdeki meslek derslerinin öğretimine dair çalışma sayısı oldukça azdır³⁸. Bu çalışmalar kolektif olarak yapılmış çalışmalardır.³⁹

³⁴ Zehra Özgül, *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.15

³⁵ Detay için bkz MEB. *AİHL Haftalık Ders Çizelgesi*, s.4

³⁶ Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s.168

³⁷ Özgül, *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)*, s.20

³⁸ Gürer, *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, s.1

³⁹ İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim/ Mahmut Zengin (Yay. Haz.).--1.Bs. —İstanbul: Dem Yayınları, 2005, İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı ? Nazif Yılmaz, -Hulusi. Yiğit, İstanbul; Dem Yayınları,2006, İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi Banu Gürer, vd. Ed. Emine Keskiner. İstanbul: Yekder Yayınları, 2018

3. İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Örgün eğitimde öğrencilere kazandırılmak istenen davranışları genel ve özel amaçlardan hareketle bilişsel, duyuşsal, psikomotor becerileri ve kavramları, kazanımlara ulaşmak için yapılması gereken tüm etkinlikleri içeren öğretmenlerin meslekleri gereği temel başvuru kaynağı olan öğrenme yaşantıları düzeneğine öğretim programı denir. Öğretim programları öğretmenlere neyi, ne zaman ve nasıl öğretecekleri veya yeni eğitsel yaklaşımların söylemi ile öğrencilerin öğrenmelerine nasıl rehberlik edecekleri konusunda öğretmenlere kılavuzluk etmektedir⁴⁰. Genel olarak Öğretim programı okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması gereken bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir⁴¹. Öğretim programı, okul ve okul çevresindeki hayatın ve öğrencilerin gelişmesini amaç edinmeli ve bu amaç programın en önemli yönünü oluşturmalıdır.⁴² 2017 ve 2018 yıllarında ilk ve ortaöğretimdeki tüm derslerin öğretim programları yeniden hazırlanmıştır. Yapılan program değişikliğinin sebebi olarak sosyokültürel hayat, bilim ve teknolojiye değişim gösterilmiştir. Aynı zamanda teknolojinin bireyin, toplumun ihtiyacını ve beklentilerini farklılaştırdığı ve bu farklılaşmaya paralel olarak çağın gerekliliklerini karşılayabilecek bireylerin yetişmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir.⁴³

Yeni programlarda değerler eğitimi vurgusu yapılarak onun, eğitimin önemli bir gayesi ve ruhu olduğu belirtilmiştir. Öğretmenlerin değerleri öğrencilere aktarırken teorik bilgileri aktarmaktan ziyade öğrencinin yaşamında pratiğe dönüştürmesi için en etkin yöntemleri kullanması ve uygun yaklaşımı kullanarak bu değerleri öğrencilere kazandırması gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenlerin sunuş yöntemiyle konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma ve değerlendirme becerilerini ortaya çıkarabilecekleri yeni öğretim tekniklerini kullanarak öğrencilerin temel yeterliliklerinin geliştirilmesi, söz konusu programların temel hedeflerindendir.⁴⁴

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızla değişmesi, kişinin ve toplumun

⁴⁰ Yasin Yiğit, “Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları ve Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Analizi”, *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 2/6 (2019),s. 118.

⁴¹ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Pegem Akademi, 2009).

⁴² Mustafa Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016),s.34

⁴³ Özgül, *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)*,s.20

⁴⁴ MEB, *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.6

ihtiyaçları, öğrenme öğretme yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklentileri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim ve gelişim bilgiyi üreten, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan niteliklerdeki bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelikteki bireylerin yetişmesine hizmet edecek ğretim programları da bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedeflidir. Bu bağlamda değiştirilen programların evrensel, bireysel gelişimi ve değerler eğitimini önceleyen, sade ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir.⁴⁵

Programın ğrencilere sunacağı imkânlarda en temel unsur öğrenilen her türlü bilgi, beceri ve tutumun bir davranışa dönüşmesinden ziyade öğrencilerin kendilerine ve topluma hizmet edebilecek bir yetkinlikte yetişmesidir. Eğitim ğretimde öğretmenin önemli aktör olduğunun vurgulanmasıyla birlikte öğretmenden yönetmek, gütmek yerine rehberlik ve ustalığıyla öğrencilerin duyuşsal, bilişsel ve farklılıklarının farkına vararak sevgi temelli bir yaklaşımla ders işlenmesi istenmiştir⁴⁶.

İmam Hatip Lisesi meslek dersleri ğretim programları da “2023 Eğitim Vizyonu Belgesi” çerçevesinde 2018 yılında yeniden hazırlanmıştır.⁴⁷ Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ğretim Programları, birbirini tamamlayan, destekleyen birbiri ile ilişki halinde olan farklı derslerden oluşmaktadır. Bu çerçevede yeni ğretim yaklaşımlarına uygun olarak meslek dersleri ğretim programları; üniteler, konular, kazanımlar ve açıklamalar şeklinde yapılandırılmıştır. Öğretim Programlarında her ders için giriş başlığı altında o dersin önemi anlatılmıştır. Genel amaçlar başlığı altında ise dersin amacı ve o derste öğrencilerin kazanması gereken hedefler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üniteler başlığında ise üniteler ve kazanımları ele alınmıştır. Üniteler; dersin içeriği, dersin diğer derslerle ilgisi ve ğretim hedefleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ünite adı, kazanım sayısı, planı ve konular içindeki yüzdelik oranı çizelge şeklinde verilmiştir. Kazanımlar tablo şeklinde verilmiş, derste yapılması gereken etkinlik örnekleri ve açıklamalar sunulmuştur. Ünitenin açılımları kısmında ise ünite ve ünitenin alt başlıkları verilmiştir. Son olarak örnek etkinlik uygulamaları kısmında örnek ders anlatımıyla öğretmenlere rehberlik eden bir plan hazırlanmış ve dersin nasıl anlatılacağı ve ders anlatımında nelere

⁴⁵ MEB, AİHL Meslek Dersleri ğretim Programları, s.4

⁴⁶ Özgöl, ğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi ğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği),s.21

⁴⁷ MEB, Din ğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi.

dikkat edileceğine dair örnekler açıklamaları ile birlikte sunulmuştur.⁴⁸

3.1. HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ AMAÇLARI

Anadolu İmam Hatip Liseleri “*hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları*” olarak tanımlanmaktadır⁴⁹.

Din görevliliği; alan bilgisinin yanında, bu bilgileri başkalarına aktarmaya yardımcı olacak özel yöntem ve teknikleri bilmeyi de gerektiren bir meslektir. Her meslek gurubunda olduğu gibi din görevliliğinin de hem bilgi hem de uygulama yönü bulunmaktadır. Din görevliliğinin bilgi yönünü, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültelerinin öğretim programlarında bulunan meslek dersleri, genel kültür dersleri ve seçmeli dersler; uygulama yönünü ise Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi oluşturmaktadır.⁵⁰ Öğrencilerin mesleki başarısı; büyük ölçüde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin kazanımlarına bağlıdır. Bu ders öğrenciye teorik bilgilerin yanında Kuran-ı Kerim’i doğru, dinlenir ve düzgün okumayı, usulüne uygun namaz kıldırmaı, güzel ve faydalı bir biçimde vaaz irşadını, hutbe okumayı, doğum, ölüm, nikâh, düğün, cenaze gibi dini merasimlerde dua yapmayı, ibadetleri dini esaslara uygun bir biçimde yerine getirmeyi ve öğretmeyi, davranışlarında ölçülü ve sade olmayı, haramlardan, halkın tepkisini çekecek davranışlardan kaçınmasını bilmeyi, güzel huylu, güler yüzlü olmayı, halkla iyi ilişkiler kurmayı bilmek gibi davranışları kazandırmayı hedeflemektedir.⁵¹

Nitekim Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile öğrencilerin mesleki bilgi, beceri ve yeterliliklerini geliştirmek amaçlanmıştır. Bu nedenle dersin öğretim programında yer alan;

- Hitabet ilkelerine bağlı kalarak hutbe ve vaaz hazırlar ve sunar,
- Çeşitli merasimlerde söz konusu merasime uygun dua yapar,
- Çeşitli merasimlerde uygun konuşmalar hazırlar, hitabet yöntem ve tekniklerini kullanarak konuşmasını sunar.

⁴⁸ MEB AİHL Meslek Dersleri Öğretim Programları, s.12

⁴⁹ Milli Eğitim Temel Kanunu (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973).

⁵⁰ Ömer Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, *Ekev Akademi Dergisi* 57 (2013), s.505.

⁵¹ Ali Özek, “İHL ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşİ”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992),s.206

- Cami içi ve dışı din hizmetlerini yerine getirebilir⁵² yeterliklerinin öğrenciye kazandırılması hedeflenmiştir. Bu sebeple Hitabet dersi, öğrencilere kazandırmak istediği yeterlikler bakımından, İmam-Hatip Liselerinde okutulmakta olan diğer meslek derslerinden farklı bir öneme sahiptir.⁵³

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin amaçlarıyla İmam Hatip Liselerinin mesleki amaçları örtüşmektedir. Ders amaçlarını gerçekleştirebiliyor ve öğrenciler bu derste başarı gösterebiliyorsa İmam Hatip Liseleri de amaçlarını gerçekleştiriyor denebilmektedir. Öğrencilerin mesleki başarısı; büyük ölçüde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin kazanımlarının öğretilmesine bağlıdır.⁵⁴

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programı ile 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri’ne uygun olarak öğrencilerin;

-Hitabet ve Mesleki Uygulamaların din hizmetlerindeki yerini ve önemini kavraması,

- İletişim kurma becerisi kazanıp toplumla iletişim kurabilmesi

-Din hizmeti uygulamalarının aşamalarını bilmesi ve uygulaması

-Farklı mekân ve ortamlarda din hizmeti uygulamalarını usulüne uygun olarak yerine getirmesi,

-İmam hatiplik, müezzinlik, vaizlik/vaizelik ve Kur’an öğreticiliği uygulama becerisi kazanması,

-Din hizmeti uygulamalarını yapmaya istekli ve gayretli olması amaçlanmaktadır.⁵⁵

3.2. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

İmam hatip liselerinde okutulan hitabet dersinin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır. Öğrencilere, kazandıkları dinî ve

⁵² “Anadolu İmam Hatip Liseleri Mesleki Uygulama Yönergesi 2022-2023 Öğretim Yılı” (Millî Eğitim Bakanlığı, Kasım 2022).

⁵³ Keyifli, “Dini İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi İle İlgili Bir Araştırma”,s.259

⁵⁴ Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”,s.505

⁵⁵ MEB, *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s. 77

ahlaki davranışları paylaşılabilmeyi öğretmeyi amaçlayan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretim programı, ünitelerin teorik kısımlarının birinci yarıyılıda tamamlanarak ikinci yarıyıl da ise daha çok öğrenilen teorik bilgileri uygulamalara dökmeyi önemli görmektedir. Bu derste hem teorik hem pratik hususlar önem arz eder ve bunların sınıfta değerlendirilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.⁵⁶ Programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar ise şu şekilde belirtilmiştir.

1.Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretim Programında yer alan ve ezberlenmesi gereken dualara yönelik uygulamalar yapılmalı, ayrıca lafız ve anlam bütünlüğü dikkate alınarak öğrencilerin duaların anlamlarını da kavramları sağlanmalıdır.

2.Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde konu ve kazanımlar işlenirken; uygulama becerisinin kişisel yeteneğe bağlı yönüne dikkat edilmeli, uygulamaya yönelik etkinliklerde bireysel farklılıklar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

3.Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde ünitelerin sonunda, ünite içerikleri ile ilgili farklı alanlardaki hitabet örneklerine yer verilmelidir.

4.Mesleki uygulama etkinliklerinde öğrenciler kendilerini geliştirebilmeleri için yetenekleri doğrultusunda yönlendirilmelidir. Ayrıca öğrenciler uygulama yapma konusunda teşvik edilmelidir.⁵⁷

Öğretim programında belirtilen bu hususlar çerçevesinde hitabet ve mesleki uygulama dersinde önemle üzerinde durulması gereken noktalar şu şekilde sıralanabilir.

1.Duaların ve anlamlarının öğretilmesi

2. Teorik bilgi ile birlikte pratiğin uygulanması

3.Ders içerisinde hutbe vaaz örneklerinin hazırlanması ve sunulması

4.Öğrencilerin kişisel özelliklerinin ve yeteneklerinin dikkate alınarak görevlendirmesinin yapılması

4. KONULARI VE KAZANIMLARI AÇISINDAN HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ

İmam-Hatip okullarının programında iki ana bölümden oluşan dersler bulunmaktadır. Bu iki ana bölüm, “meslek” dersleri ve “kültür” derslerinden

⁵⁶ Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)*,s.38

⁵⁷ MEB, *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.78

oluşmaktadır. Meslek dersleri, İmam-Hatip Okullarının kuruluş amacına göre mesleki alan bilgisi yeterliği kazandıracak olan derslerdir. Bunlar, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis, Kelam, İslam Tarihi, Siyer, Fıkıh ve Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleridir. Bu ana dersler, lise döneminde farklı kademelerde okutulmaktadır. Bu dersler, İmam-Hatip Okullarından mezun olacak öğrencilerin, mezuniyet sonrasında yapacakları din hizmetlerini yerine getirmeleri için gerekli olan alan bilgisi ve yeterliliğini kazandırmaya yönelik derslerdir.⁵⁸

Öğrenciler diğer derslerde öğrendiği bilgiler ışığında, yaşantılarla ilişki kurar ve bütün eğitim ve öğretim faaliyetleri boyunca elde etmiş oldukları bilgileri ve kazanmış oldukları becerileri Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde kullanırlar. Bu anlamda Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde programda yer alan diğer bütün derslerin büyük oranda payı bulunmaktadır. Bu yönüyle Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin okulda eğitimi verilen diğer kültürel ve mesleki bütün dersler için vitrin olma özelliği vardır.⁵⁹ Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi kültürel ve mesleki derslerinin analizinin yapılabileceği ve başarılarının değerlendirilip ölçülebileceği bir derstir. Örneğin diğer derslerde öğrenilen dini metinleri doğru bir şekilde okuyup anlayabilme, duygu ve düşüncelerini düzgün ve anlaşılır şekilde ifade edebilme, tarihi ve güncel olayları, dini ilke ve kavramları, tutarlı ve özgün bir şekilde yorumlayabilme başarısı bu ders ile ölçülebilir.⁶⁰

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi konuları ve kazanımları açısından incelendiğinde;

Birinci ünite de; din hizmetleri, irşat, tebliğ ve davette genel ilkeler, din görevlisinin nitelikleri, din hizmetlerinde görevler, müftülük ve vaizlik, imam hatiplik ve uygulaması, müezzinlik ve uygulaması, Kur'an kursu öğreticiliği ve uygulaması, din hizmetlerini zorlaştıran sorunlar, din hizmetlerinde hedef kitle, din hizmetlerinde iletişim, iletişimin temel ilke ve unsurları, dinî iletişimde üslup, dinî iletişimde beden dili, din hizmetlerinde iletişim sorunları konularının bulunduğu görülmektedir.

Bu ünitenin kazanımları olarak ise; öğrencinin din hizmetlerindeki temel

⁵⁸ MEB. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*.

⁵⁹ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar", s.20

⁶⁰ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar", s.20.

kavramları açıklaması, din görevlisinin sahip olması gereken nitelikleri kavraması, din hizmeti uygulamalarının gerektirdiği kişisel, mesleki ve toplumsal özelliklere sahip olmaya özen göstermesi, din hizmeti uygulamalarının toplumsal işlevini ve manevi değerini fark etmesi, cami içi ve dışı din hizmetlerini uygulaması, din hizmetlerini yerine getirirken karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmesi, din hizmetlerinde hedef kitlenin özelliklerini tanımanın önemini fark etmesi, din hizmetleri için gerekli iletişim becerilerini sergilemesi hedeflenmektedir.

İkinci ünite; din hizmetlerinde hitabet ve önemi, dinî hitabetin ilkeleri, dinî hitabette planlama ve uygulama, amaç ve konu belirleme, plan yapma, bilgi toplama ve düzenleme, bilgi aktarma ilke ve yöntemleri, dinî hitabette değerlendirme konularından oluşmaktadır.

Bu ünitenin nihayetinde öğrencilerden din hizmetlerinde hitabetin yerini ve önemini kavrayıp, dinî hitabetin ilkelerini, dinî hitabette planlama ve uygulama aşamalarını açıklaması, dinî hitabette konuların özelliğine göre kaynak seçimi yapması, dinî hitabette değerlendirme ölçütlerini açıklaması beklenir.

Üçüncü ünite de bulunan konular ise; hutbe ve hatiplik, hutbe ile ilgili dinî hükümler, hutbe duaları, hutbe örnekleri, hutbe sunumu, vaaz ve vaizlik, vaaz duaları, vaaz örnekleri, vaaz ve ders sunumudur.

Bu ünite bitirildiğinde öğrencilerin; hutbe ve hatiplik kavramlarını açıklayarak, hutbe ile ilgili dinî hükümleri kavraması, hutbe dualarını ezbere okuyup, hutbe sunumunda dikkat edilecek hususları fark etmesi, hitabet ilkelerine uygun hutbe hazırlaması ve sunması, incelediği veya dinlediği bir hutbeyi hitabet tekniği açısından değerlendirmesi, vaaz ve vaizlik kavramlarını açıklayıp, vaaz dualarını ezbere okuması vaaz ve ders sunumunda dikkat edilecek hususları fark etmesi, hitabet ilkelerine uygun vaaz hazırlaması ve sunması, incelediği veya dinlediği bir vaazı hitabet tekniği açısından değerlendirmesi beklenir.

Dördüncü ünite de; musiki ve dinî musiki, cami musikisi, ezan ve kamet, namaz tesbihati, aşır, tekbir, salâ, mevlit, ilahi konuları mevcuttur.

Bu ünite sonunda öğrenciler; musikiyi ve dinî musikiyi tanımlar, cami musikisinin çeşitlerini açıklar, cami musikisi çeşitlerini usulüne uygun olarak icra eder.

Beşinci ünite din hizmetlerinde duanın yeri, dinî merasimlerde hitabet ve dua, ezan duası, yemek ve iftar duası, hatim ve mevlit duaları, tövbe istiğfar duası, kurban

duası, mübarek gün ve geceler, ad koyma merasimi, sünnet merasimi, nişan ve nikâh merasimi, hacı uğurlama merasimi, asker uğurlama merasimi konu başlıklarının bulunduğu ünedir.

Bu ünite sonunda öğrenciler; din hizmetlerinde duanın yerini kavrayıp, çeşitli merasimlere uygun dua yapar. Çeşitli merasimlere uygun konuşmalar hazırlar ve sunar.

Altıncı ünite de; vefat anında yapılması gerekenler ve vefat sonrası yapılması gerekenler, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazı ve duaları, vefat edenin borç, vasiyet ve mirası, defin ve taziye konuları yer almaktadır.

Bu ünite sonunda öğrencilerin elde ettiği kazanımlar; vefat anında yapılması gerekenler, cenazeyi dinî vecibelere göre yıkayıp kefenlemesi, cenaze namazını usulüne uygun olarak kıldırması, cenaze dualarını ezbere okuması ve cenaze için dua ve konuşma yapması, cenazenin İslam geleneğine göre defin hizmetlerini yerine getirmesi ile vefat edenin yakınlarına başsağlığı dilemeye ve üzüntüsünü paylaşmaya özen göstermesi olarak sıralanmıştır.⁶¹

Anadolu İmam Hatip Lisesi ve proje İmam Hatip Liselerinde benzer şekilde 11. sınıfta programda yer alan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi hedef ve kazanımları incelendiğinde dersin teori ve uygulama aşamalarından oluştuğu görülmektedir. Öncelikle din hizmetleri ve iletişim başlığı ile ilk ünite ve hitabet kavramı ve önemi ile devam eden ikinci ünite öğretilmesi gereken teorik bilgiler bulunmaktadır. Dersin teori kısmı daha çok öğretmenin öğrencileri bilgilendirdiği, edinilen bilgilerin bir kısmının ezberlendiği aşamayı kapsar. Cenaze namazı, hutbe, cuma namazı gibi ibadetlerin yanı sıra mevlit nikâh gibi ritüellerde yapılması gereken şeyler ve okunması gereken dualar buna örnek gösterilebilir. Bu aşamada asıl olan sahih bilgi aktarımı ve öğrencilerin bu bilgileri tam anlamı ile kazandığından emin olunmasıdır⁶². Dersin uygulama yönünü kapsayan vaaz hutbe, cenaze konuları ile devam etmekte olan programın bu yönü Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin amacına uygun olarak insanların yaşamının dini boyutu ile ilgili ihtiyaçlarının karşılamak için öğrenilmesi gereken kazanımların olduğu kısmıdır. Uygulama boyutu ile bir nevi staj dersi olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğrencilerin ilk deneyimlerini gerçekleştirdiği bir derstir. Nitekim İmam Hatip Liselerinde gerçekleştirilen eğitim ve öğretim faaliyetleri ile elde edilmesi amaçlanan

⁶¹ MEB, *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, s.86

⁶² Gürer, *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, s. 139

bilgileri üç grupta toplayan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM) üçüncü grupla Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini işaret etmektedir.

- 1.Özel alanda meslek dersleri programıyla verilmesi amaçlanan dini bilgiler
- 2.Kültür dersleri programlarıyla verilmesi hedeflenen yükseköğrenime hazırlayıcı genel kültür ve genel yetenek bilgileri
- 3.Özel alan ve kültürel alanda kazanılmış bilgilerin mesleki uygulamalarda aktif olarak kullanılması ile kazanılması amaçlanan mesleki formasyon bilgileri,⁶³

Hitabet dersinin kazandırmayı hedeflediği yeterlilik, öğrencilere müfredatı oluşturan tüm derslerden kazandırılan çıktıların birbirleri ile bağlantı kurulmasıyla ortaya çıkacak mesleki dışa vurumu gerçekleştirmeyi kolaylaştırmaktır. Bundan dolayı Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi kurulduğu ilk yıllardan beri İmam- Hatip Okullarının programlarında yer almıştır.⁶⁴

5. İLAHİYAT/İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTELERİNİN AMAÇ VE FONKSİYONLARI

5.1. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN TARİHİ

İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş ve 1933' te kapatılmıştır. Onun yerine İstanbul Üniversitesine bağlı İslam Tetkikleri Enstitüsü açılmıştır, bu Enstitü de ilahiyat Fakültesinin görevlerini tam olarak yerine getiremediği için 1936 yılında kapatılmıştır. Din eğitimi ve öğretiminin, örgün ve yaygın eğitim kurumlarından tamamen kaldırılmış olmasıyla, Cumhuriyet dönemi eğitim tarihinin oldukça önemli bir konusu olan din eğitimi, çok tartışmalı bir şekilde 1946'dan sonra yeniden ele alınmıştır. Çeşitli çevreler tarafından doğru ve yeterli çözüm yolları arayıp bulamamanın sıkıntıları bu dönemde oldukça yoğun olarak yaşanmıştır⁶⁵. İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasından sonra uzun yıllar herhangi bir dini okuldan din eğitimi alan personel yetişmemiş, bundan dolayı mesleki dini eğitim alanında ciddi boşluklar oluşmuştur. Dini hayatta yaşanan bu boşluklar sebebiyle halktan yoğun bir talep, şikâyet ve beklenti gelmeye başlamış, işin içerisine siyasi birtakım meseleler de girince zamanın

⁶³ MEB. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*, s.15

⁶⁴ Keyifli, “Dini İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”, s.261

⁶⁵ Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), s.226

hükümeti bir İlahiyat Fakültesi açma konusunu gündemine almak zorunda kalmıştır.⁶⁶ Tüm bunlardan sonra Ankara’da bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır On üç yıllık bir aranın ardından 1949 yılının sonlarında nihayet Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eğitim öğretime başlamıştır. Açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi üniversitenin kuralları gereği yalnız genel lise mezunlarını almış, İmam Hatip Okulu mezunlarını almamıştır.⁶⁷

1951 Yılında 7 il merkezinde açılan İmam Hatip Ortaokulları henüz mezun vermeden İmam Hatip Okulunda okuyan öğrencilerin de yükseköğretim eğitimi alabilmeleri yönünde çalışmalar yapılmaya başlandı. İmam Hatip Okulları 1957-1958 yılında mezun vermeye başladığında bu mezunların gideceği bir yükseköğretim kurumu bulunmamakta idi. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yüksek tahsilli din görevlisi, giderek sayıları artan İmam Hatip Okullarının meslek dersleri öğretmenleri ve öğretmen okulları ve ortaokullarda okutulan ‘Din Bilgisi’ dersleri için öğretmen ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Tüm bu ihtiyaçları az sayıda aldığı öğrenci ve mezunlarıyla tek başına Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin karşılaması mümkün değildi. Bu nedenlerden dolayı TBMM’ye 3 Haziran 1959’da teklif edilen, 10 Haziran 1959 tarihinde kabul edilen Maarif Vekâleti Kuruluş Kadroları Hakkındaki 4926 Sayılı Kanun’a bağlı cetvelleri Yüksek İslam Enstitüleri için kadro eklenmesine dair 7344 sayılı kanunla 1959 mali bütçe kanununa Yüksek İslam Enstitüsü masrafları için gerekli kadro cetvelleri eklendi.⁶⁸ 1959’da Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi 240 sayılı kararı ile “orta ve dengi okullarımızla öğretmen okullarımıza din dersleri öğretmenleri yetiştirmek üzere açılacak Yüksek İslam Enstitüsü hakkında” açılmış oldu.⁶⁹ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 19.11.1959 tarihinde öğretime başlamıştır. Onu 1962-1963 yılında öğretime başlayan Konya Yüksek İslam Enstitüsü takip etmiştir. Daha sonra Kayseri 1965, İzmir 1966, Erzurum 1969, Bursa 1975, Samsun 1976, Yozgat 1979’da açılarak enstitülerin sayısı sekize yükselmiştir. Erzurum’da Atatürk Üniversitesi senatosu 12.2.1971 tarihinde “İslami İlimler Fakültesi” adıyla yeni bir fakülte açılması kararı aldı. Bu karara dayanarak 1971-1972 öğretim yılında ‘İslami İlimler Fakültesi’ adıyla ortaöğretime dayalı ve beş yıl öğretim süresi olan bir fakülte daha açılmıştır. 6 Kasım 1981’de 2547 sayılı “Yükseköğretim Kanunu” yürürlüğe konuldu. Kanunun ikinci maddesi gereğince,

⁶⁶ Mustafa Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011), s.432

⁶⁷ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 229

⁶⁸ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 229

⁶⁹ Öcal, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, s.99

yükseköğretim üst kuruluşları, bağlı birimleri ve bunlarla ilgili faaliyet esasları bu kanun kapsamına alındı. Dolayısıyla yüksek din öğretimi yapan tüm kurumlar da bu kapsama dâhil oldu. Yüksek İslam Enstitüleri ve Erzurum'daki İslami İlimler Fakültesi İlahiyat Fakültesi haline dönüştürülerek, her biri bulundukları illerdeki üniversiteye bağlandı.⁷⁰

5.2. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİN AMAÇLARI

İlahiyat Fakülteleri ve İslami İlimler Fakülteleri DİB'e meslek elamanı yetiştiren ve mesleki eğitim yapan kurumlardır. Mesleki eğitim belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırma ve geliştirme olarak tanımlanmaktadır⁷¹ İlahiyat Fakültelerinin kuruluş kanununda fakültenin açılış amacı şu şekilde ifade edilmiştir : "*Dini meselelerin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılacak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşünyşte ihatalı din adamları yetiştirilmesi için lüzumlu şartların hazırlanması*".⁷² Bu amaca hizmetle Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü din hizmeti alanlarında kadrolandırdığı din görevlilerinin önemli bir kısmı, İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri mezunlarından oluşmaktadır⁷³.

Yüksek din öğretimi kurumları, ülkemizde din konusunda ihtiyaç duyulan tüm alanlara kalifiye eleman yetiştirmesi gereken kurumların başında gelmektedir.⁷⁴ Mezunlarının istihdam alanları ise; öncelikle Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığının merkez ve taşra teşkilatıdır. İmam· Hatip Liseleri Meslek Dersleri ile her kademedeki öğretim kurumlarında okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri bu Fakültelerden mezun olan kişiler tarafından okutulmaktadır. Ayrıca bu mezunlar Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı merkez teşkilatında özellikle Din öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM)'de ve okullarda yönetici olarak görev yapmaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatında ise; köy İmam-Hatipliğinden, Diyanet İşleri Başkanlığına kadar her tür dini ve idari görevi, yine bu Fakültelerin mezunları üstlenmektedirler. Bunların dışında, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler gibi genel hizmet ve kültür hizmeti veren kurumlarda da görev alabilmektedirler.

⁷⁰ Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), s. 120

⁷¹ Yusuf Aydın - Teceli Karasu, "Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur'an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/9 (09 Haziran 2022),s. 123

⁷² Osman Cılacı, "Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 35 (1988), ss.27-44.

⁷³ Kasım Kocaman, "Türkiye'de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama", *Turkish Studies* 14/4 (2019), ss.2525-2545.

⁷⁴ Aşıkoğlu, N. Y, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?-Sorunlar ve Çözümleri- Çalıştay Tebliğ ve Müzakereler Kitabı*, Ed. Sadık Akyürek (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015),s. 336

Fakülteler, kendi kadrolarına öğretim elemanlarını da, çoğunlukla kendi mezunları arasından imtihanla seçmekte ve seçerek aldığı araştırma görevlilerini yüksek lisans ve doktora öğrenimiyle yetiştirmektedirler.⁷⁵

Mezunlarının istihdam alanları dikkate alındığında yüksek din öğretimi kurumları, aynı zamanda meslekî dinî eğitim kurumlarıdır. Bu okulların öğrencilerine eğitim öğretim süreci boyunca, meslekî eğitimin gereği olarak mutlaka uygulamaya yönelik eğitimleri vermesi ve staj (meslekî eğitim, işyeri eğitimi) yaptırması gerekir. Zira 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na göre yükseköğretim kurumlarının amaçları arasında “yükseköğretimin uygulamalı yapılmasına ait eğitim - öğretim esaslarını geliştirmek” yer almaktadır.⁷⁶ Yüksek düzeyde din elemanı yetiştirmek üzere kurulmuş bulunan İlahiyat Fakülteleri günümüzde de amaçlarını gerçekleştirmek adına faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

İlahiyat Fakülteleri her ne kadar temelde din eğitimi veren kurumlar gibi gözükseler de birbirinden farklı birçok meslek grubunda görev alabilecek düzeyde eleman yetiştirmektedirler. Bunlar Diyanet İşleri Başkanlığında personel Milli Eğitim Bakanlığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği İlahiyat Fakültelerinde veya başka fakültelerde akademisyen ve en son olarak da İmam Hatip Liselerinde meslek dersleri öğretmenliğidir⁷⁷. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği ve İmam Hatip Liselerinde meslek dersi öğretmenliği için Milli Eğitim Temel Kanununa göre, öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, genel yetenek, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır. Öğretmenlik meslek bilgi ve becerisi anlamında kullanılan pedagojik formasyon, öğrenme-öğretme sürecinde etkili öğrenmelerin sağlanması amacıyla öğretim strateji, yöntem ve tekniklerin bilgisini veren bir bilim alanıdır.⁷⁸ Pedagojik formasyon, öğretmenlik mesleğinde önemli olduğu kadar, yaygın din eğitimi görevini üstlenen din görevliliği mesleği için de o kadar önemlidir. Nitekim veriler, 1982-1998 yılları arasında göstermektedir ki, toplam 21 kredi/saat zorunlu pedagojik formasyon eğitimi alarak mezun olan İlahiyat Fakültesi öğrencileri, Milli Eğitim

⁷⁵ Öcal, “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, s.121

⁷⁶ Kocaman, “Türkiye’de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama”, s.2529

⁷⁷ Ömer Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri İle İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (30 Haziran 2019), ss.79-115.

⁷⁸ Mevlüt Kaya - Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi ve Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2010), ss.126-140.

Bakanlığına bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni veya İmam-Hatip Liseleri meslek dersleri öğretmeni olarak görev almışlardır. İlahiyat Fakültesi Mezunlarının önemli bir kısmı ise, Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursu öğreticisi, imam-hatip, vaiz, müftü ve eğitim uzmanı olarak yaygın din eğitimi hizmetlerinde görev almışlardır.⁷⁹ Sonuç olarak İlahiyat Fakülteleri hem Diyanet İşleri Başkanlığına hem de Milli Eğitim Bakanlığına kalifiye eleman yetiştirmektedir.

5.3. İLAHİYAT/İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTELERİNDE HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİ

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi, ilahiyat fakültelerinde okutulmakta olan ve adeta fakültenin vitrini olarak kabul edilebilecek bir derstir. Bu ders kapsamında ele alınan teorik ve uygulama yönü bulunan konular, fakültenin en çok görünen yüzüdür. Usulüne uygun namaz kıldırma, müezzinlik yapma, hutbe okuma, vaaz etme, birtakım merasimlerde dua yapma gibi pek çok konu bu dersin kapsamına girmektedir. Mezun olduktan sonra hangi kurumda çalışacaklarına bakılmaksızın tüm ilahiyat öğrencileri için bu ders önemli bir işlev üstlenmektedir.⁸⁰

Türkiye’de yükseköğretim alanında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekte olan İlahiyat Fakülteleri, dinî alanda halkın beklenti, ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak meslek elemanları yetiştirmektedir. Meslek elemanlarının nitelikli bir şekilde yetişmesinde uygulanan müfredat kadar uygulanan müfredatın içeriği de önemlidir. Müfredat içeriğinde öğretilen bilgilerin, pratik olarak, öğrencilerin, meslekî bilgi ve beceri açısından donanımlı bir şekilde yetişmesi konusunda yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.⁸¹ İlahiyat fakültelerinde, gerek cami içerisinde gerekse cami dışında gerçekleştirilecek din hizmetleri ile ilgili yetkinlikleri öğrencilere kazandırma işlevini üstlenen en bariz ders Hitabet ve Mesleki Uygulama dersidir. Bu dersin farklı ilahiyat fakültelerinde birtakım değişikliklerle okutulması söz konusu olmakla birlikte fakülte programlarında genellikle haftada 2 kredilik teorik bir ders şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ders içeriğine bakıldığında işlenen konular şöyle sıralanabilir: Alanın

⁷⁹ Mevlüt Kaya - Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”, *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi ve Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2010), ss.126-140.

⁸⁰ Hacı Mustafa Kiriş, “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Din Hizmetlerine Katkısı Bağlamında Başarısına İlişkin Bir Değerlendirme”, *International Journal Of Social Sciences*, c. 7, sy. 3 (2023), ss. 281-93.

⁸¹ Saadetin Özdemir, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı ile İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 7, sy. 13 (2019), ss. 1-33.

temel kavramları, dini hitabet çeşitleri, sesli ve görsel medyada dini konuşmalar, açılış, karşılama-uğurlama, anma ve veda konuşmaları, din görevliliğinin önemi, din görevlisinde bulunması gereken özellikler, dini gün ve merasimlerde yapılacak konuşmalar, dini hitabet örnekleri.⁸²

Fakültelerdeki “Hitabet ve Meslekî Uygulama” dersinin ders programının amaç, konu, yöntem, araç gereç vb. hususlarda netlik olmadığı görülmektedir. Ders müfredatında birbirinden farklı konulara ve başlıklara rastlanılmaktadır. Bazı fakültelerde konular daha çok pratik din hizmeti uygulamaları ekseninde ele alınırken, bazılarında ise tarihi yöne ağırlıklı olarak değinilmiş, kısmen uygulamalara yer verilmiştir.⁸³

6. HİTABET VE DİNİ HİTABET

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik düşünmesi ve düşüncelerini dil aracılığı ile ifade edebilmesidir. Düşüncüyü güzel ve etkili bir biçimde ifade edebilme sanatına da hitabet denmektedir. Bu beceriye sahip olan kişiye de hatip denir.⁸⁴ Tarih boyunca hitabet, insanı ikna etme ve inandırma amacı taşıyan her alanda yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Fakat bunların hiçbirinde yaşamın dini boyutu kadar hitabete ve hitabet tekniklerine başvurulmuş değildir. Dahası, hangi tekniği uygularsa uygulasin hiçbir hitabet, insanlar üzerinde dinlerin kutsal metinleri ve uygulayıcılarının anlatımları kadar etkili olamamıştır.⁸⁵

Hitap konusu din içerikli ise bu hitabete dini hitabet denmektedir. Diğer bir deyişle sözel yollarla insanlarda kalıcı davranış değişikliği meydana getirme amacıyla olan hitabetin kazandırması gereken davranışlar bireyin dinî yönü ile ilgili ise ve hitabet de bu yönde yapılıyorsa, buna dinî hitabet denir.⁸⁶ Dini hitabet içerisinde, İslam’ın temel metinlerinin -Kur’an ve sünnet- özel yeri vardır, hatta bu metinler insanlık için dini hitabet örnekleridir. Nitekim peygamberimiz (s.a.v) bu konuda; “ ifadenin öylesi vardır ki büyüleyici bir etkiye sahiptir”⁸⁷ buyurmuştur.

⁸² Kiriş, “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersinin Din Hizmetlerine Katkısı Bağlamında Başarısına İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 286

⁸³ Kasım Kocaman, “Türkiye’de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama”, *Turkish Studies*, c. 14, sy. 4 (2019),s.2539

⁸⁴ Kamil Yaşaroğlu, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Hitabet ve Meslekî Uygulama Ders Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2022),s.36

⁸⁵ Salih Aybey vd. *Dini Hitabet ve Din Hizmetleri*, Ed. Ali Rıza Gül (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021),s. 3

⁸⁶ Şükrü Keyifli, “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Meslekî Uygulamalar Dersi İle İlgili Bir Araştırma”, *Talim 2* (2017), s.261.

⁸⁷ Buhari, “Nikâh”, 47; “Tıp”, 51.

Din hizmetleri alanında görev yapan kişilerin inandırıcılık ve duyguyu yönetme alanında etkili olabilmeleri için hitabet sanatının inceliklerine hâkim olmaları gerekmektedir. Dini hitabetin nasıl olması gerektiği Kur'an ve sünnette açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre dini hitabette; etkili ve güzel konuşmak, "Kullarıma söyle sözün en güzelini söylesinler..."⁸⁸, insanları düşünmeye yöneltmek, "Bakmıyorlar mı deveye nasıl yaratılmış."⁸⁹, müjdeleyici ve uyarıcı olmak "Firavun'a gidin çünkü o azdı. Ona yumuşak söz söyleyin; belki öğüt alır veya korkar"⁹⁰, muhatabın duygularına hitap etmek "...Onlara öğüt ver ve onların içlerine tesir edecek söz söyle!"⁹¹, bulunması gereken en temel ilkelerdir⁹². Sünnette hitabet ise; peygamberimizi tasvir eden rivayetler ona dair pek çok özelliği bize aktarırken onun konuşmasının da başkalarına nazaran farklı ve dikkate alınması gereken örnek detayları olduğunu göstermektedir. "O konuşurken kelimeler ağzından inci gibi dökülür isabetli ve doğru bilgileri herkesin kolayca anlayabileceği bir açıklık ve netlikle aktarır, insanları bıktırıp usandırmadan hitap ederdi"⁹³. Sahabe onun konuşmasının her dinleyenin rahatlıkla anlayabileceği bir şekilde açık olduğunu ifade etmiştir.⁹⁴ Sünnette peygamberin hitap tarzının örnek alınması gerektiği vurgulanmaktadır.⁹⁵ Peygamberin hitabetinden çıkarılacak ilkeler ise; insanlara hitap ederken olumlu ve yapıcı bir üslupla hitap etmesi, insanların hatalarını yüzüne söylememesi, hitap ederken zamanlamaya dikkat etmesi, jest ve mimiklerini aktif olarak kullanmasıdır.

Hitabet aynı zamanda kişinin sahip olduğu mesleki ve genel kültür bilgisini başkasına öğretebilme sanatıdır. Din görevlisi vaazları, hutbeleri ve verdiği dini bilgiler ile toplumu eğiten bir yaygın din eğitimcisi konumundadır.⁹⁶ Bundan dolayı Dinî hitabetin yoğun olarak kullanıldığı alanlar yaygın din eğitimi vasıtaları arasında yer alan hutbeler ve vaazlardır. Hutbeler, vaazlar camiye gelen cemaate dinî mesajları ulaştırma etkinliğidir.⁹⁷ Tüm bunlardan sonra denilebilir ki topluma sağlıklı dini bilgi verebilmek

⁸⁸ Kuran-ı Kerim Meali, Çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), el-İsra 68/53.

⁸⁹ El-Gaşiye 61/17.

⁹⁰ Taha 20/43-44.

⁹¹ En- Nisa 4/63.

⁹² Yaşaroğlu, *MEB Anadolu İmam Hatip Lisesi Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders Kitabı*, s.40

⁹³ Ebu Davut "edep" 21

⁹⁴ Bkz.Ebu Davut, "Edeb",18

⁹⁵ Ali Akyüz, *Yaşayan Kuran Hazreti Peygamber* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), s.370

⁹⁶ Fahri Kayadibi, *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, Ed. Zengin Mahmut (İstanbul: DEM Yayınları, 2005),s. 393

⁹⁷ Keyifli, "Dini İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma", s. 275

ve etkileyici iletişim becerilerine sahip olabilmek için hitabet sanatının öğrenilmesi gereklidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI

Bu çalışmanın amacı, Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İslami İlimler Fakültelerinde müfredatta yer alan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ve sorunlarının incelenmesidir. İmam Hatip Liseleri kuruluşundan itibaren günümüze kadar her dönem için farklı boyutlarıyla değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.⁹⁸ İslami ilimler, İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liseleri toplumda özellikle din alanında oluşan talebi kurumsal olarak karşılamak amacıyla programa bağlı örgün öğretim hizmeti sunan kurumlardır.

Aynı zamanda İmam Hatip Liselerinin; öğrencilere dinin doğru öğretilmesi, toplumun din konusunda bilgi düzeyinin yükseltilmesi ve toplumda yaygın olan batıl inançların etkisinin azaltılmasında rolü olduğu görülmektedir.⁹⁹

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Din kavramı insan yaşamı için ne kadar önemli ve vazgeçilmez ise, din eğitimi veren kurumlarla birlikte din eğitim öğretimi de eğitim sistemi içerisinde o kadar önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁰ İnsan yaşamı için önemli ve vazgeçilmez olan din eğitimi ve öğretiminin ideal düzeyde yapılması, din kavramının derinlik kazanarak vücut bulması ancak belirli bir yöntemlerin izlendiği ortamlarda mümkün olabilmektedir. Sistemli şartların oluşturulduğu, uygulandığı ve kurallarının belirlendiği kurumlar da okullardır.

Toplumunun, dini pratikleri yerine getirmek ve din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere kurulan İmam Hatip Okulları, medreselerin bir nevi devamı niteliğinde açılmasından bugüne kadar farklı anlamlar yüklenerek farklı görevleri yerine getirir duruma gelmiştir.¹⁰¹ İmam Hatip Okullarında oluşan İmam Hatipli Kimliğinin, yönetimden öğretmene, veliden öğrenciye, eğitim sistemine nitelik ve nicelik olarak katkı sağladığı düşünülmektedir¹⁰².

Bu çalışma ile Eğitim sistemimiz içerisinde her geçen gün daha fazla önem

⁹⁸ A. Çağlar Deniz, “Tek Parti Döneminde Devrimsel Bir Ric’at olarak Dini Açılımlar: İmam Hatip Kursları Örneği”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/3 (2014), ss. 95-108.

⁹⁹ Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, s.506

¹⁰⁰ Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza* (İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, 2012), s.15

¹⁰¹ Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, s.134

¹⁰² Terlemez, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplilik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi*, s.4

kazanan 2012 sonrası süreçte niceliksel olarak önemli bir artış¹⁰³ gösteren İmam Hatip Liselerindeki meslek dersi öğretiminin ve ilgili fakültelerin müfredatında bulunan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin niteliksel olarak da geliştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bu araştırmayla İmam-Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde okutulan “Hitabet ve Mesleki Uygulamalar” dersinin öğrencilere, mesleki yeterlik bakımından etkisi ve bu okullardaki Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinin mevcut durumuna ilişkin sorun ve çözümleri ortaya koymak hedeflenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İmam Hatip Liselerinin ve İlahiyat Fakültelerinin misyonunu gerçekleştirmeleri açısından son derece önemli olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin öğretimi üzerine çalışılan bu araştırmada temel problem “Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde öğretmenler ve öğretmen adayları gözünde herhangi bir güçlük yaşanmakta mıdır, yaşıyor ise bunlar nelerdir? Ayrıca, dersin olumlu yönleri var mıdır? Sorusudur.

1.4. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

1.İlahiyat Fakültelerinde mesleki uygulama dersinin öğrencilere sağladığı katkılar nelerdir?

2.İlahiyat Fakültelerinde mesleki uygulama dersinde herhangi bir güçlük karşılaşılmakta mıdır?

3.İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğrencilere mesleki yeterlilik kazandırmakta mıdır?

4.İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi mesleki yeterlilik kazandırmakta mıdır?

5.İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde hangi güçlüklerle karşılaşılmaktadır?

6. Mevcut hali ile İmam Hatip Liselerinde okutulmakta olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ders kitabı kazanım açısından yeterli midir? Kitapla ilgili görüşleriniz nelerdir?

¹⁰³ Kaymakcan - Aşlamacı, “İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, s.72

1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada araştırılacak konu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde uygulama dersi olarak müfredatta yer alan Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinin işlenişi esnasında karşılaşılan güçlükler, ortaya çıkan problemler ve çözüm önerilerini kapsamaktadır. Bu sebeple araştırmanın merkezinde hitabet dersi öğretim programının uygulama süreçleri incelenmiştir.

Araştırma Afyonkarahisar ilinde bulunan merkez Anadolu İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenleri ile İslami İlimler Fakültesinde son sınıfta okuyan öğretmen adaylarının görüşlerinden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Çalışma alanı olarak Afyonkarahisar ilindeki Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İslami İlimler Fakültesi seçilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda durum çalışması, bir olayın veya durumun derinlemesine araştırılması ile ilgilidir. Durum çalışması katılımcı gözlemleri, detaylı görüşmeler ile doküman toplama yoluyla elde edilip analiz edilen verilerin derinlemesine ve boylamsal olarak incelenmesini içerir.¹⁰⁴ Durum çalışmasında yapılması gereken en temel etkinlik veri toplamadır. Araştırmacı durumla ilgili gözlem ya da görüşme gibi nitel veri toplama teknikleri kullanarak elde ettiği verileri kayıt altına alır.¹⁰⁵ Kayıt altına alınan veriler araştırmacı tarafından yorumlanır.

2.1. ÇALIŞMA GRUBU

Nitel araştırma deseninde yapılan bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örnekleme desenlerinden ise ölçüt örnekleme deseni tercih edilmiştir. Araştırmada ölçüt ise öğretmenler için Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersine giriyor olmak, , öğretmen adaylarında ise Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersini almış ve en az bir defa uygulamaya gitmiş olmaktır. Ölçüt örnekleme yönteminde önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılması söz konusudur. Amaçlı örnekleme; çoğu durumda, olgu ve olayların derinlemesine incelenmesi ve açıklanmasına katkı sağlar.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, Çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoglu (Anı Yayıncılık, 2013),s.142

¹⁰⁵ Gürbüz Ocak (Ed.), *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2019),s.133

¹⁰⁶ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12. Seçkin Yayıncılık, 2021, s.116

Çalışmanın evreni, Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinin son sınıfında Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini alan öğretmen adayları ve İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenleri olup, örnekleme ise Afyonkarahisar’daki merkez İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenleri ve İslami ilimler Fakültesi 2022–2023 eğitim öğretim yılı son sınıfında olup Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini alan öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Bu öğretmen ve öğretmen adayları veri kaynağı olarak ele alınacaktır. Bu sebeple Afyonkarahisar merkezde bulunan 5 tane İmam Hatip Lisesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenlerinin tamamını oluşturan 18 kişi ve İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinden 11 kişi seçilerek görüşme yapılmıştır.

2.2. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE ARACI

Görüşmenin başında öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin özel ilgi alanlarını tespit etmek ve çalışma ile ilgili onaylarını almak üzere katılımcı bilgi formu doldurmaları istenmiştir.

Araştırmanın alt problemlerine yanıt bulmak amacı ile veri toplama aracı olarak, yarı- yapılandırılmış görüşme formu ile öğretmenlere nitel mülakat yapılmıştır. Yarı- yapılandırılmış görüşme araştırılmak istenen konu hakkında katılımcılardan aynı türde bilgi toplamak amacıyla yapılan bir görüşme türüdür. Bu yaklaşımda görüşme öncesinde görüşmeciye rehberlik edecek görüşme sorularının yer aldığı görüşme formu hazırlanır.¹⁰⁷ Araştırmada sonuçların güvenilirlik ve geçerliliğin yüksek olmasını sağlamak amacı ile elde edilen veriler hem ses kaydı ile hem de yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Nitel mülakatlarda araştırmacı katılımcılarla yüz yüze veya telefonla görüşerek mülakatlar yapar veya altı-sekiz kişilik gruplarla odak grup görüşmeleri gerçekleştirebilir. Bu mülakatlar yarı-yapılandırılmış ve genellikle katılımcıların görüşlerini ortaya çıkarma amaçlı açık uçlu sorular içeren bir süreçtir.¹⁰⁸ Öğretmen adaylarıyla “odak grup görüşmesi” yapılmış bu sayede araştırma sırasında öğrencilerin birbirlerinin görüşünü, yaşadıkları tecrübeleri duymaları ve kendi tecrübelerini daha rahat ifade edebilmeleri, sağlanmıştır. Bu da daha gerçekçi ve detay bilgi elde etmeyi kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde elde edilen veriler ses kaydı ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

¹⁰⁷ Ali Şimşek (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), s.145

¹⁰⁸ John W. Creswell, *Araştırma Deseni Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap, 2017), s.190

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmanın verileri analiz edilirken “içerik analizi” yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır bir biçimde düzenlenmesi sürecidir.¹⁰⁹ Araştırmanın içerik analizinde sırasıyla şu yol izlenmiştir. Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanarak yorumlanması.

Araştırmada gerekli izinler¹¹⁰ alındıktan sonra ilk olarak İHL meslek dersleri öğretmenleri ve İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinden “Kişisel Bilgi Formu” doldurulması istenmiş, İHL meslek dersleri öğretmenlerine ve İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencilerine Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleri ile ilgili hazırlanan sorular yöneltilmiş, görüşmenin akışına bağlı olarak alt sorularla kişinin yanıtlarını açarak ayrıntılandırmasını sağlamak için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan sorularda kolaylıkla anlaşılması, yanıltıcı ve yönlendirici olmaması gibi ilkelere dikkat edilmiştir. Görüşme formunun sorular iki ayrı kategoridedir.

2.3.1. İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerine Yöneltilen Sorular

- 1.Sizce İmam Hatip Liselerinde hitabet dersi gerekli midir, neden?
- 2.Hitabet derslerindeki uygulamaların sıklığının öğrencilerin mesleki açıdan gelişmelerinde yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- 3.Hitabet dersinin öğrencilerin mesleki açıdan gelişmelerine katkıda bulunduğunu düşünüyor musunuz?
- 4.Hitabet dersleri sizce nasıl işlenmelidir? Materyal yeterli mi, hedef kazanımlar uygun mu?
5. Hitabet dersinde uygulamalar ne yönde olmalı?
- 6.Mevcut hali ders kitabı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

2.3.2. İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerine (Öğretmen Adaylarına) Yöneltilen Sorular

- 1.İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi gerekli midir, neden?

¹⁰⁹ Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, s.186

¹¹⁰İzinlerle ilgili bilgiler eklerde mevcuttur.

2. Fakültenizde hitabet dersleri nasıl işlenmekte, bu derste aldığınız bilgilerin mesleğe yeterliliğini nasıl buluyorsunuz?

3. Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinde uygulamalara gittiğinizde güçlük yaşıyor musunuz? Bu güçlükler nelerdir?

4.Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinin sizleri mesleğe hazırladığını düşünüyor musunuz? Mezun olduğunuzda mesleğe tam anlamı ile kendinizi hazır hissediyor olacak mısınız?

5.Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinden beklentileriniz nelerdir? Katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevaplar bilgisayar ortamına aynen aktarılmıştır.

Araştırmada katılımcıların isimlerine yer verilmemiş ve rast gele öğretmenlere Ö1, Ö2...vb. şeklinde, İslami İlimler son sınıf öğrencilerine ise öğretmen adayı olmalarından dolayı ÖA1,ÖA2...vb.şeklinde kodlamalar yapılmıştır. Araştırma araştırmacı tarafından kodlanmış ve kategorilere ayrılmıştır. Kod ve kategoriler belirlendikten sonra kategoriler ve bu kategorilere ait kodlar tablolar ile sunulmuştur.

3. İLGİLİ LİTERATÜR

İmam Hatip Liseleri ile ilgili pek çok çalışma yapılmış olsa da bu okullarda okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili müstakil bir çalışma yapıldığını söyleyebilmek oldukça güçtür. Bu okullarla ilgili yapılan çalışmalarda okulların tarihsel süreçlerine odaklanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde İslami İlimler ve İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Az sayıda da olsa bu okullardaki Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin öğretimine ilişkin yapılan çalışmalar şunlardır:

“İmam Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri” başlığı altında çalışma yapan Beyza Bilgin (1973) öğrencilerin görüşleri doğrultusunda uygulama derslerinin nasıl işleneceği üzerinde durmuştur. Öğretmenin kişiliği, dış görünüşü, üslubu, bütün bunlar, eğitime dönüşebilecek bir öğretim yapabilmenin gerekliliğini ifade eden Bilgin öğretmenin bol dokümanla derse girmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.¹¹¹ Kısacası Bilgin araştırmasında lise öğrencisinin öğretmeninden neler beklediğini sıralamıştır.

¹¹¹ Beyza Bilgin, “İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (1973), s.s.317-322.

“İmam Hatip Liselerinde Hitabet Öğretimi” isimli tezi Mehmet Çevik, Mustafa Öcal danışmanlığında 1995 yılında ele almıştır. İmam Hatip Liselerinden mezun olup İlahiyat Fakültelerine giden öğrencilere yaptığı anket çalışması ile ortaya çıkan araştırmada öğrencilerin İmam Hatip Liselerinde hitabet öğretimin nasıl olması gerektiği yönündeki görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.¹¹²

“Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Özel Öğretim Teknikleri İle Anlatılması” ile ilgili kapsayıcı bir çalışmayı Mualla Selçuk danışmanlığında Ömer Demir (1997) yüksek lisans tezi olarak ele almıştır. Öğretmen görüşleri dikkate alınarak yapılan bu çalışmada Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğrencilere amacına uygun daha kaliteli nasıl öğretilir sorusu üzerinde durmuştur.¹¹³

“Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi İle İlgili Bir Araştırma” adıyla Şükrü Keyifli (2017)’nin ele aldığı çalışma, İmam-Hatip Liselerinde okutulmakta olan “Hitabet ve Mesleki Uygulamalar” dersinin öğrencilere kazandırması gereken dinî iletişim yeterliği ile ilgilidir. Keyifli araştırmanın giriş bölümünde İmam-Hatip Liselerinin bireysel, toplumsal alandaki etkileri, din eğitimi ve dinî hizmetler alanlarındaki gelişmelerle olan ilişkisi üzerinde durmuş, sonraki bölümlerde ise dinî iletişim kavramı ve hitabet dersi ile ilgili değerlendirmelere yer vermiştir. Ayrıca Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili öğrenci görüşleri de araştırmanın içerisinde yer almaktadır.¹¹⁴

“İlahiyat Fakültelerindeki Uygulamaların Önemi Üzerine” İlahiyat Fakültelerindeki mesleki uygulama dersleriyle ilgili en kadim çalışmalardan biri olarak karşımıza çıkan bu sempozyum bildirisinde Osman Cilacı (1988) İlahiyat Fakülteleri mezunlarının görev alacağı iki ana branşla ilgili uygulamalara ciddiyle katılmaları gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁵ Cilacının bildirisinde vurguladığı İlahiyat Fakültelerindeki uygulamadan kastı yalnızca mesleki tatbikatı değil öğretmenlik staj uygulamasını da kapsamaktadır.

¹¹² Mehmet Çevik, *İmam Hatip Liselerinde Hitabet Öğretimi* (Uludağ Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995).

¹¹³ Ömer Demir, *İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri Açısından Bir Yaklaşım)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997).

¹¹⁴ Keyifli, “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”.

¹¹⁵ Osman Cilacı, “Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 35 (1988), ss.27-44.

“İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)” Mevlüt Kaya, İbrahim Turan (2013) birlikteliğinde yapılan bu çalışmada, Samsun ili İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileri ile İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin din görevliliğine yönelik mesleki yeterlilik düzeyleri incelenmiştir. Nicel yöntem kullanılan çalışmanın sonucunda İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencilerinin din görevliliği mesleki yeterlilik düzeyleri, İmam-Hatip Lisesi son sınıf öğrencilerinin din görevliliği mesleki yeterlilik düzeylerine göre daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.¹¹⁶

“İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri Ve Din Hizmetleri İle İlgili Görüşleri” Ömer Demir (2019) bu çalışmada ilahiyat son sınıf öğrencilerinin dini hitabet konusunda yeterliliklerini ve DİB’in kurumsal görevleri ve din hizmetleri hakkındaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Nicel yöntemle yapılan bu çalışma da Demir, öğrencilerin din hizmetlerini yerine getirebilecek düzeyde eğitim alıp almadıkları konusundaki görüşlerini sunmuştur. Çalışmanın nihayetinde Demir İlahiyat Fakülteleri etki alanını güçlendirmeli ve daha etkili hizmet sunmalı görüşüne varmıştır.¹¹⁷

“İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma” Recep Uçar ve Mustafa Bozkurt’un (2021) birlikte hazırladığı bu çalışmada dini hitabet derslerinde başarının elde edilmesi ile öğrencilerin hitabet ve öz yeterlik algıları arasında bağlantı olup olmadığı nicel yöntemle ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada dini hitabet uygulamalarının, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin mesleki yeterliklerinin önemli bir etkeni olan dini hitabet öz yeterlik algılarını ne düzeyde etkilediği araştırılmıştır.¹¹⁸

“Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur’an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi” isimli çalışmayı Yusuf Aydın ve Teceli Karasu (2022) ele almışlardır. Çalışma 2021 yaz döneminde Cumhurbaşkanlığı Kariyer Merkezi tarafından yüksek din öğretimi öğrencilerine uygulama imkânı sağlayan staj uygulamasını konu edinmiştir. Çalışmada

¹¹⁶ Mevlüt Kaya - İbrahim Turan, “İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (2013), ss. 5-36.

¹¹⁷ Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri İle İlgili Görüşleri”.

¹¹⁸ Recep Uçar - Mustafa Bozkurt, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma”, *Maarife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2 (2021).

nitel araştırma yöntemi ile öğrencilerin ve danışmanlarının staja ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁹ Aydın - Karasu, “Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur’an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırmada görüşme öncesinde meslek dersleri öğretmenlerinin ve İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencileri olan öğretmen adaylarının “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” ile olurları alınmıştır. Gönüllü olan katılımcılardan “Öğretmen Bilgi Formu” kullanılarak elde edilen çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Çalıştığı Kurum	Görevi	Kıdemi
Ö1	Erkek	63	İHL	Öğretmen	33 Yıl
Ö2	Erkek	56	İHL	Öğretmen	31 Yıl
Ö3	Erkek	30	İHL	Öğretmen	8 Yıl
Ö4	Erkek	58	İHL	Öğretmen	30 Yıl
Ö5	Erkek	45	İHL	Öğretmen	12 Yıl
Ö6	Erkek	59	İHL	Öğretmen	35 Yıl
Ö7	Erkek	32	İHL	Öğretmen	8 Yıl
Ö8	Erkek	54	İHL	Öğretmen	30 Yıl
Ö9	Kadın	35	İHL	Öğretmen	8 Yıl
Ö10	Kadın	58	İHL	Öğretmen	31 Yıl
Ö11	Kadın	32	İHL	Öğretmen	8 Yıl
Ö12	Erkek	46	İHL	Öğretmen	12 Yıl
Ö13	Kadın	30	İHL	Öğretmen	7 Yıl
Ö14	Erkek	29	İHL	Öğretmen	5 Yıl
Ö15	Erkek	59	İHL	Öğretmen	33 Yıl
Ö16	Kadın	32	İHL	Öğretmen	9 Yıl
Ö17	Erkek	62	İHL	Öğretmen	34 Yıl
Ö18	Kadın	32	İHL	Öğretmen	6 Yıl

Araştırmaya katılan öğretmenler rastgele olarak Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18 şeklinde kodlanmıştır. Tablo 2’ye göre katılımcıların on iki erkek, altı kadın olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin sekizinin otuz yıl ve üzeri, onunun da beş yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi devlet okullarında çalışmaktadır.

Tablo 3. Öğretmen Adayı Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Okulu	Sınıfı
ÖA1	Kadın	21	İslami İlimler	4
ÖA2	Kadın	24	İslami İlimler	4
ÖA3	Kadın	23	İslami İlimler	4
ÖA4	Kadın	24	İslami İlimler	4
ÖA5	Kadın	22	İslami İlimler	4
ÖA6	Erkek	23	İslami İlimler	4
ÖA7	Erkek	22	İslami İlimler	4
ÖA8	Erkek	24	İslami İlimler	4
ÖA9	Erkek	23	İslami İlimler	4
ÖA10	Kadın	23	İslami İlimler	4
ÖA11	Erkek	25	İslami İlimler	4

Araştırmaya katılan öğretmen adayları Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcılar rastgele olarak ÖA1, ÖA2, ÖA3, ÖA4, ÖA5, ÖA6, ÖA7, ÖA8, ÖA9, ÖA10 ve ÖA11 şeklinde kodlanmışlardır. Tablo 3’e göre katılımcılardan beşinin erkek, altısının kadın olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular araştırma problemlerine uygun olarak sınıflandırılmış ve ilk olarak öğretmen görüşmelerinden elde edilen bulgular sonra öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular sunulmuştur.

1.1. ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

1.1.1. Dersin Gerekliliği İle İlgili Bulgular

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenlerine dersin gerekli olup olmadığı sorulmuş Katılımcıların tamamı İmam-Hatip liselerindeki Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Dersin gerekli olması ile ilgili dile getirilen görüşler şunlardır;

Ö8 “İmam Hatip Liseleri yapısı gereği sözel okullardır. Sözel okulda öğrencilerin kendilerini ifade etmeyi, hitap etmeyi, ikna etmeyi, güzel ve etkili konuşmayı öğrenmeleri için hitabet dersi gereklidir.”

Ö10 “Hitabet dersi sadece İmam Hatip Liselerinde değil tüm liselerde işlenmesi gereken derstir. Bence hitabet dersi en çok yanlış anlaşılan ders. Hitabet dersi deyince sadece hutbe ve imamlık algılanıyor, hâlbuki dijital çağda en önemli ders hitabet dersi. Bu dersin eksikliği yüzünden doktor mühendis gibi çeşitli meslek grupları kendilerini

ifade etmekte zorlanıyor. Hitabet dersi diğer derslere de destek niteliğinde bir ders. Öğrenci bilgileri nerede kullanacağını bu derste öğrenir. Özellikle dil anlatım dersi paragraf sorularının nasıl çözüleceği, bilgiyi örüntüleme gibi.....” görüşüyle bu dersin gerekliliği ve diğer derslerle ilişkisini ortaya koymuştur.

Ö14 *“Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi gereklidir. İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler adından da anlaşılacağı üzere bu ders ile anılır. Akademik başarının yanında mesleki başarı da gerekli, Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi vitrin bir derstir. Diğer meslek dersleri hitabet dersi kadar öğrencinin dışarıda kendini gösterdiği dersler değildir”* ifadesiyle Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin gerekliliğinin yanı sıra *“vitrin dersi”* benzetmesiyle bu dersin okulda öğrenilen diğer meslek derslerinin kazanımlarının sergilendiği ders olduğuna, öğrenci ve okulun dışarıdan görünümü açısından önemine vurgu yapmıştır.

Ö17 *“Hitabet dersi öğrenilen bilginin pratiğe aktarılma dersi olduğu için kesinlikle İmam Hatip Liselerinde okutulması gereken bir derstir. Eğer ki İmam Hatip Lisesi din görevlisi yetiştirecek bir lise ise bu lise de bu ders mutlaka gereklidir”* ifadesiyle bu dersin bilgiyi kullanma, uygulama dersi olduğu için mutlaka gerekli olduğunun altını çizmiştir.

Ö2 *“Hitabet dersi gereklidir. Çünkü insan olmanın gereği muhatap olmaktır. Öncelikle Rabbimiz bizleri kendisine muhatap yapıp bizi yeryüzünün halifesi olarak yaratmıştır. İnsan doğuştan itibaren başkasına muhtaçtır ve muhatap olmak zorundadır. Hitabet dersi gereklidir, çünkü dinin anlatılması şarttır. Bunun usulünü adabını hitabet dersi öğretir. Dinin usulünü bilmeyenler insanı tanımayanlar dini anlatamazlar o yüzden İmam Hatip Liselerinde mutlaka hitabet dersi olması gerekir”* şeklinde belirtmiştir.

Ö5 *“Gereklidir. Dini hizmetleri yerine getirecek nesillerin bu alandaki temel bilgilerini bu şekilde kazandırma imkânı olduğu için.”*

Ö18 *“Hitabet dersi kesinlikle gerekli bir derstir. Bununla birlikte öğrencilerimiz bir topluma nasıl hitap edeceklerini, o topluma hitap ederken nelere dikkat etmeleri gerektiğini, iyi bir iletişimin nasıl olması gerektiğini tamamıyla bu derste öğrenmektedirler. Bu ders evet 11 sınıfta sadece 2 saatlik bir ders keşke daha fazla olsaydı ve öğrencilerimize en azından bu konuda daha fazla şeyler öğretebilse idik”* özet niteliğinde ifadeler ile hitabet dersinin gerekliliğini vurgulamıştır.

İmam-Hatip Okulları, din hizmetleri alanına görevli personel yetiştirmesi amacıyla açıldığından, buradan mezun olan öğrencilerin cami içinde ve dışında ortamlarda gerekli din hizmetlerini en iyi şekilde yerine getirecek, bilgi ve becerilere sahip olması beklenmektedir. Bu okulların, din hizmeti çeşitleri içinde yer alan mihrap, minber ve kürsüyü yönetme becerilerini kazandıran bir okul olması amaçlanmıştır.¹²⁰ Bu sebeple meslek dersleri öğretmenlerinden oluşan tüm katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin gerekliliği görüşünde hem fikirdirler.

1.1.2. Dersin Uygulama Periyodunun Mesleki Açıdan Yeterliliğe Katkısı ile İlgili Bulgular

İHL öğretmenlerinin okullarında işlemekte oldukları Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin uygulama periyodunun öğrencinin mesleki açıdan gelişiminde yeterli olup olmadığı sorusuna yönelik bulgular Tablo 4’de kategorilendirilmiştir.

Tablo 4. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Mesleki Gelişimde Yeterliliği

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Uygulama alanlarının fazlalığından yetersiz	7	Ö1, Ö2,Ö3,Ö5,Ö7,Ö8Ö9
Öğrenci sebepli yetersizlik	3	Ö14,Ö16,Ö8
İçeriğin doldurulması şartı ile yeterli	5	Ö4,Ö11,Ö15,Ö17,Ö18
Öğrenci sebepli yeterlilik	2	Ö13,Ö9

Tablo 4’de görüldüğü gibi İHL hitabet dersi öğretmenlerinin çoğunluğu bu okullardaki uygulama periyodunun mesleki gelişim için yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Buna göre katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinde uygulamaların artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

1.1.2.1. Uygulama Alanlarının Fazla Olmasından Dolayı Uygulamaların Yetersiz Olması

Bu derste uygulama alanları farklılık göstermektedir. Örneğin bu uygulamalar erkek öğrenci için hutbe, namaz kıldırma, vaaz, cenaze töreni iken kız öğrenci için vaaz, Kur’ân kursu öğreticiliği, cenaze merasimi vb. şeklindedir. Katılımcılar uygulama sıklığının yetersiz olmasını uygulama alanlarının fazlalığına bağlamaktadırlar.

Ö2 “Yeterli değildir dersin dört saat olması gerekir. Zira daha önceki dönemlerde ders dört saat idi ilk iki saati 11. sınıfta teori olarak anlatılıyordu. 12.

¹²⁰ Keyifli, “Dinî İletişim Yeterliliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”, s.259

sınıftaki iki saatlik derste ise bu dersin pratik uygulama safhasına geçiliyordu.”

Ö3 *“Hitabet uygulamalarını ne kadar sık ve çok yaptırabilirsek sosyalleşme o kadar artacaktır. Sosyalleşme sayesinde bireyler kendilerini daha rahat ifade edebilecek, kendi meselelerini ifade edebilen toplumlar huzuru daha kısa sürede yakalayabilecektir”* ifadesiyle uygulama sıklığının öğrenci üzerindeki etkilerini de göz önüne almıştır.

Ö18 *“Uygulama sıklığının öğrenciler açısından önemine geldiğimizde ise öğrenciler açısından ne kadar fazla uygulamaya fırsat bulurlarsa o kadar faydalı olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda öğrenciler uygulama yaptıklarında teorikte öğrendiklerini pratiğe dökme fırsatı buluyorlar bununla birlikte de neyi nasıl yapmaları gerektiğini öğreniyorlar bu nedenle uygulamaların sıklığı önemlidir. Öğrencilerin öğrendiklerinin pekişmesi için ne kadar çok uygulama yapılırsa o kadar iyidir.”*

Ö7 *“Okul içi uygulamaların tecrübe kazanmak adına sıklaştırılması, okul dışı uygulamaların da deneyim oluşması adına bir defa da olsa mutlaka yaptırılması gerektiğini düşünüyorum”* diyerek uygulamaların artırılması gerektiğini savunmuştur.

Ö5 *“Sıklığın okuldan okula değişiklik gösterdiğini söyleyebilirim. Yine buna bağlı olarak yeterli olduğunu söyleyemem.”*

Konuyu daha geniş bir açıdan ele alan Ö8 *“Uygulamalar yeterli değil. Önceki yıllarda hitabet dersleri daha aktifti. Şu an önceki yıllar kadar etkili değil. Her dönemde her öğrenci mutlaka tatbikata giderdi. Öğrenciye evine yakın olan camide 15 gün namaz kıldırma görevi verilirdi. Oradaki imam öğrenciye rehberlik ederdi. Aynı zamanda imam okuldaki hitabet dersi öğretmenine öğrenci ile ilgili bilgi verirdi. Tüm namazlarda imam öğrencinin arkasında bulunurdu. Şu an bunlar yapılmıyor”* ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre özellikle ders saatinin azlığını uygulamaların öğrencinin mesleki alanda geliştirmesine engel olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgularda katılımcılar uygulamaların önemin vurgularken ders saatinin yetersiz olmasından dolayı uygulamaların hakkıyla yerine getirilemediğine dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar geçmiş yıllardaki uygulamaların sıklığı ile günümüzü karşılaştırmış ve günümüzdeki uygulamaları yetersiz bulmuştur.

1.1.2.2. Kariyer Planlaması Yapmayan Öğrenci İçin Mesleki Uygulamaların Yetersiz Olması

Ö14 *“Uygulamalara aylık gönderiyoruz, biz de gidiyoruz. Peki, yeterli midir?*

Benim fikrim öğrenci öncelikle akademik başarı mı mesleki başarı mı buna karar vermeli. Bu kararı mesleki olarak verirse bu öğrenci için bu hitabet dersi uygulamaları mevcut hali ile yeterli değil. Öğrenci cenaze uygulamaları ve Cuma uygulamalarını bilmeli”, ifadesiyle öğrencinin mesleki alanda kendini geliştirmek isteyip istememesinin hitabet dersi uygulama yeterliliğini etkilediğini ortaya koymuştur.

Ö16 “*Kariyer planlaması da bu derse aktif katılım ile orantılıdır. Eğer öğrenci Diyanet bünyesinde çalışmayı düşünüyor ise bu derse etkin katılmakta fakat öğretmenlik ya da başka meslek düşünüyor ise bu derse etkin katılım yerine dersi geçsem yeter mantığı ile yaklaşmakta ve derse gereken önemi vermemekte* ” demiştir. Bu sebeple Diyanet bünyesinde görev almak isteyen öğrenci için iki saatlik hitabet dersi ve uygulamaları yeterli değildir.

Ö8 “*Uygulamalar sık yapılmıyor, bu büyük bir eksiklik İmam Hatip Liselerinin amacı evirildi, mesleğe adam yetiştirmekten çıkıp üniversiteye öğrenci yetiştirmeye başladı. Eğer İmam Hatip Liselerinde öğrencinin dini öğrenmesi ve öğretmesi esas alınırsa hitabet dersi tabı ki öğrenci için önemli olur”* diyerek öğrencinin kariyer seçimine dikkat çekmiştir.

İmam Hatip öğrencisinin mezun olduktan sonra din görevlisi mi yoksa öğretmen mi olacağı konusundaki yaşadığı belirsizlik ya da öğretmen olmayı hedefleyen bir öğrencinin mezun olduktan sonra bu imkânı bulamayarak din görevliliğini tercih etmek zorunda kalması veya tamamen alan dışında bir işe yönelme durumunda kalabilme ihtimali, öğrencinin kendini gerçekleştirme, mesleği benimseme ve hizmet üretmesi bakımından sorun yaşamasına yol açmaktadır.¹²¹

1.1.2.3. Uygulamaların Gerektiği Şekilde Yapıldığında Mesleki Hazır Bulunuşluk İçin Yeterli Olması

Haftada iki saat olan ve sadece 11. Sınıfta yer alan bu dersin uygulamalarının mesleki gelişim açısından yeterliliği sorusuna, katılımcıların bir kısmı, yeterli olduğu fakat içeriğinin olması gerektiği gibi gerçekleştirilmesi şartıyla şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Ö11 “*Uygulamaları yeterli şekilde yapan öğrenci için gelişiminde artı şekilde etki gösterir.*”

¹²¹ Ahmet Koç, “İlâhiyat Fakültesi (İlâhiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2003), s.28

Ö17 “Uygulamaların sıklığı öğrencilerin mesleki gelişimi için yeterli. Biz zaten erkek öğrencilerimizi hafta da bir defa Cuma günleri götürüyoruz. Bu uygulama pandemiden dolayı biraz aksadı ama yine de elimizden geldiğince götürüyoruz. Öğrenciyi aslında mahallesindeki camiye on günlüğüne zimmetlemek gerekir. Orada hutbesini okusun, vaazını versin, müezzinlik yapsın ve meseleyi öğrensin. Camimin imamı da bu öğrenciye rehberlik etsin. Eskiden bu uygulamalar daha zevkli ve neşeli idi. Öğrenci okulda yaşadığı bir haftalık stresini Cuma günü uygulamaya gitmesi ile atardı. Uygulamaya gidilecek köy önceden haberdar edilirdi, köy halkı hazırlık yapardı. Cemaat hazırlanırdı ve uygulamalar şenlik havasında olurdu.”

1.1.2.4. İsteksiz Gelen Öğrenciler Sebebiyle Yeterli Olması

İmam Hatip Liselerinin din eğitimi ve öğretiminde önüne çıkan en büyük problem, öğrencilerin gönülsüz bir şekilde bu okullara gelmeleridir. Bu okullara çeşitli nedenlerden dolayı istemeyerek gelen öğrencilerin varlığı, İlahiyat dışında farklı bölümlerde okumak isteyen öğrencilerin meslek derslerini önemsememesi, İmam Hatip Ortaokullarında okumamış öğrencilerin dini altyapı yetersizliği ve İmam hatip şuuruna sahip olmayan öğrencilerin istenmeyen davranışları¹²² bu dersin uygulamalarının bu şekilde yeterli olmasına sebep olarak gösterilebilir. Aslında bu yeterlilik öğrenci ve öğretmen için olumlu bir yeterlilik değildir.

Ö13 “İki saatlik hitabet dersi yeterli. Dersin içini dolduramadıktan sonra çok bile geliyor. Hatta saat sayısının önemi yok. Ben teoriye ağırlık ve öncelik verip öğrenciler isteksiz olduğu için vaazları sınıfta yaptırđım” ifadesiyle uygulama için cami veya kursa öğrenci götürmediğini belirtmiştir.

Ö9 “Hitabet dersi çift taraflı bir derstir, yani öğretmen ile öğrencinin olumlu etkileşimi ile işlenecek bir derstir. Öğrencide istek ve gayret yok ise öğretmen ne kadar gayret etse de başarı gelmiyor. Öğrenci derse mesleki gelişim gözüyle bakmak yerine sınıfı geçmek için geçmesi gereken bir ders olarak bakıyor.”

Öğrencinin hedefsiz ve isteksiz olması ders başarısını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktördür, katılımcılar buna vurgu yaparak öğrencinin isteksizliğinden kaynaklı mevcut uygulamaları kerhen yeterli görmekte, öğrencinin istekli olması durumunda bu uygulamaların yetersiz olduğunu belirtmektedirler.

¹²² Aşlamacı, “İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, s.59

1.1.3. Öğrencinin Gelişim Alanlarına Katkısı Yönündeki Bulgular

Katılımcıların Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin hem teori hem de uygulama kısmının öğrenciye hangi alanlarda katkı sağladığıyla ilgili görüşleri temalandırılmış, Tablo 5’ de verilmiştir.

Tablo 5. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Öğrencilerin Mesleki ve Diğer Alanlarda Gelişimine Katkıları

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Mesleki yönelime katkısı	6	Ö4,Ö10,Ö12,Ö16,Ö17,Ö18
Kişisel ve sosyal gelişime katkısı	4	Ö2,Ö10,Ö11,Ö18
Katkısının olmaması ve sebepleri	3	Ö8,Ö13,Ö15
İHL Ruhuna katkısı	2	Ö3,Ö17
Öğrencilere pratik kazandırmada katkısı	1	Ö7

1.1.3.1. Öğrencinin Mesleki Yönelimine Katkısı

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenlerine bu dersin öğrencinin mesleki yönelimine katkısının olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu olumlu katkısının olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar bu katkının dersin nitelikli bir şekilde işlenmesi şartıyla sağlanabileceğine vurgu yapmışlardır.

Ö10 “*Kesinlikle katkıda bulunuyor. Öğrenci ilk başta yapmak istemiyor, derse karşı tepkili ve ön yargılı fakat bir defa sunum yaptıktan sonra tekrar tekrar uygulamaya gitmek istiyor. Sınıfta 25 kişi olduğunu varsayarsak diğer arkadaşlarının sunumunu da dinleyen öğrenci 25 konu hakkında hadis ayet duymuş oluyor.*”

Ö17 “*Hitabet dersi eğer olması gerektiği şeklinde uygulanırsa öğrencinin mesleki açıdan gelişmesine elbette katkıda bulunur. Öğrenciyi ilk uygulamaya götürmek istediğimizde gitmek istemiyor, bize direnç gösteriyor fakat ilk namazını kıldırdıktan sonra bunun çok güzel bir duygu olduğunu söyleyip her zaman uygulamaya gitmek istediğini söylüyor. Mühim olan öğrencide ki o ön yargıyı kırabilmek.*”

Ö18 “*Evet hitabet dersin öğrencilerin mesleki gelişimleri açısından faydalı. Katkılarının çok olduğunu düşünüyorum.*”

Katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini öğrencinin kendini keşfettiği, yeteneklerinin farkına vardığı ve özgüvenini geliştirdiği bir ders olarak tanımlamaktadırlar. Öğrencilerin bu katkılardan ders içerisinde etkin oldukları takdirde daha fazla faydalanabileceklerini de eklemişleridir. Öğrenci yapabildiğini fark ettiği anda

özgüveni gelişir, derse etkin katılır ve bu da onun mesleki alana yönelimini olumlu yönde etkiler.

1.1.3.2. Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Gelişimlerine Katkısı

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimine olumlu katkı sağlar. Dersin özellikle uygulama boyutunda öğrenciler katıldıkları etkinliklerde sosyalleşir.

Ö2 *“Hitabet uygulamalarını ne kadar sık ve çok yaptırabilirsek sosyalleşme o kadar artacaktır. Sosyalleşme sayesinde bireyler kendilerini daha rahat ifade edebilecek, kendi meselelerini ifade edebilen toplumlar huzuru daha kısa sürede yakalayabilecektir”* şeklinde ifade ederek hitabet dersinin öğrenciye sosyalleşme alanında katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Ö10 *“Öğrencilerin kişisel gelişimine katkıda bulunan bir ders. Kesinlikle sınıfta vaaz sundurduğum öğrencilerden ayakta sunum yapanlar oldu. Hitabet dersi beden dilini nasıl kullanacağını da çocuğa öğretiyor. Öğrenci davranışın gücünü keşfediyor”* görüşüyle hitabet dersinin öğrenciyi kişisel açıdan geliştirdiğini ifade etmiştir.

Ö11 *“Hitabet dersi ilahiyat okuyacak öğrenciye tabi ki de katkıda bulunur. Öğrenci ilahiyat okumayacak olsa da ilerdeki hayatı için öğrenciye katkısı olan bir derstir.”*

Ö18 *“Evet, hitabet dersinin öğrencilerin mesleki gelişimleri açısından faydalı olduğunu düşünüyorum. Bunun sebebi öğrencilerimiz İmam Hatip’ten mezun olduklarında imam veya hatip olmayı düşünmeseler, Diyanet’te görev almayı düşünmeseler bile illa ki toplumun bir yerinde görev alacaklar ve aynı zamanda bir toplum önünde konuşmak durumunda kalacaklar. Bu nedenle bizler hitabet dersine sadece dini hitabet değil aynı zamanda bir toplumun karşısına nasıl konuşulması gerektiğini, doğru bir iletişimin nasıl olması gerektiğini öğrettiğimiz için hitabet dersi hangi meslekte olacak olursa olsun bütün öğrenciler için gereklidir. Şahsi kanaatim bana kalırsa hitabet dersi tüm okullarda lise düzeyinde en azından bir kademeye konulmalıdır. Bunun sebebi ise artık karşımıza çıkan güncel sorunların daha çok iletişimsel olduğunu gördüğümüz için bizler bu noktada öğrencilere hitap etmeyi öğretmek zorundayız. Evet, biz bu öğrencilere konuşmayı öğreteceğiz çünkü öğrencilerimizin aynı zamanda eğitim aldıkları yerler okullar olduğu için hitabeti, güzel konuşmayı, güzel iletişim kurabilmeyi, doğru iletişim kurabilmeyi tabii ki de okullardan öğrenecekler. Bu nedenle mesleki*

gelişimleri açısından, hayatlarını düzene koymaları açısından, toplumsal gelişimleri açısından ve toplumsal doğru bir iletişim kurabilmeleri açısından hitabet dersi çok önemlidir.”

Hitabet dersinin iki temel amacı vardır. Birinci amacı öğrencilere mesleki bilgi, beceri kazandırmaktır. Bunlar, din hizmetleri için gerekli olan becerilerdir. Hitabet dersi ile öğrencilere kazandırılacak ikinci amaç; öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine katkı sağlayacak bilgi ve beceriye sahip olmalarını sağlamaktır. Çünkü din hizmeti yapabilmek mesleki bilgi, bireysel beceri ve sosyalliği gerektirmektedir. Öğrenciler Hitabet dersinde elde ettikleri ifade becerileri sayesinde kendilerini daha kolay ve etkili bir şekilde ifade edebilme becerilerine¹²³ sahip olurlar. Katılımcıların görüşleri de bunu desteklemektedir.

1.1.3.3. Dersin Öğrencilere Katkısının Olmaması

Katılımcıların bir kısmı bu dersin öğrencilerin mesleki alanda gelişmelerine katkısının olmadığı görüşünü belirtmiştir.

Ö8 *“Hitabet dersi öğrencilerin mesleki açıdan gelişmelerine katkıda bulunur, fakat pratikte liseden sonra atanamadığı için okullar ciddiyle bu meseleye eğilmiyor. Bu sebeple öğrenciye bu dersin hiçbir katkısı olmuyor.”*

Ö13 *“Mesleki açıdan öğrenci gelişmiyor, çünkü dersin içeriği hakkıyla işlenmiyor.”*

Ö15 *“Ders öğrenciye katkıda bulunur, lakin öğrenci derse önem verirse, gerçekçi olmak lazım öğrenci dersi sadece geçip kurtulayım anlayışı ile dinliyor böyle dinlenen bir derste öğrenciye ne derece katkı sağlayacak tartışmalı.”*

Katılımcılar dersin olumlu katkısının olmamasını bazı sebeplere bağlamaktadırlar. Bunlar; dersin kaliteli olarak işlenmemesi, okulların dersi ciddiye almaması ve öğrencinin isteksizliği, öğrencilerin derse gereken önemi vermemesi bu sebeplerden en önemlileridir.

1.1.3.4. Öğrencinin Pratik Yönde Gelişimine Katkısı

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi teori ağırlıklı olmayıp pratik ağırlıklı bir derstir. Hitabet dersi İmam Hatip Liselerinde okutulan tüm meslek derslerinin

¹²³ Keyifli, “Dini İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”,s.273

kazanımlarının dışı yansımalarını sağlayacak bir derstir.¹²⁴ Öğrencilerin öğrendiği bilgileri uygulamaya dökabildiği tek ders olan bu ders öğrenciye bu alanda kazanım sağlamaktadır.

Ö7 “Her meslek dersi gibi hitabet dersi de öğrencinin gelişimine katkıda bulunuyor. Diğer meslek derslerinden farklı olarak bu dersin teorik bilgilerden ziyade pratik alanda gelişim kazandırıldığını düşünüyorum.”

1.1.3.5. İmam Hatipli Olma Bilinci Kazanmasına Katkısı

Her meslek lisesinin bir temel dersi vardır. İmam hatip lisesinin temel dersi de Hitabet ve Mesleki Uygulama dersidir. Bu ders nitelikli işlendiği zaman öğrencide imam hatipli olma şuuru gelişir.

Ö3 “İmam hatip ruhuna ulaşmak isteyen her gencimizin mutlaka bu dersten faydalanması gerekir.”

Ö17 “Bu ders aynı zamanda öğrencilerin İHL misyonu kazanmasına da çok büyük katkı sağlar.”

1.1.4. Dersin İşlenişi ile İlgili Bulgular

“Hitabet dersleri sizce nasıl işlenmelidir. Dersin kazanımları uygun mu, derste kullanılan materyaller yeterli mi?” sorusundan elde edilen bulgular Tablo 6’da kategorilendirilmiştir.

Tablo 6. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Nasıl İşlenmesi Gerekliği, Hedef-Kazanım Uygunluğu

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kazanım uygunluğu	18	Tüm katılımcılar
Uygulama öncelikli işlenmesi	7	Ö4,Ö5,Ö12,Ö13,Ö14,Ö18
Materyal eksikliği	6	Ö4,Ö8,Ö9,Ö12,Ö16,Ö18
Müftülüklere iş birliği	4	Ö2,Ö9,Ö16, Ö17, Ö18
Okullardaki imkân eksiklikleri	4	Ö8, Ö10,Ö14,Ö17
Önce teori sonra pratik işlenmesi	3	Ö6,Ö10,Ö18
Staj dersi olarak işlenmesi	2	Ö1,Ö14

Tablo 6’ya göre katılımcılar dersin işlenişiyle ilgili olarak hedeflerin yeterliliği kazanımların uygunluğu, dersin uygulama öncelikli işlenişi, okullardaki özel ders

¹²⁴ Keyifli, “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”, s.261

materyali eksiklikleri, müftülüklerle etkili iş birliği, okullardaki bazı imkânsızlıklarken hitabet ve uygulama dersinin staj dersi niteliğinde işlenmesi konularına vurgu yapmışlardır. Özellikle katılımcıların büyük çoğunluğu dersin uygulama boyutunun teori boyutundan daha önemli ve öncelikli görülmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

1.1.4.1. Dersin Kazanımlarının Uygunluğu

Katılımcıların tamamı hitabet dersinin kazanımlarının uygun olduğunu belirtmiştir.

Ö8 “*Dersin hedef kazanımlarının uygun olduğunu düşünüyorum.*”

Ö10 “*Hedef kazanımlar açısından bakıldığında gayet uygun.*”

Ö12 “*Dersin öğrenciye kazandırmak istedikleri ile hedefleri bence örtüşmekte.*”

Ö18 “*Kazanımlar uygun öğrenciye mesleki yeterlilik kazandıracak düzeyde bence.*”

1.1.4.2. Dersin Uygulama Öncelikli İşlenmesi

Hitabet dersleri sizce nasıl işlenmelidir? Sorusuna katılımcılar bu dersin temeli uygulamaya dayalı olduğu için uygulama ağırlıklı işlenmesi gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Ö4 “*Daha çok uygulamaya yönelik işlenmeli.*”

Ö5 “*Hitabet dersleri teorikten daha çok pratik uygulamalar önceliğinde işlenmeli.*”

Ö14 “*Uygulamalar öncelikli olmalı.*”

Ö18 “*Hitabet dersi tabii ki de uygulama öncelikli olmalıdır. Yani kendi uyguladığımız şekliyle böyle olduğunu söyleyebiliriz. Belki de hitabet dersinde öncelikle teori kısımları anlatılmalı ama sadece teorik anlatıp giderek değil aynı zamanda uygulayarak götürmek bana daha doğru geliyor. Bunun sebebi ise öğrenci duyduğunu çabuk unutuyor fakat uyguladığını unutmuyor. Öğrenciye pratikte üslubun nasıl olması gerektiğini örneklerle gösterdiğimiz zaman öğrencide daha kalıcı hale geliyor. Onu bir diğer haftada da uygulamalı olarak kendinin yaptığı zaman daha da güzel olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle hitabet dersi için ben kendi dersim özelinde şunu söyleyebilirim. Bir öğrenci haftada 2 saatlik ders olsa bile bir şekilde öğrenci hitabetini*

yapıyor, diğer öğrenciler onun değerlendirmesini yapıyor, eksiklerini buluyor, bir hafta sonra ise diğer öğrenciye sıra geldiği zaman eleştirilen şeyleri yapmıyor.”

1.1.4.3. Materyal Eksikliği

Katılımcılara Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde kullanılan materyallerin yeterliliği sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu okullarda ders materyallerin eksik olduğunu belirtmiştir. En çok da cenaze ve cenaze sonrası yapılması gereken işlemler konu başlıklarında materyal gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi cenaze ve defin işlemleri gibi bir konunun ele alındığı, özellikle toplumun bu ihtiyacının karşılanmasında hizmet veren din görevlilerini yetiştiren bir derstir. Bundan dolayı her okulda bu ders için bazı özel materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımcılar bu konuda okullardaki yetersizliklere vurgu yapmaktadırlar. Bu konudaki katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ö17 *“Akıllı tahta var, cenaze uygulaması içinde oyuncak bebeğimiz var, uygulamaları onun üzerinde gösteriyoruz; fakat kefenlemeyi öğretmek için bir kefen takımımız yok.”*

Ö18 *“Evet materyalimiz az fakat hitabet dersinden materyal olarak kullanabileceğimiz şeyler sözlü anlatımlar; bunun yanında da uygulamalar, diyanetin gerekli yerlerde örnek vaazlar ve fetvalar kitaplarından kullanabiliyoruz, bunun yanında diyanet işlerinin kaynaklarından, ilmi halden, Kur'an-ı Kerim mealinden yararlanabiliyoruz. Cenaze konusuna geldiğimiz zaman kefenleme en önemlisi ki kefen takımı tanıtımı noktasında biz okulumuzda kefen takımı temin ettik. Kefen takımıyla öğrencilerimize kefenin bütün parçalarını göstererek, kendilerini dokunmasını sağlayarak, onu incelemelerini sağlayarak kalıcı hale getirmeyi amaçlıyoruz. Her okulda İmam Hatip Lisesi veya hitabet dersi varsa eğer kefen, cenaze konusu da varsa kefen setinin bulunması gerektiğini düşünüyorum. Bunu okulların temin etmesi veya işte belediyelerin bunları sağlamış olması önemli olacaktır. Onun haricinde tabii ki de bir diğer konuları işte camii musikisinin örneklerini bizzat camilerde ve imamlardan görme noktasında da dersin işleyişini materyal anlamda zenginleştirebiliyoruz. Dijital ortamda çok fazla videolar var. Aynı zamanda din öğretimi materyal kısmında slaytlar hazırlanmış oralarda var fakat biz bunların daha çok videolarla çeşitlendirilmesini istiyoruz elimizden geldiğince tabii ki kendimiz yapıyoruz.*

Videolarla anlatmak daha kolay olacak. Doğru kaynaklı videoya ulaşma noktasına sıkıntı yaşıyoruz. Bizler evet öğrencilerin gelişim düzeyine uygun videoların hazırlanması din öğretimi noktasında belki de daha uygun olacaktır. Geliştirilmeye müsait eksiklikleri var mı evet var.”

Ö16 “*Materyal olarak cenaze malzemeleri alınmalı, camiler ve Kur’ân kursları ziyaret edilmeli.”*

Ö12 “*Ders işlenirken materyaller çeşitlendirilebilir. Okul mescitleri etkin kullanılmalıdır.”*

Ö9 “*Dersin uygulama alanı genişletilerek başka mekânlarda eklenmeli, kimya derslerinde olduğu gibi materyallerin artırılması gerekir.” Aynen fizik laboratuvarı yâda kimya laboratuvarı nasıl var ise Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin de bir uygulama sınıfı yâda bir laboratuvarı olmalı, çünkü öğrenci gördüğünü unutmuyor”.*

1.1.4.4. Müftülüklerle Etkili İletişim

Katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin mutlaka müftülüklerle irtibatlı olarak işlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Ö16 “*Ben uygulama derslerinde sınıfımı müftülük binasına götürdüm, öğrencilerin müftülükteki birimleri tanınması için bu aktiviteyi yaptım. Sağ olsun müftülüktekiler bizi çok sıcak karşıladı. Bu uygulama da yapılabilir. Öğrenci çalışmak istediği kurumu yakından tanımak istiyor.”*

Ö9 “*Derste uygulama olarak sadece vaaz verdirilmemeli, Kur'an Kurslarında da Kur'an öğreticisi hocaların yanında stajyer olmalılar. İlahiyatta okurken mesleki uygulama dersinde Kur'an Kurslarında staj yapmışık çok güzel olmuştu, 4-6 yaş Diyanete bağlı anaokullarında da kızlar aktif olmalı, çocuklarla kurdukları bağ onların derse olan ilgisini arttırır.”*

Ö2 “*Camiler bu konuda değerlendirilip kullanılabilir. Halkın içinde farklı yerlerde farklı topluluklar oluşturulup bu topluluklara öğrencilerin hitap etmesi sağlanabilir.”*

Ö18 “*Hitabet dersinin işlenme yeri kesinlikle müftülüklerdir. Biz uygulamalarımızı camilerde Kur’ân kurslarında yapmak durumundayız nasıl ki öğretmen adayı stajını Milli Eğitime bağlı okullarda yapıyor ise bizim staj yerimiz de müftülüklere bağlı kurumlardır.”*

Ö17 “Derslere bazen vaize, müftü yardımcısı ya da müftülükten her hangi bir görevli gelse müftülüğü anlatsa, vaizliği anlatsa, öğrencilerde bir özenti oluşsa öğrenci daha istekli hale gelebilir. İşin güzelliği anlatılsa ve öğrenci teşvik edilse daha faydalı olur diye düşünüyorum.”

1.1.4.5. Önce Teori Sonra Pratiğin İşlenmesi

Katılımcılardan bir kısmı uygulama öncelikli olmalı diyen katılımcıların aksine dersin önce kavramsal çerçevesinin detaylı anlatılması gerektiğini sonra pratiğin işlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Ö10 “Hitabet dersi önce teorik sonra uygulama şeklinde işlenmelidir. Uygulama kısmında vaaz hazırlanmalıdır. Vaaz hazırlığı yapan öğrencilerin konularını kendilerinin seçmesine olanak verilmelidir. Çünkü öğrenci vaaz konusunu kendisi seçerse güncel konu seçme ihtimali daha yüksektir. Ve mutlaka vaazları öğrenci kendisi hazırlamalıdır.”

Ö6 “ Önce teorik bilgi ve sonra uygulama olarak işlenmelidir.”

Ö18 “Hitabet dersinde öncelikle teorik kısımları anlatıp ama sadece teorik anlatıp giderek değil aynı zamanda uygulayarak götürmek bana daha doğru geliyor. Bunun sebebi ise öğrenci duyduğunu çabuk unutuyor, fakat uyguladığını unutmuyor.”

1.1.4.6. Okul İmkânlarının Yetersizliği

Katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin özellikle uygulama kısmının gerektiği gibi işlenebilmesi için okul imkânlarının da elverişli olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bazı okul imkânı eksilikleri olarak, uygulamalara gitmek için kullanılacak olan servis aracının bulunmaması, idarenin servis olayına olası kazalardan dolayı sıcak bakmayıp izin vermek istememesi, okul uygulama salonlarının her okulda bulunmuyor olması, uygulama camilerinin okula uzak oluşu, katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ulaşım yetersizliğinden dolayı bazı katılımcılar köylerdeki camilere gidemeyip, uygulamaları merkezde bulunan camilerde yapmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Ö8 “Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi sunum yöntemi ile işlenir, uygulama salonları olmalı, fakat çoğu okulda yok bunun yerine mescit var. Fakat mescitlerde kürsü olmayabiliyor bunun yerine rahle yeterli olabilir.”

Ö14 “*Fakat uygulamaya gitme konusunda idarenin tavrı çok önemli servis kazalarından sonra idare bu uygulamalara sıcak bakmamakta.*”

Ö17 “*Servis problemimiz olmuyor çünkü civar camileri seçiyoruz ve öğrencileri kendi araçlarımızla götürüyoruz.*”

Ö10 “*Bu ders en çok proje okullarında ihmal ediliyor, çünkü uygulamalara gidilmiyor. Okullar gençlik spor ve belediyeler ile anlaşmalı olarak öğrenciler uygulamaya götürülebilir. Okullarda servis problemi de var, öğrenci vaazı hazırlasa bile camilere götürecek ulaşım aracı temin etmek çok zor olduğu için idare bu işlere girmek istemiyor.*”

1.1.4.7. Staj Dersi Niteliğinde Olması

Öğrencilerin öğrenim sürecinde edindikleri teorik bilgileri pratiğe dökebilmeleri, mesleki tecrübe kazanmaları ve bu tecrübelerle mesleki hayatın sorunlarına hazırlıklı olmaları açısından eğitimin en önemli unsurlarından biri staj uygulamasıdır.¹²⁵ Hitabet dersinin içeriğinin daha çok cami içi din hizmetlerinden oluştuğu göz önünde bulundurulacak olursa¹²⁶ bu dersin İmam Hatip Liselerinin staj dersi olarak görülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Katılımcılar da bu gerçekliğe vurgu yapmışlardır. Katılımcıların görüşü bu dersin staj statüsünde olursa daha verimli olacağını destekler niteliktedir. Dersin not baskısı ya da öğretmen zorlaması ile işlenmesinden ziyade öğrencinin derse ve uygulamalara seveerek ve isteyerek katılmasına staj uygulaması ile ulaşılabilir.

Ö1 “*Ben bu dersi sağlık meslek liseleri ile kıyaslamak istiyorum, sağlık meslek lisesinde öğrenciler zannedersen 11 ve 12 sınıflarda sağlık kurumlarında uygulamalı staj görüyorlar ve orada derste öğrendiklerini uygulama imkânı buluyorlar, belki de öğrencilere döner sermayeden bir miktar ücret veriliyordur. Bizim İmam Hatip Liselerinde okutulan bu dersin uygulama kısmı camilerde, Kur’ân kurslarında staj şeklinde uygulanabilir. Bu uygulamalar yapılıyor, yapılmıyor değil ancak bir eğitimci olarak bu uygulama zorla baskıyla veya not baskısı ile yapılıyor. Hâlbuki sağlık meslek liselerinde olduğu gibi cami ve Kur’ân kurslarında belli bir küçük ücret karşılığında yaptırılsa hatta uygulamadan sonra değerlendirme sonucunda görevini tam ve istenilen*

¹²⁵ Aydın - Karasu, “Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur’an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi”,s.134

¹²⁶ Keyifli, “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma”,s.26

ölçüde yapan öğrencinin ücreti artırılrsa eminim bu ders daha zevkli olacak ve bu okullara olan ilgi de artacaktır.”

Ö14 “Liseden sonra direk olarak atamanın olmaması uygulamayı kısıtlı hale getirmektedir. Örneğin sağlık meslek liselerinde liseden sonra kamu sınavı neticesinde öğrencilerin atamaları yapılmakta fakat bu İmam hatip liseleri için mümkün olmadığından dolayı uygulama dersleri öğrencilere cazip gelmemektedir. Diğer meslek liselerinde olduğu gibi stajı geçersen sınıfı geçersin mantığı, bu lisede de olsa öğrenciler daha aktif katılabilir.”

1.1.5. Dersin Uygulama Boyutuyla ilgili Bulgular

Katılımcılar dersin uygulama boyutuyla ilgili Tablo 7’deki görüşleri belirtmişlerdir.

Tablo 7. İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Uygulama Boyutu

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Mesleki alan ağırlıklı olması	5	Ö4,Ö6,Ö9,Ö15,Ö18
Öğrenciyi kişisel alanda geliştirmesi	4	Ö7,Ö11,Ö12,Ö18
Uygulamaların pratiğe dönük olması	3	Ö2,Ö3,Ö5
Kız erkek uygulamalarının farklı olması	3	Ö8,Ö16,Ö18

1.1.5.1. Mesleki Alan Ağırlıklı Olmalıdır

Anadolu İmam Hatip Liseleri 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu 32. Maddesinde bu okullar; “imamlık, hatiplik, Kur’an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli elemanları yetiştirmek üzere “hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları” olarak tanımlanmaktadır.¹²⁷ Katılımcıların görüşleri temel kanunu destekler niteliktedir.

Ö4 “ Uygulamalar öğrenciyi mesleğe hazırlayan uygulamalar olmalıdır. Örneğin imamlık, müezzinlik, hutbe, vaaz kandil kutlamaları gibi.”

Ö18 “Okulumuzun kız okulu olmasından dolayı bizler daha çok Kur'an kursu öğreticiliği ve vaaz verme vaizelik kısmına ağırlık vermekteyiz. Vaizlelik kısmında ilimizde bulunan köylere bizzat her hafta veya iki haftada bir program sunma şeklinde planlayıp öğrencilerimizi götürmekteyiz. Öğrencilerimiz bu programın başından sonuna kadar tamamen kendileri hazırlayıp tamamen kendileri sunuşunu gerçekleştiriyorlar. Biz

¹²⁷ Millî Eğitim Temel Kanunu, s.5106-1

sadece onlara rehberlik etme konumunda bulunuyoruz. Burada bizler uygulayıcı değil, sadece gözlemci ve yol gösterici rehber konumundayız ve böyle olmasının öğrencileri daha geliştirici olacağını düşünüyorum. Öğrencilerin görevi aldıkları zaman sadece namaz kaldırmak veya Kur'an öğretmek görevi olmadığını, topluma da faydalı olmaları gerektiğini, aynı zamanda toplumun şekillendirici mimarları olmaları gerektiğini onlara bu derste anlatabilmekteyiz.”

Ö6 *“Uygulamalar öğrencilerin mesleki alanda iyi yetişmelerine yönelik olmalıdır.”*

Ö15 *“Cenaze duası ve yıkaması hatim duası, nikâh merasimi, müezzinlik uygulaması ve ezan okuma gibi.”*

Ö9 *“Uygulamalar mecburen vaaz yönünde olmalı çünkü cenaze uygulamaları psikolojik sorunlara sebebiyet verebiliyor. Ben korkarım, gece uyuyamam diyen öğrenciler oluyor.”*

1.1.5.2. Uygulamalar Öğrencinin Kişisel Gelişimine Yönelik Olmalıdır

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğrenciye çok yönlü katkı sağlayan bir derstir. Bu dersin katkılarından biri de öğrencinin kişisel gelişimine destek olmasıdır. Katılımcılar da görüşleriyle dersin bu yönünü vurgulamaktadır.

Ö7 *“Öncelikle öğrencilerin heyecanlarını yenmeleri yönünde olması gerektiğini düşünüyorum ilerleyen süreçte eksikliklerin tamamlanması ile tecrübe kazanmaları yönünde uygulamalar yapılmalı.”*

Ö12 *“Öğrencinin uygulamaların içine daha çok girmesi sağlanmalı kişisel gelişimi için öğrencinin uygulamaya dâhil olmasına fırsat verilmelidir.”*

Ö11 *“Uygulamalar İHL öğrencisini yaşarken kendisini geliştirecek, farklı gösterecek kendini telore ettirecek şekilde yetiştirmeye yön vermeli.”*

Ö18 *“Hitabet dersinde uygulamalar daha çok adı üzerinde hitabet olduğu için, konuşmaya yönelik, diksiyona yönelik, yani Türkçeyi doğru kullanmaya yönelik olmalıdır.”*

1.1.5.3. Uygulamalar Pratik Odaklı Olmalı

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin iki aşaması vardır. Birinci aşama teori ikinci aşama ise pratiktir. Katılımcılar dersin uygulama kısmını önemsediklerini dersin

pratiğine yönelik uygulamaların öncelikli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin asıl amacı öğrencileri pratiğe yöneltmek ve bu alanda gelişmelerini sağlamaktır. Bazı katılımcı görüşleri;

Ö2 “*Uygulamalar mutlaka pratiğe yönelik olmalı yani öğrenci mutlaka öğrendiklerini uygulayabilme imkânı yakalamalıdır.*”

Ö3 “*Pratik ve güncel soru ve sorunlar temelinde işlenmeli.*”

Ö5 “*Uygulama pratik ağırlıklı olmalı.*”

Muhtevası gereği uygulamaların ağırlıkta olduğu Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin teorik ve bilgiye dayalı konuları yok değildir. Bu derste çoğu zaman teoriyle pratiği birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Uygulamaların yerinde ve gerçek koşullarda yapılması elbette en doğru olanıdır. Sınıfta ya da okul mescidinde öğretim amaçlı yapılan uygulamalara hazırlık uygulamaları denmektedir.¹²⁸

1.1.5.4. Uygulamalar Kız Erkek Ayrımı Gözetilerek Yapılmalıdır

Milli Eğitim Bakanlığının 26 Haziran 2013 yılında verdiği talimat ile İmam Hatip Okullarının kız ve erkek olarak ayrılması kesinleşti. Bu tarihten itibaren İmam Hatip Liseleri kız ve erkek İmam Hatip Lisesi olarak isimlendirilmeye başlandı. Bununla birlikte dersin öğretim programının da değişmesi gerektiğini savunan katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin uygulama boyutuyla ilgili olarak kız ve erkek öğrencilere göre uygulamaların çeşitlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Ö8 “*Kız ve erkek ayrı ayrı ele alınmalı. Mesela hutbeyi kız uygulamasa daha iyi olur.*”

Ö16 “*Uygulamalarda kız erkek ayrımı yapılmalı.*”

Ö18 “*Kız ve erkek öğrencilere göre de uygulama yönü değişecektir. Okulumuzun kız okulu olmasından dolayı bizler daha çok Kur'an kursu öğreticiliği ve vaaz verme vaizelik kısmına ağırlık vermekteyiz. Erkek okulu olsa idi hutbe ve imamlık konusunda uygulamalar yaptırırdık.*”

Dersin hem teori hem de uygulama kısmında kız öğrenci ile erkek öğrenci farkının gözetilmesi dersin kazanımları açısından önem arz etmektedir. Nitekim uygulama alanlarının farklı olması, öğrenci sorumluluğunu etkilemekte ve bu farklılıklar cinsiyete

¹²⁸ Demir, “İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, s. 517

bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu nedenle kız öğrencilerin hutbe, cenaze namazı, kurban duası, ezan ve sala gibi daha çok erkek öğrencileri ilgilendiren konularda sadece genel bilgi ile yetinerek vaaz uygulamasına ağırlık vermeleri sağlanabilir.¹²⁹ Yine aynı şekilde sünnet ve nikâh duası gibi duaları kız öğrencilerin ezberlemesinin beklenmemesi gerektiğini katılımcılar vurgulamışlardır.

1.1.6. Ders Kitabı ile İlgili Görüşlerden Elde Edilen Bulgular

Katılımcıların Hitabet ve Mesleki Uygulama ders kitabına yönelik görüşleriyle ilgili temalar Tablo 8’de kategorileştirildi.

Tablo 8. Ders Kitabına Yönelik Bulgular

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Kitapta düzenlemeler yapılmalı	7	Ö4, Ö6,Ö7,Ö11,Ö12, Ö17,Ö18
Kitaptaki uygulamalar artırılmalı	5	Ö2, ,Ö8, Ö13.Ö16,Ö15
Kitapta kız erkek ayrılmalı	5	Ö1,Ö5,Ö9,Ö14, Ö18

1.1.6.1. Ders Kitabının Düzenlenmesi

Katılımcılar kitabı yeterli bulmakla birlikte içerikte bazı düzenlemelerin yapılabileceğini vurgulamışlardır. Katılımcılara göre bu düzenlemeler iletişim kavramının açıklandığı birinci ünite ile hitabet ve dini hitabet türleri başlıklı ikinci ünite için yapılmalıdır, çünkü bu ünitelerde tekrara düşülmüştür. Aynı zamanda kitap teknolojik gelişmelere paralel olarak güncellenmelidir.

Ö7 “*İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin hedefleri de göz önünde bulundurulduğunda mevcut halinin birkaç düzenlenmesi ile kitabın yeterli olduğu kanaatindeyim.*”

Ö11 “*İşleyişe katılan öğrenci için kitap yeniden düzenlenmeli.*”

Ö6 “*İçerik yeterli fakat günün şartlarına göre dersin müfredatında da güncellemeler, düzenlemeler yapılabilir teknolojik gelişmelere uygun olarak.*”

Ö17 “*İçerik yeterli fakat birinci ve ikinci ünite de kitap çok fazla tekrara düşmüş, konular karmaşık olarak verilmiş. Kitap tekrar elden geçirilmeli, birinci ve ikinci ünite tekrar değerlendirilmeli fakat diğer üniteler gayet güzel ve yeterli.*”

¹²⁹ Gürer, *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*, s.139

Ö18 “Evet şu an 11 sınıf dersi olması itibariyle ve aynı zamanda da öğrencilerin üniversiteye yönelik çalışmaya başladıklarını düşünürsek mevcut haliyle Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin kazanımları ve içeriği yeterlidir, sadece düzenlemeye gidilebilir.”

1.1.6.2. Kitaptaki Uygulamalar Artırılmalı

Katılımcıların bazıları kitabın yeterli olduğunu fakat uygulamaların artırılması gerektiğini, dersin içeriğini öğretmenin belirleyebileceğini, öğretmenin öğrenciye hangi uygulama faydalı olarsa onu tercih etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcılar kitaptaki uygulamaların ağırlıklı olarak işlenmesinin gerektiğini özellikle vurgulamışlardır.

Ö2 “Mevcut hali ile hitabet dersinin teorik içeriğini yeterli buluyorum ama kitapta pratik olarak uygulamaları çoğaltmak gerekir.”

Ö8 “Plan hazırlanırken asıl olan öğretmendir. Eğer müfredatta problem var ise öğretmen planda taktim tehir yapar ve böylelikle ön son yapılabilir. Evet, bazı duaların fazla ve gereksiz olduğu söylene de her dua her an lazım olabilir mantığı ile yaklaşılmalıdır. Örneğin köyden asker gidecek olsa öğrencinin uğurlama duasını bilmesi gerekir gibi. Duadan önce de öğrenciye dua adabı öğretilmelidir, bu da uygulama ile mümkündür.”

Ö15 “İçerik yeterli fakat birinci dönem uygulama ağırlıklı olmalı ikinci dönem teori ağırlıklı olmalı, çünkü havalar ısınınca öğrenci gevşeme gösteriyor ve ders hakkıyla işlenmiyor, bu yavaşlamaya ramazan ayının ikinci döneme denk gelmiş olması da etki ediyor.”

Ö13 “Kitapta bol bol uygulama örnekleri olmalı, ders bunlar dikkate alınarak işlenmeli, kitabın içeriği uygulama ağırlıklı olarak güncellenmeli.”

Ö16 “Ders esnasında teori kısmı hızlı bitirilip uygulamaya ağırlık verilmeli.”

1.1.6.3. Kitap İçeriğinde Kız ve Erkek Ayrımı Yapılmalı

Kitabın içeriğinin yeterli olmadığını ifade eden katılımcılar aynı zamanda ders içeriğinin kız öğrenciye ayrı erkek öğrenciye ayrı olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Kitapta vaaz, hutbe ve çeşitli yerlerde yapılacak ezberlenmesi gereken birçok dua metinleri mevcuttur. Diğer taraftan hutbe, vaaz ve dini sohbet gibi hitabet metinlerini de öğrencinin kendisinin hazırlaması gerekmektedir.

Bunları öğrencinin hazırlaması ve ezberlemesi için belli bir süreye ihtiyaç vardır.¹³⁰ Bu süre içerisinde kız öğrenciler ileride mesleğe başladıklarında kendi alanlarında kullanacakları duaları ezberlemek isterken, erkek öğrenciler de aynı şekilde kendi alanlarındaki duaları ezberlemek istemektedir. Katılımcılar da hem erkek öğrenciler hem de kız öğrencilerin gereksiz dua ezberlediklerini ve bunun zaman kaybına sebep olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Ö5 “*Büyük oranda okulların kız erkek şeklinde ayrıldığı gerçeği dikkate alınacak olursa içerikler buna göre yeniden gözden geçirilmeli.*”

Ö9 “*Kız Lisesi olarak bakacak olursak bazı dualar gereksiz müfredatta, mesela nikâh duası, asker uğurlama duası, hutbe duaları gibi bunların yerine günlük hayatta kullanılacak dualar olmalı, misal korkunca okunacak dua, iftar duası gibi.*”

Ö14 “*Kitabımız kız ve erkek öğrenci uygulamaları için ayrı ayrı basılmalı, erkek öğrenciler için müfredat yoğunlaştırılmalıdır.*”

Ö18 “*Kız okullarında opsiyonlu bir müfredat bırakılarak erkek okullarında hutbe ve imamlığın daha detaylı işlenmesi, kız okullarında ise Kur’ân kursu öğreticiliği vaizelik konularının daha detaylı işlenmesi lazım. Çünkü kız öğrenciler cenaze duası, hutbe duası, nikâh duası gibi ezberlerden sorumlu tutulduklarında bizi ilgilendirmiyor ki bu kısımlar diye düşünebiliyorlar. Bu da dersin önemini ve uygulanabilirliğini kısmen de olsa azaltıyor. Tabii bu, dersindeki hocaya da bağlı, hoca o konuları hızlı geçebilir, fakat onun yerine daha verimli işleyebileceği konular konulursa daha güzel olacaktır.*”

Kız okullarında daha çok Kur'an kursu öğreticiliği ve vaizelik kısımlarının daha ayrıntılı işleyebilmeleri ya da uygulayabilmeleri noktasında opsiyonlu bir müfredat hazırlanırsa daha uygun olacaktır, en azından uygulama noktasında burada sıkıntı yaşamamış olacağız.”

1.2. ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

1.2.1. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Gerekliliği ile İlgili Bulgular

Araştırmada AKÜ İslami İlimler Fakültesi son sınıfta eğitim görmekte olan Hitabet ve Mesleki Uygulama dersini alan öğretmen adaylarına bu dersin gerekli olup olmadığı sorulmuş, elde edilen bulgular Tablo 9’daki gibi kategorilendirilmiştir.

¹³⁰ Fahri, *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, s. 396

Tablo 9. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Gerekliliği

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Gerekli olması	9	ÖA1,ÖA2,ÖA3,ÖA5,ÖA6,ÖA7,ÖA8,ÖA9,ÖA10,ÖA11
Gerekli olmaması	1	ÖA4

1.2.1.1. Ders Gereklidir

Öğretmen adayları katılımcıların büyük çoğunluğu fakülteedeki Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

ÖA1 “*Bence gerekli bir ders çünkü ilerde yapacağımız iş öğretmenlik veya Kur’ân kursu öğreticiliği olacağı için bunu bizim yerinde hem görmemiz hem de uygulamamız gerekir.*”

ÖA2 “*Benim düşünceme göre uygulamalar her zaman için insana pozitif yönde gelişim hakkı sunmakta. Hiçbir şey yapılmasa ve sadece uygulamalar izlense bile bu durum böyle, bu sebeple gerekli görüyorum.*”

ÖA3 “*Evet gereklidir. Çünkü herkes MEB de çalışmayı düşünmüyor. Diyanet’te çalışmak isteyenler de var, bunun dışında ezberlediğimiz dualar da günlük yaşamda bize gerekli olan dualar.*”

ÖA5 “*Öğrencinin mesleğe yabancı kalmaması için ön hazırlık mahiyetinde verilmesi gereken bir derstir.*”

ÖA6 “*Gereklidir. Çünkü MEB dışı çalışma alanlarında da yararlı olduğunu düşünüyorum.*”

ÖA7 “*Evet gereklidir. Çünkü yarın sahaya çıktığımızda halkın bizden beklentilerini karşılamamızda bize yardımcı olacak en temel ders hitabet dersidir. Günlük hayatta karşılaştığımız durumlar genel olarak hitabet dersine dönük olacaktır. Mezun olduğumuzda mesela hadi bir dua ediver, hadi vaaz veriver gibi durumlarla karşılaşacağız.*”

ÖA8 “*Evet gereklidir. Çünkü biz mesleğe başladığımızda hangi görevde olursak olalım hedef kitleye ulaşabilme adına iletişimimizin kuvvetli olması gerekir ki iletişim kurabilelim. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersleri de bize bolca iletişim kurma olanağı verir. Bu uygulama dersleri konuşmalarımızda vurgu, tonlama ve beden dilimizi etkili kullanma ve bu beden dili ile konuyu somutlaştırmamız gibi özelliklerde bize fazlasıyla*

yardımcı olmaktadır. Ayrıca kendimize güvenmemizi ve kendimizi motive etmemizi de sağlar.”

ÖA9 “Evet gereklidir. Çünkü başka alanlarda çalışmak isteyen arkadaşlarımız var, onlar için bir hazırlık bir tecrübe olması gerekir. Her bilgi teoride öğrenilmez pratik olmadan da teori pekişmez, bu sebeple hitabet dersini gerekli görüyorum.”

ÖA10 “Gereklidir. Çünkü hocalık, Kur’ân kursu düşünenler için bir deneyim oluyor ayrıca ilahiyattan mezun olacak öğrencinin bu ezberleri bilmesi ve yapması gerekir.”

ÖA11 “Mesleki tecrübe için hitabet dersi şart. İmam hatipte tam olarak bu eğitimi alamamış oluyoruz, burada tam anlamıyla bu eğitimi almak için bu ders gerekli.”

İlahiyat Fakülteleri programlarında özellikle son sınıflara doğru din görevliliği mesleki uygulama etkinliklerine yer vermelidir. Din hizmetleri uygulamaları adaylara dini kurumlarda ve doğal ortamlarda yaptırılmalıdır.¹³¹ Bu tür uygulamalar ilahiyat fakültesi öğrencilerinin din görevliliği mesleğine bakış açılarını olumlu yönde etkileyip motivasyonlarının artmasını sağlamaktadır. Katılımcılar da buna uygun olarak dersin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

1.2.1.2. Ders Gerekli Değildir

Öğretmen adayı katılımcılardan sadece biri dersin gerekli olmadığını belirtmiştir.

ÖA4 “Aslında ezber olarak verdiğimiz dualar 5 yıl boyunca başka dersle birlikte verilebilir. Son yılın yoğunluğu nedeni ile vakit ayırmak zor oluyor. Son sınıfta hitabet dersi olmamalı. Zaten KPSS’ye çalıştığımız için bu staj bize yük olarak gelmekte, bu yüzden bu dersin gereksiz olduğunu düşünüyorum. Zaten ileride bu mesleği de yapacağımı düşünmüyorum. Şu an ulusal staj yapma programı sayesinde Diyanet’te bir ay boyunca staj yapılıyor. Bu sebeple bu derse hiç gerek yok.”

Katılımcının dersi gereksiz görmesinin sebebi ileride din hizmetleri alanında çalışmayı düşünmemesidir. Bulundukları mesleği isteyerek seçen adaylar daha başarılı olmaktadır. Adayın istediği mesleği seçmiş olmasının başarı üzerindeki etkisi, seçtiği alana karşı ilgi derecesinin yüksek oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu ilgi adayı tercihlerinde hedefe yönelik davranışlara iten, motive eden bir güç olarak rol

¹³¹ Kaya - Turan, “İlahiyat Fakültesi Ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)”, s.35

oynamaktadır. İstenmeyen bir mesleğe başkaları tarafından yöneltmek başarıyı olumsuz yönde etkilemektedir.¹³²

1.2.2. Dersin Yeterliliği ile İlgili Bulgular

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi nasıl işlenmekte, bu derste aldığınız bilgilerin mesleki anlamda yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? ” Sorusuna katılımcılardan elde edilen cevaplar Tablo 10’da kategorileştirilmiştir.

Tablo 10. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Yeterliliği

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Yetersiz olması	6	ÖA1,ÖA3,ÖA4,ÖA5, ÖA6, Ö9
Yeterli olması	3	ÖA7,ÖA8, ÖA10
Yorucu olması	2	ÖA2,ÖA11

1.2.2.1. Dersin Yetersiz Olması

Katılımcıların büyük çoğunluğu dersin işlenişinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Derste sadece ezber verdiklerini ve bir dönem uygulamaya gittiklerini, gidilen uygulamaların da yetersiz olduğunu ve kalıcı etki yaratmadığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

ÖA1 “Fakültemizde hitabet dersi yeteri kadar verimli işlenmemektedir. Ama ben bir ders olarak bu dersin kavramları ile konuları ile öğrenciye anlatılmalı diye düşünüyorum.”

ÖA3 “Ben yapılan uygulamaları yeterli bulmuyorum. Çünkü uygulamalar bir öğretmenlik stajı gibi profesyonelce yapılmıyor.”

ÖA4 “Hitabet dersinde sadece bize dualar veriliyor onları ezberliyoruz, Kur’ân kurslarına ve camilere gidiyoruz ama yeterli olduğunu düşünmüyorum.”

ÖA5 “Fakültede hitabet dersleri mesleğe geçince lazım olacak duaları ezberleyip hocaya vermek sureti ile işleniyor. Bence yeterli değil, çünkü en küçük yaştan en büyük yaşa kadar farklı yaş grupları ile muhatap olacağımız bir mesleğe hazırlanıyoruz. Herkesin dini öğrenmeye gelme amacı, öğrenme kapasitesi, kültürü farklı oluyor.”

¹³² İbrahim Ethem Özgüven, *Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1974), s.85

ÖA6 “Sadece ezber vermek ve staj şeklinde yetersiz. Çünkü sadece vaaz veriyoruz ve insanlarla etkileşim halinde olmuyoruz.”

ÖA9 “Hitabet eğitimini yeterli bulmuyorum. Çünkü biz ilahiyat camiası olarak halkın karşısına çıktığımızda bazen ne şekilde hitap edeceğimizi bilemiyoruz. Yetersiz kalıyoruz. Şu anki eğitimde sadece ezberden ibaret olduğu için sadece ezberle ve dersten geç mantığı ile işleniyor maalesef. Ama o alanda hoca olacak, o alanda ilerleyecek olan zaten ezberini yapar. Verilmesi gereken eğitimin bu şekilde olmaması gerektiğini düşünüyorum.”

Katılımcılara göre Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi son sınıfta ezber ve uygulama olarak iki boyutta işlenmektedir. Buna göre dersin bu şekilde işlenmesini adaylar yetersizlik olarak ifade etmişlerdir. Bunun sebebini de, ezberlerin unutulması, uygulamaların bir kez ancak yapılması gibi belirtmişlerdir. Ayrıca bu sebeplerle dersin profesyonel bir staj eğitimine denk gelmediğini düşünmektedirler.

İlahiyat Fakültelerinde din hizmetleri istihdamı açısından başarılı sonuçlar bekleniyorsa öğrencilere cami içi din hizmetleri konusunda yeterince uygulama yaptırılması gerekir. Uygulamalar tıpkı meslek ve sanat liselerinde öğrencilerin tezgâh ve atölyelerde yetiştikleri gibi olmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığının da İlahiyat Fakülteleri ile iş birliği içerisinde mesleki uygulamaya yön vermesi ve bu uygulamaları desteklemesi gerekir.¹³³ Ancak bu şekilde ders gerçek anlamda staj dersi olabilir. Katılımcılar da bu gerçeği vurgulamışlardır.

1.2.2.2. Dersin Yeterli Olması

Katılımcılardan bir kısmı fakültede işlenen hitabet dersinin yeterli olduğunu savunmuştur.

ÖA7 “Hitabet dersi Kur’ân kurslarında uygulama şeklinde işleniyor. Bir de ezber programımızdaki ezberleri vererek ders işlemiş oluyoruz. Ezber yönünden bir hazır bulunuşluğumuz oluyor.”

ÖA8 “Fakültemizde hitabet dersleri yeterli. Ders, hocamızın belirlediği Kur’ân kurslarında gerçekleşmektedir. Ayrıca fakültemizdeki hocalarımız bizden bazı ezberleri

¹³³ Cemal Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1-2 (1997), ss.179-122.

vermemizi istiyor. Ayrıca bu yaptığımız ezberler Kur'an kurslarındaki uygulama derslerinde de bize yardımcı olmaktadır. Vaaz verirken vaaz dualarını okumamız gibi.”

ÖA9 “Hocaların ödev olarak verdiği ezberi ezberleyip hocaya veriyoruz. Kur'an kursunda da hocasına göre değişiyor, orada da vaaz, tecvit, din dersi, Kur'an okuma dersi şeklinde yapılıyor.”

1.2.2.3. Dersin Yorucu Olması

Katılımcılardan ikisi dersin yeterli olmakla birlikte yorucu olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Bu katılımcılar son sınıfta olan bu dersin KPSS hazırlıklarıyla birlikte fazladan zorluk oluşturduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir.

ÖA2 “Fakültemizde bu derste birçok dua ezberi alınmakta ve ders hocalarımız aracılığı ile diyanetin belirlediği kurslara gitmekteyiz, yeterlilikten ziyade yorucu bir ders olduğunu düşünüyorum. Fazla olduğu bilindiği halde dua ezberlenmekte zorlanılmaktayız.”

ÖA11 “Dersten ziyade dua ezberlemek yorucu. Misal hatim duası çok uzun. Dualar azaltılabilir ya da kısaltılabilir diye düşünüyorum.”

1.2.3. Dersin Uygulanmasındaki Güçlükler ile İlgili Bulgular

Katılımcıların “Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinde uygulamalara gittiğiniz esnada güçlük yaşıyor musunuz? Bu güçlükler nelerdir? Sorusuna yönelik cevapları tablo 11’de temalandırılmıştır.

Tablo 11. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Güçlüğü

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Güçlük yaşanmaması	7	ÖA1,ÖA2,ÖA3,ÖA4,ÖA5,ÖA6,ÖA7
Güçlük yaşanması	4	ÖA7,ÖA8,ÖA9,ÖA10

1.2.3.1. Uygulamalarda Güçlük Yaşanmaması

Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinde ezber yaptıktan sonra müftülükle iş birliği içerisinde uygulamalara gittiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Onlara göre uygulama yapmak dersin en önemli hedeflerinden birisidir. Bu sebeple adaylar uygulamaya severek katıldıklarını ve uygulamada her hangi bir güçlükle karşılaşmadıklarını dile getirmişleridir. Bununla birlikte öğretmen adayları özellikle kendi duygu dünyalarıyla ilgili bir güçlükten söz ederek uygulamanın kendilerini heyecanlandığını da belirtmişlerdir. Bu sebeple öğretmen adaylarıyla yapılan

görüşmede uygulama söz konusu olduğunda ilk ifadeleri “*genelde heyecanlanıyorum*” şeklinde olmuştur. Özellikle vaaz uygulamalarında topluluk karşısında konuşuyor olmak katılımcıların tamamına göre heyecan yaşanacak bir olaydır. Öğretmen adaylarının ifadelerinden anlaşıldığı üzere ezberini yapan ve uygulamaya tam anlamı ile hazırlıklı giden katılımcılar uygulama esnasında hiçbir zorluk yaşamamıştır.

ÖA2 “*Kur’ân kurslarına gitmek ve oradaki insanlarla ve hocamızla etkileşim halinde olmamız ve dahası hocamızın bize katkıları kelimelere dökülemez. Güçlük yaşamıyor olmam da belki bu düşünce sebebiyledir.*”

ÖA4 “*Uygulamalara gittiğimde her hangi bir güçlük yaşamadım.*”

ÖA5 “*Uygulamaya gittiğimde her hangi bir güçlük yaşamadım, fakat biraz heyecanlandım.*”

ÖA11 “*Erkek öğrenciler uygulamaya camilere gidiyorlar. Öğrenciler Afyon genelinde her hocaya (imam) dağıtılıyor merkezdeki camiler vaaz müezzinlik, namaz hutbe faaliyetleri için kullanılıyor. Cuma namazlarında en önemlisi basamak dualarını ezberlemek onları ezberlediğim sürece hiç güçlük yaşamadım.*”

1.2.3.2. Uygulamada Güçlük Yaşanması

Katılımcıların bir kısmı uygulama esnasında güçlük yaşadıklarını belirtmiştir. Bu katılımcılar yaşanan güçlüklerin sebebini genelde uygulamaya hazırlıksız gitmiş olmaya bağlamaktadırlar. Buna göre güçlüğün sebebi uygulama değil adayın kendisinden kaynaklanmaktadır.

ÖA7 “*Evet güçlük yaşadım. Bazen benden kaynaklı olabiliyor. Çünkü konuşma tarzımız günlük olmayabiliyor bu da pek tabi muhatapları yoruyor ve sıkıyor, ya da muhataplarımız bizden akademik bir ders anlatımı tadında değil de onları etkileyecek içlerine işleyecek bir konuşma yapmamızı isteyebiliyor.*”

ÖA8 “*Büyük bir güçlülükle karşılaşmadım fakat hitabet uygulamalarında muhatabımız bizden halk diliyle sade ve öz bir anlatım bekliyorlar ama biz fakültede akademik bir üslup öğrendik ve buna da alıştık bu sebeple biz bu öğrendiğimiz akademik dili halk diline sadeleştirip anlatabildiğimiz zaman sorun olmuyor. Kısacası alışkanlıklarımızı değiştirmeliyiz.*”

ÖA9 “*Hitabet dersinde vaaz veriyoruz ve ben zorluk yaşadım. Daha önceden hiçbir Kur’ân kursunda vaaz dinlemediğim için kendi vaazımı anlatırken süremi*

ayarlayamadım. Bu mesele şu an sıkıntı değil belki ama ilerde meslek hayatımda bana sıkıntı yaratabilir.”

ÖA10 *“Ben severek yapıyorum fakat güçlük olarak sadece hitabet dersinde hocanın erkek öğrencilerin hocalık yapacağı okuyacağı ezberleri bana ezberletmesi saçma geliyor bence ezberler kız ve erkek öğrencilere göre tekrar düzenlenmeli.”*

Katılımcılara göre Hitabet dersinin sorunlarından birisi de ezberletilen duaların genel olmasıdır. Özellikle kız öğrenciler hutbe duaları gibi erkek öğrencilerin mesleğe atandığında uygulamalarda kullanacakları duaları ezberlemenin güçlük oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar yaşanan güçlüklerin sebebini açıklarken sadece kendilerinden kaynaklanan güçlükleri dile getirmiş çevreden veya fakülteden kaynaklanan sorunlara değinmemişlerdir. Bunun sebebi ise o konu hakkında tam bilgi sahibi olmamaları ve uygulamalara sadece bir defa gitmeleri sebebiyle çevreyi gözlemleyecek pek vakitlerinin olmamış olmasıdır.

1.2.4. Dersin Mesleğe Hazırlayıcılığı ile İlgili Bulgular

Katılımcıların Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinin sizi mesleğe hazırlıyor mu? Sorusuna yönelik görüşleri tablo 12’de kategorileştirilmiştir.

Tablo 12. Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Mesleki Hazırlayıcılığı

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
Tam olarak hazırlamaması	9	ÖA1, ÖA2, ÖA3, ÖA4, ÖA5, ÖA6, ÖA7, ÖA8, ÖA9, ÖA10
Hazırlıyor olması	1	ÖA8
Uygulama döneminin yetersizliği	2	ÖA11,ÖA2

1.2.4.1. Mesleğe Tam Anlamı İle Hazırlamıyor Olması

Katılımcıların büyük çoğunluğu İlahiyat Fakültesindeki uygulama dersinin ve gidilen uygulamaların yeterli olmadığını düşünmektedir

ÖA1 *“Evet kesinlikle bu ders önemli ve gerekli bir ders. Mezun olduğumda kendimi bu ders sayesinde biraz olsun hazır hissedeceğim ama tam anlamı ile hazır olacağımı sanmıyorum.”*

ÖA2 *“Kur’ân kursu hocası olmak isteyenleri tabi ki hazırladığını düşünüyorum. Çünkü hiçbir şey bilmiyor olarak mesleğe başlanmaz, en azından doğal işleyişi öğrenmemiz gerekmekte.”*

ÖA3 “Yeteri kadar mesleğe hazırladığını düşünmüyorum. Mezun olduğumda kendimi mesleğe hazır hissedeceğimi zannetmiyorum.”

ÖA4 “Evet mesleğe hazırlıyor. Öncelikle dualara erkeklere daha uygun imam olduklarında cenaze namazlarında, nikâh kıyımında onlara çok yardımcı oluyor. Kızlar da vaaz verirken alışmış oluyor. Mezun olduğumuzda yetersiz olduğumuz birçok konu var. Bence ne kadar beş yıl boyunca okula gelsek de kendimizi geliştirmedığımız sürece yetersiz kalacağız.”

ÖA5 “Mesleğe tam anlamı ile hazırladığını düşünmüyorum. Keşke biraz daha bize neler yapacağımız detaylı bir şekilde anlatılsa. Şöyle yapın böyle yapmayın şeklinde tavsiyeler verilse birçok konuda eksik kaldığımızı düşünüyorum.”

ÖA6 “Mesleğe hazırladığını düşünüyorum, fakat yetersiz olduğunu hissediyorum. Mesleğe başladığımda kendimi tam olarak hazır hissetmeyeceğime eminim.”

ÖA7 “Evet mesleğe hazırladığını düşünüyorum, en azından mesleğe başladığımızda nasıl bir kitle ile karşılaşacağımızı, onlar karşısında nasıl olmamız gerektiğini ve karşı tarafın bizden ne beklediğini görmemiz açısından bize yardımcı oluyor. Aslında bize mesleğe başlamaya bir giriş vesilesi oluyor. Tam anlamı ile hazır olmamız tatbikî mümkün değil, fakat bir hazır bulunuşluk sağlaması açısından önemli bir imkân hitabet dersi.”

ÖA9 “Kesinlikle hayır. Ders sadece ezberden ibaret bu eğitimin ileride üstleneceğimiz mesleğimizle hiç alakası yok. Çok eksik bir şekilde mezun olacağım maalesef.”

ÖA10 “Az da olsa katkı sağlıyor. Kendimden bir şeyler katmadığım sürece yeterli olacağını düşünmüyorum.”

İlahiyat Fakültesi öğretim programlarında mesleki uygulamaya yönelik ders ve etkinliklerin yeterli olmaması nedeniyle, öğrenciler öğrendiklerini gerçek öğrenme ortamlarında uygulama olanağı bulamamaktadır. Din hizmetleri daha çok beceriye dayanan davranışlardan oluştuğu için meslek öncesinde uygulamaların önemli bir yeri bulunmaktadır.¹³⁴ İlahiyat Fakültesinden mezun olmak üzere olan öğrencilerin çoğu kendilerini din hizmetlerini verebilecek düzeyde yeterli ve hazır hissetmemektedir. Bu hazır hissetmemenin sebepleri arasında yine bu konuda yeterli eğitim almamış olmak ile

¹³⁴ Kaya - Turan, “İlahiyat Fakültesi Ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)”, s.32

uygulama eksikliği önemli yer tutmaktadır. Bu açıdan, İlahiyat Fakültelerinde gerçek öğrenme ortamlarında uygulama çalışmalarının yapılması gereği ortadadır.

1.2.4.2. Mesleğe Hazırlıyor Olması

Diyanet teşkilatında görev alacak mezunların yerine getirecekleri din hizmetinin daha nitelikli bir seviye kazanması açısından son derece gerekli husus, din hizmetleri uygulamasıdır. Değişik vesilelerle dua yapmak, cemaate hitap etmek, vaaz etmek, cuma günleri hutbeye çıkmak, cenaze ve defin işlemlerinde bulunmak, gibi günlük din hizmeti uygulamaları, herhangi bir ilahiyatçının kaçamayacağı konulardır.¹³⁵ Bundan hareketle hizmet öncesi eğitimin ve din hizmetleri uygulamasının öğretmen adayını mesleğe hazırlıyor olması beklenir. Fakat katılımcılardan sadece bir tanesi bu dersin tam anlamı ile mesleğe hazırladığını belirtmiştir.

ÖA8 “Kesinlikle mesleğe hazırladığımı düşünüyorum. Çünkü biz bu uygulamalarla bizzat kendimiz tecrübe etmiş oluyoruz. Kimi zaman yanlış yapıyoruz, heyecanlanıyoruz veya yapacaklarımız tam da bizim istediğimiz gibi gerçekleşmiyor olabilir. Ama biz yanlışlarımızı eksiklerimizi görelim ki mesleğe başladığımızda bunlar bizim tecrübe ettiğimiz davranışlar olsun ve doğrusunu yapabilelim. Mezun olduğumda ben tam olarak hazırım diyemem ama bu uygulamalar sayesinde kesinlikle hazırlanmış olacağım.”

1.2.4.3. Dersin Uygulama Döneminin Yeterliliği

Fakültede dersin uygulama boyutuna bir dönem ayrılmaktadır. Katılımcılar öğrenciyi mesleğe hazırlamak durumunda olan bir dersin uygulamalarının bir dönemle sınırlı olmasının bir eksiklik olduğunu ve bu sınırlı sürede dersin uygulama boyutuyla elde edilecek bilgilerin tam anlamıyla öğrenilemeyeceğini, dönemde bir defa uygulamaya gitmenin mesleğe hazırlamada yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.

ÖA11 “Bir dersin mesleğe hazırlayıcı olabilmesi için o dersin süresinin de uzun olması gerekir. Biz sadece bir dönem uygulamaya gidiyoruz, onda da bazen sıra gelmeyebiliyor. Ben şahsen mesleğe hazırlandığımı düşünmüyorum, çünkü bir dönem uygulama yeterli değil, mutlaka iki dönem olmalı.”

ÖA2 “Prosedürler de dâhil olmak üzere öğrenmemiz gereken çok şey var. Fakat bir arkadaşımız işaret dili Kur’ân kursuna staja gitti, bir şey öğrenmek yerine oturup

¹³⁵ Aşıkoğlu, N. Y, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?-Sorunlar ve Çözümleri- Çalıştay Tebliğ ve Müzakere Kitapı*, s.68

geri geldi. Bu olay kişiyi mesleğe ne kadar hazırlar bu sorgulanmalı. Bir dönem uygulama bu kadar öğrenmemiz gereken şey var iken asla yeterli değildir.”

1.2.5. Dersten Beklentiler ile İlgili Bulgular

Katılımcıların Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinden beklentilerinin ne olduğu sorulan katılımcılardan elde edilen bulgular tablo 13’de kategorize edilmiştir.

Tablo 13. İslami İlimler Fakültesinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinden Beklentiler

Kategoriler	Katılımcı Sayısı	Katılımcılar
İletişim becerilerini desteklemesi	3	ÖA1,ÖA7 ÖA8
Staj niteliği taşıması	3	ÖA3,ÖA5,ÖA6
Kız -erkek ayrı müfredat olması	2	ÖA2, ÖA10
3. sınıfta okutulması	2	ÖA4,ÖA9

1.2.5.1. Ders İletişim Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Olmalı

İletişim, kavramının birden fazla tanımı vardır. Mesaj alışverişi olan iletişimin tanımı amacına, içeriğine göre farklılaşmaktadır. Sözlü ya da sözsüz araçların kullanılması ile anlaşılabilir olmaya iletişim denmektedir.¹³⁶ Sosyo-ekonomik ve kültürel alandaki gelişme ve değişimler, iletişim araçlarının gelişmesi, çağımızı iletişim çağı yapmıştır. Bu gelişme siyasi, ekonomik ve kültürel alanda olduğu kadar dini alanda da kendisini göstermektedir.¹³⁷ İçeriğini dini mesajların oluşturduğu iletişime ise dini iletişim denir.¹³⁸ Başta peygamberlerin yaptığı dini anlatma faaliyetleri olmak üzere dini yayma amaçlı yapılan her türlü eğitim ve öğretim faaliyeti dini iletişim örneği olarak gösterilebilir.¹³⁹

Etkili bir dini iletişim için üslup ve beden dilinin doğru kullanılması gerekmektedir. Dini iletişimin temel ilke ve unsurlarının öğretildiği ders de Hitabet ve Mesleki Uygulama dersidir.¹⁴⁰ Katılımcılardan üçü de bu noktaya değinmiştir ve şu açıklamaları yapmıştır;

ÖA1 “*Bu dersi gördükten sonra bir konuyu karşı tarafa nasıl aktarabilirim, nelere dikkat etmem gerekir gibi soruların cevaplarının kafamda daha net olacağını umuyorum.*

¹³⁶ Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1995),s.135

¹³⁷ Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açından Dini İletişim* (Ankara: Ankara Okulu yayınları, 2022),s.140

¹³⁸ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), s. 45

¹³⁹ Yaşaroğlu, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders Kitabı*, s.26

¹⁴⁰ Yaşaroğlu, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders Kitabı*, s.27

Ayrıca toplum karşısında konuşmam düzgün mü, telaffuzum iyi mi? gibi soruların da kafamda netleşmesini umuyorum şimdilik.”

ÖA7 *“Hitabet dersinin kuru bir ezber dersinden ziyade nasıl etkili konuşabilirim, muhataplarımın durumunu nasıl tespit edebilirim, muhatapla nasıl etkili iletişim kurabilirim, vaaza hazırlık nasıl olmalıdır? gibi yöntem ve tekniklerin anlatıldığı bir ders olmasını isterim. Bir de hitabet dersinin dördüncü sınıfın yoğun müfredatı içerisinde değil de üçüncü sınıfta verilmesi gereken bir ders olduğunu düşünüyorum. Böyle olması bizim de nasıl bir yol izleyeceğimiz noktasında bize yol göstermiş olurdu.”*

ÖA8 *“Bu uygulama derslerinden beklentim ezber, kitâbi bilgiler vs yerine beni daha geliştirebilecek, muhataplarım ile iletişim kurmama, etkili konuşabilmeme, onlara karşı her zaman hazırlıklı olmama, hangi yöntem teknikleri kullanmam gerektiğine beni daha dikkatli dinleyebilmeleri için neler yapmam gerektiğine vb hazırlamalarıdır. Bu da dersin benim için çok daha iyi bir tecrübe olmasını sağlayacaktır.”*

1.2.5.2. Gerçek Bir Staj Niteliğinde Olmalı

Katılımcılar fakültede dersin öğretmenlik stajı gibi uygulanmasını istemektedir.

ÖA3 *“Öğretmenlik stajında olduğu gibi biraz daha sınırları belli olsun istiyorum. Ders yalnızca vaaz ve Kur’ân okumaktan ibaret olmamalı. Her danışman hoca farklı farklı tutum sergilemek yerine ortak bir kararla hareket etmeli ve bizleri ona göre yönlendirmelerini isterim.”*

ÖA5 *“Hitabet dersi ezberden ibaret olmayıp deneyimlerin, tecrübelerin anlatıldığı, mesleğin inceliklerinin öğretildiği staj niteliğinde bir ders olsun isterim.”*

ÖA6 *“ Staja gittiğimiz yerlerde bizlere vaaz dışında kadınlarla daha fazla vakit geçirmemiz sağlanmalı. Bir Kur’ân kursu nasıl idare edilebilir bu öğretilmeli, mezun olduğumuzda mesleğe tam anlamı ile hazır olacağımız bize hissettirilmeli.”*

ÖA9 *“Beklentim şu; bu eğitimin öğretmenlik stajı gibi gözlemlenmesi gerektiğini düşünüyorum.”*

1.2.5.3. Dersin İçeriği Kız Erkek Ayrı Olmalı

Katılımcılar derste yapılan ezberlerin ve gidilen uygulamaların kız ve erkek adaya göre tekrar düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

ÖA2 *“ Dersin gereksiz sorumluluk yüklemekten ziyade mesleği sevdirmeye yönelik olması gerektiği kanaatindeyim. Elbette bir öğrenci olarak kaçmak bizim için daha kolay, fakat bu sözümü tarafsız olarak söylüyorum, bir kadın olarak cenaze namazı*

kıldırmayacağım veya gassal olmayacağım. Bunun için bu duaları ezberlemek ve dördüncü sınıfın onca yoğunluğunu hocalarımızın bilmesine rağmen bizlere nişan duası gibi birçok duayı ezberletmeleri ve bunlardan not vermeleri ne kadar üzücü. Notla korkutmaları değil araştırmaya ve öğrenmeye sevk etmelerini ve sevdirmelerini isterim.”

ÖA10 *“Benim beklentim bütün hocalar ortak karar alsın, o boyutta ilerlesin. Kız Kur’ân kursu hocası olduğunda erkek cenazesi ile ilgisi olmayacak, o yüzden erkeğin ezberini yapmasın kız. Her Kur’ân kursunda bütün hocalar aynı şeyi istesin, bazı hocalar bir kere gel vaaz ver, yeter diyor, diğeri hep gel, her ders bir tane anlat diyor. Bu da öğrenci için haksızlık oluyor.”*

1.2.5.4. Ders 3. Sınıfta Okutulmalı

Hitabet dersi ile olumsuzluk olarak karşımıza çıkan dersin genellikle son sınıflarda okutuluyor olmasıdır. Bilindiği gibi öğrenciler son sınıfta KPSS ye hazırlık yapmaktadırlar. Hazırlık amaçlı çalışmalara ağırlık verdikleri için Hitabet ve Mesleki Uygulama dersine fazla yoğunlaşamamaktadırlar. Katılımcılar bu sorunu şu şekilde anlatmıştır.

ÖA2 *“Bence ders son yıla bırakılmamalı. İlahiyat Fakültelerinin ders yükü çok fazla ders sayısı azaltılıp üçüncü sınıfta verilebilir bu ders.”*

ÖA9 *“Bu dersin son sınıfta yoğunluktan başka bir şey olmadığı aşikâr. 3. Sınıfta belki verilebilir ya da ezberler önceki yıllarda alınıp dördüncü sınıfta sadece uygulamaya gidilebilir.”*

Cilacı (1988)’nın İlahiyat Fakültesi öğrencileri okulun ilk yıllarından itibaren müftülüklerle de işbirliği yapılarak, İlahiyat Fakültesini bitirmiş görevliler rehberliğinde cami uygulamalarına başlatılması gerektiği¹⁴¹ yönündeki görüşü katılımcıların bu konudaki görüşleriyle örtüşmektedir.

¹⁴¹ Osman Cilacı, “İlahiyat Fakültelerindeki Uygulamaların Önemi Üzerine”, *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988), s. 39

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin tatbikata dayalı, öğrencileri mesleğe hazırlayan staj mahiyetinde önemli bir meslek dersidir. Bu dersin amacı, din hizmetleri alanında görev yapacak olan öğrencilere mesleki yeterlik ve etkinlik kazandırmaktır.¹⁴²Bununla birlikte bireylerin din hizmetlerini etkili bir şekilde yapabilmesi için bireysel ve toplumsal alanda kendilerini güzel sözlerle ifade edebilmeleri ve dini iletişimi sağlayacak özelliklerin kazandırılması da bu dersten beklenmektedir.

Bu araştırmanın temel problemi Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde karşılaşılan güçlüklerin neler olduğunun tespit edilmesidir. Araştırma meslek dersleri öğretmenleri ve öğretmen adayları gözüyle dersin güçlüklerini ortaya koymaktadır. Araştırmada bu problemler genelde okuldan, öğrenciden, öğretmenden, çevreden ve müftülükten kaynaklı olarak belirlenmiştir. Her ne kadar dersin güçlükleri söz konusu olsa da dersin gerekliliği, önemi, hedefleri, mesleğe yönlendirmedeki olumlu etkisi vb. yönlerden hem öğretmenler hem de öğretmen adayları olumlu görüşler belirtmişlerdir.

Araştırma sonucunda Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi öğretmenlerinin derse yönelik görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz

1) Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi tüm katılımcıların ortak görüşüyle İmam Hatip Liselerinde okutulması gereken önemli bir derstir.

2) Araştırma sonuçlarına göre Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin pratik boyutu (tatbikatlar) hem öğretmen hem öğrenciler tarafından ciddiyle uygulanmalıdır. Bu sayede öğrencinin mesleki açıdan daha yeterli hale gelmesi mümkün olacaktır. Yılmaz ve Yiğit (2006) araştırmasında bu araştırmayla benzer bir şekilde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde pratiğin önemini belirtmiştir. Yılmaz ve Yiğit'e göre; Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi için teori kadar gerçek bir uygulama alanı da önemlidir. Birçok İmam Hatip Lisesinde bu alan olmadığı için sadece sınıfta uygulama yapılmakta, öğrenci bu sebeple gerçek ortamla hazırlıksız bir şekilde yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Bu yüzden öncelikle yapılması gereken şey okullarda hitabet dersi adına tahsis edilmiş

¹⁴² Keyifli, "Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma", s.273

sunum odalarının bulunmasıdır.¹⁴³ Buna göre bu araştırmanın bulguları Yılmaz ve Yiğit'in bulgularıyla örtüşmektedir.

3) Araştırma sonucunda katılımcılara göre; İmam Hatip Liselerine kendi tercihiyle gelmeyen ve meslek olarak DİB'de görev almak istemeyen öğrenciler bu derse ilgi göstermemektedir. Bu sebeple dersin bu öğrenciler üzerinde etkisizliği söz konusudur. Benzer şekilde Demir (2013) araştırmasında öğrencilerin ilgisizliğinin bu derste başarıyı olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olduğunu belirlemiştir. Demir'e göre; öğrencilerin ilgisizliği, teşvik edici unsurların yokluğu hitabetin hayata yönelik olmaması ¹⁴⁴ dersin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Yine Aşlamacı (2017) araştırmasında da benzer sonuçlara ulaşmıştır.¹⁴⁵ Buna göre bu araştırmanın bulguları Demir ve Aşlamacı'nın araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

4) Katılımcılara göre Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin uygulama alanları oldukça fazla olduğu için dönemde sadece bir defa uygulamaya gitmek öğrencinin mesleki alanda yetişmesi açısından yetersiz kalmaktadır. Demir (2013) araştırmasında, dersin saatinin yetersiz oluşu, uygulamaların eksikliği¹⁴⁶ dersin başarısını olumsuz etkileyen faktörlerdendir sonucuna ulaşmıştır. Buna göre bu araştırmanın sonucu ile Demir'in sonucu benzerlik göstermektedir.

5) Katılımcılara göre Hitabet dersini önemli kılan nedenlerden biri öğrencilere bireysel iletişim yeterliği kazandırmasıdır. İçinde bulunulan çağın iletişim çağı olması, bireylerin iletişim yeterliğine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi kazanımlarına uygun bir şekilde işlendiğinde öğrencinin mesleki ve sosyal açıdan iletişim becerilerini geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde Keyifli (2017) araştırmasında hitabet dersinin hem içerik hem de işleniş bakımından bireysel iletişim yeterliği¹⁴⁷ kazandırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu da bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

¹⁴³ Nazif Yılmaz - Hulusi Yiğit, *İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı ?* (İstanbul, 2006), s.192

¹⁴⁴ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar", s. 508

¹⁴⁵ Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", s. 79

¹⁴⁶ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar", s.508

¹⁴⁷ Keyifli, "Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi İle İlgili Bir Araştırma", s.277

6) Katılımcılara göre Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin pratik boyutu için gerekli olan materyaller okullarda eksiktir. Katılımcılar derste kullanılan araç ve gereçlerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Aynı şekilde Demir(2013), ders araç ve gereçlerinin yetersizliğinin¹⁴⁸ ders işlenişini ve başarısını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Aşlamacı (2019), okullarındaki fiziksel yetersizliklerin, nitelikli bir din eğitimi yürütülmesinde sorunlara yol açtığını ifade etmiştir. Tatbikat yapılacak mescidin yetersizliği de bu sorunlar arasındadır.¹⁴⁹ Bu da göstermektedir ki araştırma sonuçları birbiriyle benzeşmektedir.

7) Katılımcılar dersin uygulama boyutunda ilgili kurum olarak müftülükle iş birliği yapılmasının dersin kazanımları açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde Keyifli (2017), öğrencilerin cami içi din hizmetlerine yönelik deneyimlerde bulunmasını sağlamak maksadıyla il ve ilçe müftülükleriyle işbirliğine gidilmelidir.¹⁵⁰ Çevik (1995), hutbe ve vaaz uygulamalarının mutlaka camilerde yapılması gerektiği¹⁵¹ sonuçlarına ulaşmışlardır. Buna göre Keyifli ve Çevik'in bulguları bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

8) Katılımcılara göre Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi nitelikli bir staj dersi olarak işlenmelidir. Özellikle uygulamalar imamlik, müezzinlik, hutbe sunumu, vaaz irşadı şeklinde daha yoğun gerçekleştirmelidir. Turan ve Vural (2018), İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin mezuniyetten sonraki çalışma alanları, İmam-Hatiplik, Kur'an Kursu Öğreticiliği, müezzinlik gibi, daha çok halkla iç içe olunan meslekler olduğu göz önünde bulundurularak, öğrencilerin sosyal iletişimlerini güçlendirecek ortamlar hazırlanmalıdır.¹⁵² Şeklinde bu durumu vurgulamıştır. Bu amaçla özel gün ve gecelerde bu etkinlikler yapılmalıdır. Aynı şekilde Kaya ve Turan (2013) araştırmasında, İmam-Hatip Lisesi mezunu olup Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında istihdam edilecek olan personelin öncelikle, uzman bir din görevlisinin eşliğinde stajyerlik uygulaması ile mesleki formasyonu geliştirilmelidir¹⁵³ sonucunu vurgulamıştır.

¹⁴⁸ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi Ve Mesleki Uygulamalar", s.508

¹⁴⁹ Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", s.78

¹⁵⁰ Şükrü Keyifli, "Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet ve Mesleki Uygulamalar Dersi ile İlgili Bir Araştırma", *Talim 2* (2017), s. 277

¹⁵¹ Çevik, *İmam Hatip Liselerinde Hitabet Öğretimi*, s.83

¹⁵² İbrahim Turan - Ayşe Vural, "İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlik Algısı", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3* (2018), s.s.1745-1760.

¹⁵³ Kaya - Turan, "İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)", s.34

9) Katılımcılara göre Hitabet ve Mesleki Uygulama ders kitabı içeriğinin kız ve erkek öğrenci için ayrı ayrı düzenlenmesi uygun olacaktır. Benzer şekilde dersin pratik boyutu yine kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı düzenlenirse öğrencinin derse yönelik tutumuna olumlu katkısı sağlanacaktır.

Araştırma sonucunda Hitabet Ve Mesleki Uygulama dersi öğretmen adaylarının derse yönelik görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz

1) Katılımcılar İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin mutlaka bulunması gereken önemli bir ders olduğunu belirtmişlerdir. Aydın ve Karasu (2022), yüksek din eğitimi veren İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri din görevlilerini yetiştiren önemli kurumlardır¹⁵⁴ görüşüyle araştırmanın bulgusunu desteklemektedir.

2) Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ezber ve uygulama olarak iki boyutta işlenmektedir. Katılımcılara göre dersin bu şekilde işlenmesi mesleki açıdan yetersizdir. Ayrıca ders içerisinde yapılan ezberlerin unutulma ihtimali ve sadece bir kez uygulamaya gidilmesi bu yetersizliği artırmaktadır. Ders uygulamalarının bu şekilde yapıyor olması da profesyonel bir staj eğitimi ile örtüşmemektedir. Çelik (2013), hitabet dersi ile ilgili eğitim sürecinde öğrencilere vaaz etme noktasında staj zorunluluğu getirilmelidir¹⁵⁵ görüşünü belirtmiştir. Aynı şekilde Aydın ve Karasu (2022), staj uygulamasının gerekli olduğu ve öğrencilerin mesleki alandaki gelişimlerine katkı sağladığı şüphe götürmez¹⁵⁶ sonucunu ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın sonuçlarının benzerlik gösterdiği görülmektedir.

3) Katılımcılar Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinin müfredattaki yeri konusunda şikâyetler belirtmişlerdir. Mevcut durumda bu ders dördüncü sınıfta yer almaktadır. Katılımcılar hâlihazırda bu fakültelerin son sınıf öğrencileri oldukları için mesleğe giriş amaçlı sınavlara hazırlanmaktadırlar. Katılımcılar bu hazırlıklara daha fazla ağırlık verdikleri için Hitabet ve Mesleki Uygulama dersine fazla yoğunlaşamamaktadırlar. Bu nedenle Hitabet ve Mesleki Uygulama dersindeki ezberler ve uygulamalar dersin yerinden dolayı zaman alıcı ve yorucu bulunmaktadır.

¹⁵⁴ Aydın - Karasu, “Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur'an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi”, s. 122

¹⁵⁵ Çelik, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”, s.364

¹⁵⁶ Aydın - Karasu, “Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur'an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi”, s. 135

4) Katılımcılara göre dersin uygulamalarında karşılaşılan güçlükler çoğunlukla hazırlıksız olma, heyecan, isteksiz gitme vb. gibi öğretmen adayının kendisinden kaynaklanmaktadır.

5) Katılımcılar bu dersin uygulama süresinin artırılarak, ders müfredatının kız-erkek ayrı olacak şekilde yeniden belirlendiğinde dersin öğretmen adayının mesleki ve sosyal gelişimine katkı sağlayacağını ve bu dersin gerçek bir staj dersi mahiyeti kazanacağını düşünmektedirler.

Meslek dersleri öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde İmam Hatip Liselerine yönelik aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

1. İmam hatip liselerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama ders saati sayısı artırılmalıdır. İki saatlik ders uygulama için yeterli olmamaktadır.

2. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde öğrencilerin cami içi din hizmetlerine yönelik tecrübe kazanması amacıyla il veya ilçe müftülükleriyle işbirliğine gidilmelidir. Öğrenciler teorik müfredatla boğulmamalı, teorik ve pratik dengesi gözetilmeli, hâlihazırda meslekte olan alan temsilcileri öğrencilerle buluşturmalıdır.

3. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersinde uygulama alanına gitmek için okul idareleri gerekli hizmetleri sunmalıdır, (servis, izin vb) gibi.

4. Dersi alan bütün öğrencilerin mutlaka en az bir defa olmak üzere uygulamaya götürülmesi sağlanmalıdır.

5. Öğrenciler ders saati haricinde (ekstra programlarla) uygulama yapma konusunda teşvik edilmelidir. Bu uygulamalarda öğrenciler ödüllendirilmelidir.

6. Okul mescitleri ve mahalle camileri, Kur'ân kursları bu ders kapsamında aktif olarak kullanılmalıdır.

7. Dersin öğretim programı İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığında görev alabilecekleri şekilde, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen “Personel Yeterlilikleri” göz önüne alınarak, kız ve erkek öğrenciler için yeniden gözden geçirilmeli ve güncellenmelidir.

8. Dersin işlenişimde çağdaş öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır.

9. Dersin pratik boyutu için gerekli olan materyaller tüm okullarda bulunmalıdır.

Öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında İlahiyat Fakültelerine yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir.

1. Hitabet ve Mesleki Uygulama derslerinin müfredatında yer alan ezberler kız ve erkek öğrencilere göre düzenlenmelidir.
2. Dersin niteliği öğretmen adayının iletişim becerisini artıracak ve adayı toplum önünde hitap edebilecek düzeye getirecek şekilde olmalıdır.
3. Dersin işlenişi ile ilgili Müftülüklerle iş birliği artırılmalıdır.
4. Hitabet ve Mesleki Uygulama dersi ile ilgili akademik ve bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.
5. İlahiyat Fakültelerinde dersin yeri gözden geçirilmelidir.
6. Ders tıpkı öğretmenlik uygulaması dersinde olduğu gibi nitelikli bir staj dersine dönüştürülmelidir.

KAYNAKÇA

- DENİZ, A.Çağlar.”Tek Parti Döneminde Devrimsel Bir Ric’at Olarak Dini Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Örneği”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.7, Sayı: 3,2014, ss. 95-110.
- AKYÜZ, Ali. *Yaşayan Kur’an Hazreti Peygamber*. Ensar Neşriyat, 10. Baskı, İstanbul, 2005.
- Anadolu İmam Hatip Liseleri Mesleki Uygulama Yönergesi 2022-2023 Öğretim Yılı. Milli Eğitim Bakanlığı, Kasım 2022.
- AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar. *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?-Sorunlar Ve Çözümleri-Çalıştay Tebliğ Ve Müzakereler Kitabı*. Ed. Süleyman Akyürek. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- AŞLAMACI, İbrahim. “İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği İle İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”.*Turkish Studies*, Cilt. 12 Sayı: 10, 2017, ss.49-80.
- AŞLAMACI, İbrahim. *Öğrenci Ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*, DEM Yayınları, 2017, İstanbul.
- AŞLAMACI, İbrahim. *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*, DEM Yayınları, İstanbul, 2014.
- AŞLAMACI, İbrahim. “İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt.17, Sayı: 1, 2017, ss.197-232.
- AY, Mehmet Emin. *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul, 2012.
- AYDENİZ, Nurullah. “Öğrencilerin İlgi ve Katılımı Açısından Ortaöğretim DKAB Dersi”. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Cilt. 1, Sayı: 54, 2017, ss.505-529.
- AYDIN, Yusuf - KARASU, Teceli. “Yükseköğretimde Uygulamalı Eğitimler Çerçeve Yönetmeliği Programı Kapsamında Kur’an Kurslarında Yapılan Staj Programının Değerlendirilmesi”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Sayı:9, Haziran 2022,ss.119-137.
- AYHAN, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*, DEM Yayınları, İstanbul, 2014.
- BİLGİN, Beyza. “İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 21, Sayı:1, 1973, ss.317-322.
- BİLGİN, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1988.
- CEBECİ, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- CİLACI, Osman. “İlahiyat Fakültelerindeki Uygulamaların Önemi Üzerine”, *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun, 1988,ss.27-44
- CRESWELL, John W. *Araştırma Deseni Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Çev. Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara, 2017.
- ÇELİK, Ercan. “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu 2*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- ÇEVİK, Mehmet. *İmam Hatip Liselerinde Hitabet Öğretimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa, 1995.
- DEMİR, Ömer. “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri İle İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.9, 2019, ss.79-115.

- DEMİR, Ömer. “İmam Hatip Liselerinde Hitabet Ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi ve Mesleki Uygulamalar”, *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt. 57, 2013, ss.503-524.
- DEMİR, Ömer. *İmam Hatip Liselerinde Hitabet Ve Mesleki Uygulama Dersi Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri Açısından Bir Yaklaşım)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.
- DEMİREL, Özcan. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Akademi, Ankara, 2009.
- DERTLİ, Sait Ozan. *İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlilik Düzeyleri Hakkındaki Görüşleri (Çorum İli Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum, 2019.
- DOĞAN, Recai. “Osmanlı’nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vaizlik”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt.35, Sayı:1, 1999,ss.171-201
- EGE, Remziye. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 54, Sayı: 2, Ankara, 2013, ss.129-1158.
- ERTAN Özensel vd. *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı Kamuoyu Araştırması*, Timav, 2012.
- FAHRİ, Kayadibi. *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. Ed. Zengin Mahmut. DEM Yayınları, Cilt.1,İstanbul,2005.
- GLESNE, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. Çev. Ali ERSOY - Pelin YALÇINOĞLU. Anı Yayıncılık, 2013.
- GÜRER, Banu vd. *İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretimi*. Ed. KESKİNER Emine. Yekder Yayınları, İstanbul, 2018.
- KAYA, Mevlüt - NAZİROĞLU, Bayramali. “İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi”. *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi ve Müfredatı Ve Yöntem Tartışmaları*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun, 2010,ss. 126-140
- KAYA, Mevlüt - TURAN, İbrahim. “İlahiyat Fakültesi Ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)”,*On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 34, Samsun, 2013,
- KAYA, Mevlüt. *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- KAYMAKCAN, Recep - AŞLAMACI, İbrahim. “İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt. 9, Sayı:22, 2011, ss.71-101.
- KEYİFLİ, Şükrü. “Dinî İletişim Yeterliği Açısından Hitabet Ve Mesleki Uygulamalar Dersi İle İlgili Bir Araştırma”, *Talim*, Cilt.2, 2017, ss.257-292.
- KİRİŞ, Hacı Mustafa, “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin Din Hizmetlerine Katkısı Bağlamında Başarısına İlişkin Bir Değerlendirme”, *International Journal of Social Sciences*, Cilt. 7, Sayı:3, 2023, ss. 281-93.
- KOCAMAN, Kasım. “Türkiye’de Din Hizmetleri Bağlamında Yüksek Din Öğretiminde Meslekî Uygulama”, *Turkish Studies*, Cilt.14, Sayı:4, 2019, ss.2525-2545.
- KOÇ, Ahmet. “İlâhiyat Fakültesi (İlâhiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 2, İstanbul, 2003.
- KORUKÇU, Adem. “İmam Hatip Liseleri”, *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed. Recai DOĞAN - Remziye EGE. Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2012, ss. 181-214.
- KÖYLÜ, Mustafa. *Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim*, Ankara Okulu Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 2022.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1995.

- MEB. *AIHL Haftalık Ders Çizelgesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2018.
- MEB. *AIHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2018.
- MEB. *Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2017.
- Millî Eğitim Temel Kanunu*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973.
- MÜCAHİT, Mustafa. *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2016.
- OCAK, Gürbüz (Ed.). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara, 2019.
- ÖCAL, Mustafa. “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.1 Sayı: 1, Bursa, 1986.
- ÖCAL, Mustafa. *İmam Hatip Liseleri ve İlk Öğretim Okulları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994.
- ÖCAL, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÖCAL, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.
- ÖZ, Nedim. “İmam Hatip Liselerinin Topluma Katkıları”. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt. 6 Sayı:1, 2022, ss.95-112.
- ÖZDEMİR, Saadettin. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı ile İlgili Görüşleri: SDÜ İlahiyat Örneği”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.7, Sayı: 13, 2019, ss. 1-33.
- ÖZEK, Ali. “İHL ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşİ”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZGÜL, Zehra. *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, 2019.
- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. *Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler*, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974.
- Salih AYBEY vd. *Dini Hitabet ve Din Hizmetleri*. Ed. Ali Rıza GÜL. Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- ŞİMŞEK, Ali (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2018.
- TERLEMEZ, Vedat. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplilik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul, 2019.
- TOSUN, Cemal. “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.36, Sayı: 1-2, 1997, ss.179-122.
- TURAN, İbrahim - VURAL, Ayşe. “İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlik Algısı”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.3, 2018, ss.1745-1760.
- UÇAR, Recep - BOZKURT, Mustafa. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Hitabet Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bir Araştırma”, *Maarife Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 21, Sayı: 2, 2021.
- YAŞAROĞLU, Kamil. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Hitabet ve Mesleki Uygulama Ders Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2022.

- YILDIRIM Ali, Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- YILMAZ, Nazif - YİĞİT, Hulusi. *İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*, İstanbul, 2006.
- YİĞİT, Yasin. “Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları ve Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Analizi”, *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 2, Sayı: 6, 2019, ss.109-143.
- [Http://Dinogretimi.Meb.Gov.Tr/Meslekiuygulama/Mesleki_Uygulama.Pdf](http://Dinogretimi.Meb.Gov.Tr/Meslekiuygulama/Mesleki_Uygulama.Pdf) “Din Öğretimi Portalı”. Erişim 18 Ocak 2022. [Http://Dinogretimi.Meb.Gov.Tr/](http://Dinogretimi.Meb.Gov.Tr/)

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu.....	79
Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	81
Ek 3: Araştırma İzni Onayı.....	82
Ek 4: Araştırma İzni	83
Ek 5: Araştırma Taahhütnamesi	84
Ek 6: Etik Kurul Onayı.....	85

Ek 1: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.

Araştırmanın Başlığı: İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Görüşlerin İncelenmesi

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Fatih ÇAKMAK

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Adı Soyadı: Hatice KILIÇARSLAN

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 60 dakika (süreyi saat veya dakika olarak belirtebilirsiniz)

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 50 kişi (soruları cevaplayacak tahmini gönüllü & katılımcı sayısı)

Bu araştırmanın amacı, Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde meslek derslerinden birisi olarak müfredatta yer alan hitabet ve mesleki uygulama dersi ve sorunlarının incelenmesidir. Bu araştırmanın sonucunda hitabet ve mesleki uygulama derslerinde karşılaşılan güçlükler ve problemler tespit edilecek ve çözüm önerileri sunulacaktır. dir.¹

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya

Ek 1 (Devam): Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

..... e-posta adresi ve numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcılar İçin:

Katılımcının 2:

Adı-Soyadı:

İmzası: İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sayın katılımcı;

“İmam Hatip Liseleri İle İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Derslerinde Karşılan Güçlüklere İlişkin Görüşlerin İncelenmesi” adlı araştırmada kullanılmak üzere görüşlerinize başvurulacaktır. Vereceğiniz samimi ve içten cevaplar araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için önemlidir. Katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

Hatice KILIÇARSLAN

ÖĞRETMEN SORULARI

a)Yaşınız b)Cinsiyet: Kadın / Erkek c)Kıdeminiz;

- 1.Sizce imam hatip liselerinde hitabet dersi gerekli midir neden?
- 2.Hitabet derslerindeki uygulamaların sıklığının öğrencilerin mesleki acıdan gelişmelerine yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- 3.Hitabet dersinin öğrencilerin mesleki acıdan gelişmelerine katkıda bulunduğunu düşünüyor musunuz?
- 4.Hitabet dersleri sizce nasıl işlenmelidir. Materyal yeterli mi hedef kazanımlar uygun mu?
5. Hitabet dersinde uygulamalar ne yönde olmalı?
- 6.Mevcut hali ile hitabet dersinin içeriği yeterli mi ?

ÖĞRETMEN ADAYI SORULARI

a)Yaşınız; b)Sınıfınız; c)Cinsiyet: Kadın / Erkek

- 1.İlahiyat fakültelerinde hitabet ve mesleki uygulama dersi gerekli midir neden?
- 2.Fakültenizde hitabet dersleri nasıl işlenmekte bu derste aldığınız bilgilerin mesleğe yeterliliğini nasıl buluyorsunuz.
3. Hitabet ve mesleki uygulama derslerinde uygulamalara gittiğinizde güçlük yaşıyor musunuz? Bunlar nelerdir?
- 4.Hitabet ve mesleki uygulama derslerinin sizleri mesleğe hazırladığını düşünüyor musunuz? Mezun olduğunuzda mesleğe tam anlamı ile kendinizi hazır hissediyor olacak mısınız?
- 5.Hitabet ve mesleki uygulama derslerinden beklentileriniz nelerdir?

Ek 4: Araştırma İzni

Ek 5: Araştırma Taahhütnamesi

Ek 6: Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 11.04.2022-91891

T.C.	
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI	
TOPLANTI SAYISI:04	KARAR TARİHİ: 08.04.2022
KARAR 2022/130	
Üniversitemiz İslami İlimler Fakültesi öğretim elemanı Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK tarafından yürütülen (Diğer Araştırmacılar: Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Hatice KILIÇARSLAN), "İmam Hatip Liseleri İle İlahiyat Fakültelerinde Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinde Karşılaşılan Güçlükler" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacak veri toplama araçlarının, etik açıdan sakıncalı olmadığına, katılanların oy birliği ile karar verildi.	
ASLI GİBİDİR	
e-imzalıdır	
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	
Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Başkanı	